

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Ioannis S. R. E. Cardinalis Bona Opera Omnia

Tribus Tomis comprehensa

De Divina Psalmodia, Ejusque Causis, Mysteriis, Et Disciplinis, deque variis Ritibus omnium Ecclesiarum in psallendis Divinis Officiis, Tractatus, Historicvs, Symbolicvs, Asceticvs. Sive Psallentis Ecclesiae Harmonia - Opus novum, & curiosum, ac multiplici eruditione illustratum ... Operum ...

Bona, Giovanni

Parisiis, 1678

Cap. XVI. De singulis partibus Divinae Psalmodiae.

urn:nbn:de:hbz:466:1-9929

sticos scilicet contemplationis excessus, lucidissimum divinæ caliginis lumen, arcani secessus admirabile silentium, quietissimæ suspensionis securam tranquillitatem, ebrietatis spiritualis insolitos effectus, purissimi amoris oscula, castissimos amplexus, placidum somnum, extaticos raptus, amantis animæ languores, vulnera, mortem, & quam Theologi mystici explicant, quandam sui ipsius annihilationem, & totalem in Deum transformationem. Hæc secretioris sapientiæ sacramenta ignavis relata fidem amittunt, iisque dumtaxat perspecta sunt, qui in hujus quintidecimi gradus summitate tranquilla pace fruuntur. Ultimus autem Psalmus Gradualis ad hanc ultimam perfectionem invitatur dicens, *Ecce nunc benedicite Dominum omnes servi Domini: in noctibus extollite manus vestras in sancta.* Mundi enim hujus durante caligine Dominum jugiter quærere, & laudare debemus nostrasque semper operationes illuc sedula attollere intentione, unde supernæ benedictionis plenam accipere mercedem mereamur. Hanc sublimem Psalmorum Gradualium intelligentiam, dum eos ex Ecclesiæ præscripto recitamus, solerti oportet consideratione perspicere, ut omni carnis imbecillitate submota de gradu in gradum usque ad ultimum culmen perveniamus, vires tribuente Deo, quem quærimus, ad quem tendimus, quem optamus, cui est honor, & virtus in perpetuas æternitates.

CAPUT XVI.

DE SINGVLIS PARTIBVS
Divinæ Psalmodiæ.

EST hoc in more positum anatomicis dissectoribus, ut post exactam totius corporis, ejusque partium integrantium considerationem, alias etiam vel minimas

particulas minutissimè dividant, & investigent. Hoc moris usurpandum mihi est in præsentiarum. Cum enim hæctenus majores Officii divini partes, horasque diurnas, atque nocturnas rudi, ac retuso ingenii mei gladiolo minutatim dissectas, tuæ, Lector, considerationi exposuerim; jam res ipsa nos admonet, ut de minoribus particulis, quibus unumquodque officium componitur, accuratam quoque tractationem instituam. Sed in tanta rerum sylva, quæ velut agmine facto sese offert ad dicendum, unde ordiar, aut ubi desinam? Ut enim omnia velle prosequi nimis prolixum erit: ita vereor, ne quædam relinquere incuriæ, & errori adscribatur. Dicam igitur compendio, quæ magis convenientia videbuntur, & cum viam fecero lectoris industriæ, multa prætermittam. Ordinem servo, quem ipse horarum usus suggerit, paucis dumtaxat doctrinæ gratia immutatis. Sunt autem hæc capita, de quibus sigillatim differendum est. De Oratione Dominica, Angelica salutatione, & Symbolo Apostolorum: De horarum initio, de signo Crucis, de Gloria Patri, Alleluia, Invitatorio, Hymnis, Antiphonis, Psalmis, Canticis, Versibus, Lectionibus, Responsoriiis, Capitulis, & Collectis: de Symbolo Athanasii, de Lectione Martyrologii, de Precibus, & Suffragiis, atque de fine Officii.

§. I.

DE ORATIONE DOMINICA.

Ostenditur ex Patribus dignitas, utilitas, & efficacia hujus orationis. Petitionum ordo, & congruentia ex D. Thoma. Quinam possint hanc orationem ritè, ac iure recitare. Quoties, & quo ritu in divinis Officiis recitetur.

1. **N**ulla Oratio Dominica dignior, nulla utilior, nulla efficacior. Nam, ut ait eloquentissimus

(a) Cyprianus, Quæ potest magis spiritualis esse oratio, quam quæ à Christo nobis data est, à quo nobis & Spiritus S. missus est; Quæ vera magis apud Patrem precatio, quam quæ à Filio, qui est veritas, & de ejus ore prolata est? Ut alitet orare quam docuit non ignorantia sola sit, sed & culpa, quando ipse posuerit, & dixerit: *Rejiciis mandatum Dei, ut traditionem vestram statuatis.* Oremus itaque sicut magister Deus docuit. Amica, & familiaris oratio est Deum de suo rogare, ad aures ejus ascendere Christi orationem. Agnoscat Pater Filii sui verba, cum precem facimus. Qui habitat intus in pectore, ipse sit & in voce. Et cum ipsum habeamus apud Patrem advocatum pro peccatis nostris, quando peccatores pro delictis nostris petimus, advocati nostri verba ponamus. Nam cum dicat, quia quodcunque petieritis à Patre in nomine meo, dabit vobis: quanto efficacius impetramus quod petimus, si petamus ipsius oratione? Hactenus Cyprianus, & ante ipsum (b) Tertullianus, Deus solus, ait, docere potuit, ut se vellet orari. Præstat igitur cæteris hæc oratio ob summam auctoris eminentiam, & dignitatem. O quam fidelis, inquit S. (c) Chromatius, & beata nobis hæc oratio est, cujus ordinem nobis doctor vitæ, ac magister cælestis instituit! Quam beati etiam non esse possumus, si hæc orationis Dominicæ verba non tantum efficio oris, sed fidelissimo conversationis actu servemus! Præstat etiam gratissima brevitate simplicitate, ratione cujus facilius dicitur, melius retinetur, frequentius iteratur, minus fastidit orantem, ut Doctor (d) Irrefragabilis sapienter advertit. Docuit autem nos Christus breviter orare, teste (e) Chrysologo, qui citò vult postulata præstare. Perfectione item antecellit, atque sæcunditate, quia

a Cyp. Serm. de Orat. Dominica. b Tertull. l. de orat. c Chrom. conc. 2. in Math. a Alex. Alensis 4. par. 9. trac. 2. §. 4. e Chryl. Serm. 67. August. Ser. 182. de temp.

ut notat Augustinus, compendiosis verbis omnes species orationis comprehendit, quibus Deum interpellamus, aut pro appetendis bonis, aut pro vitandis malis, aut pro delendis commissis: Addit (f) Tertullianus, quod quantum substringitur verbis, tantum diffunditur sensibus. Neque enim propria tantum orationis officia complexa est, venerationem Dei, aut hominis petitionem; sed omnem pene sermonem domini, omnem commemorationem disciplinæ, ut revera in hac oratione Breviarium totius Evangelii comprehendatur. Præstat demum utilitate, & efficacia. Spem habemus, inquit (g) Augustinus, obtinendæ causæ nostræ, quando talis Iurisperitus nobis preces dictavit. Hac oratione levia, & quotidiana peccata deleri docet post Augustinum niuis (h) Cæsarius Arelatensis, si compuncto corde, & animo contrito recitetur. Hanc memoriter sciri, & quotidie frequentari à fidelibus præcipiunt sacri (i) Canones. Rursum sententia (k) Augustini est, Quamlibet alia verba dicamus, nihil aliud dici, quam quod in ista Oratione positum est, si rectè, & congruenter oramus. Idè Thomas (l) Aquinas magna mens Theologorum hanc magni doctoris sequutus sententiam septem petitionibus dictæ orationis omnia necessaria contineri hac ratione demonstrat.

II. Certum est orationem desiderii nostri apud Deum fidissimam interpretem esse. Omne autem desiderium primo in finem, tum in ea quæ sunt ad finem tendere solet. Finis noster Deus est, quem præcipuo affectu diligimus in seipso, idèque, petimus gloriam ejus, cum dicimus, *Sanctificetur nomen tuum*, ut ab omnibus videlicet cognoscatur, timeatur, ametur, colatur, & laudetur. Deinde nosiplos diligi-

f Tertull. de orat. g August. Hom. 42. inter 50. Id. lib. 21. de civit. Dei cap. 27. Et Ench. ad Laur. cap. 71. h Cæsar. Hom. 1. i Clem. Rom. Const. Apost. lib. 7. c. 25. sexta synod. Constantinop. cap. 7. k Aug. epist. 121. ad Probam. l D. Thom. 2. 2. q. 83. art. 2.

mus in Deo ejus gloria perfrui cupientes, propterea subiungimus, *Adveniat regnum tuum.* Ad hunc ultimum finem dupliciter ordinamur, per se, & per accidens. Et per se quidem ad meritum beatitudinis principaliter facit obedientia legis, instrumentaliter verò panis spiritualis, & corporalis. Quoad primum oramus, ut fiat voluntas Dei *Sicut in cælo, & in terra*: ut eadem promptitudine, qua Angeli, & Sancti in cælo, ita nos in terris Domino serviamus. Quoad secundum, *Panem nostrum quotidianum*, omnia scilicet subsidia ad vitam tam animæ quam corporis tuendam necessaria; *hodie*, id est toto tempore peregrinationis nostræ flagitamus. Media autem per accidens remotiones malorum sunt. Peccatum omnium malorum maximum est, à quo liberari ante omnia petimus dicentes, *Dimitte nobis debita nostra.* Sunt & tentationes variæ, quæ nos impediunt, ne Dei præcepta servemus: rogamus igitur, ne Deus permittat ab illis nos superari: sed ita nobis semper assistat, ne unquam succumbamus. Sunt tandem mala præsentia vitæ hujus amaritudines amarissimæ, quæ nos vexant, & ad peccatum inducunt, impediuntque majus bonum, majorem scilicet cum Deo unionem: atque hæc incommoda, & detrimenta in postrema petitione deprecamur.

M E T R V M XXXVII.

F *Allor? au excelso nemorosi è vertice montis
Me Deus ipse vocat?
Orantes, inquit, penetrabilia claudite cordis,
Sit procul omne nefas.
Nam Pater è clara nitidi caligine cæli
Abdita cuncta videt.
Sit modus hic precibus, longo sermone loquaces
Non amat ille vivos.
Summe parens hominum, solio qui celsus olympi
Conteris astra pede:*

*Sit tibi laus, nomenque tuum venerabile pronus
Orbis ubique colat.*

*Magna triumphantis veniant citò regna cohortis,
Imperiumque poli.*

*Angelicis sociata choris genes jura sequatur,
Quae tibi cumque placent.*

*Da nobis hodie panem, da pabula; gentes
Ne premat atra fames.*

*Fratribus offensas ut nos dimittimus, & tu
Omne remitte scelus.*

*Hofis tartarei victos succumbere iniquis
Ne patiare dolis.*

*Sed cunctis releuet presentibus, atque futuris
Nos tua dextra malis.*

III. Hanc Orationem, ut Isidorus (*m*) Pelusiota ad Eutoniam Diaconum scribit, illi soli ritè, ac jure recitare poterunt Deum Patrem appellantes, qui filiorum Germanam indolem ostendunt. Illi poterunt dicere, *Sanctificetur nomen tuum*, qui nihil scelerati committunt. Illi & hoc, *Adveniat regnum tuum*, qui ea fugiunt, quæ Tyranno voluptatem pariunt. Illi & hoc, *Fiat voluntas tua*, qui ipsis factis huic se operam dare declarant. Illi etiam, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, qui luxui ac deliciis nuntium remiserunt. Illi & hoc, *Dimitte nobis debita nostra*, qui veniam iis tribuunt, qui in ipsos deliquerunt. Illi & hoc, *Ne nos inducas in tentationem*, qui neque semetipsos, neque alios in eam conjiciunt. Illi & hoc, *Libera nos à malo*, qui cum Sathana perpetuum, & irreconciliabile gerunt bellum. Illi denique verè dicere poterunt, *Quia tuum est regnum, & potentia, & gloria*, qui ad ipsius verba contremiscunt, eaque re, & opere ostendunt. Non enim tantum efficere valet ipsa hujus precationis notitia, quantum mores, & vita precantis. Hæc & alia multa scitu dignissima Isidorus. O verè cœlestis Oratio, exclamat (*n*) Au-

m Isid. Pel. l. 4. ep. 24. *n*. Aug. Serm. 126. de temp.

gustinus, quæ tota est Oratio. Nam si singula verba, prout sunt, latius tractare voluerimus, dies antequam sermo deficiet. De Orationis hujus sacramento necessitate nos commentandi Cyprianus vir sanctæ memoriæ liberavit, ut scribit (o) Hilarius Pictaviensis. Sed & alii Patres, ac scriptores gravissimi eandem explicarunt, nimirum Tertullianus *libro de Oratione*, Gregorius Nyssenus *Orationibus quinque de eadem*, Cyrillus Hierosolymitanus *catechesi quinta*, Chromatius Episcopus Aquileiensis *concione secunda in Matthæum*, Augustinus, *lib. 2. de Sermone Domini in monte*, *libro item 2. de dono perseverantiæ*, & *in quibusdam sermonibus de tempore*, Ambrosius *lib. 5. & 6. de Sacramentis*, Hieronymus *lib. 3. Dialogorum adversus Pelagianos*, Chrysostomus *tomo 5. Hom. de eadem*, Cassianus *collat 9. quæ est prima Abbatis Isaac*, Chrysologus *serm. 67. & seq.* Bernardus *serm. 6. in Quadragesima*, Stephanus Eduensis *libro de Sacramento altaris*, Bonaventura *in initio tomi 2.* Henricus Harphius *lib. 1. mysticæ Theologiæ cap. 43.* Interpretes Evangeliorum *ad caput 6. Matthæi, & 11. Lucæ.* De eadem tractatum scripsit Ægidius Romanus. Sedulius *libro secundo carminum Paschalisum*, hanc ipsam versu heroïco explicavit. Eiusdem Paraphrasis anagogica habetur in *mystica Theologia Henrici de Palma* inter opera D. Bonaventuræ diffusè, devotè, & elegantè. Tandem, ut alios innumeros prætermittam, eam sublimiter, ac mysticè *tomo primo operum* explicavit Baptista Vernacia sanctimonialis magni spiritus, ac profundæ doctrinæ Ordinis Canonicorum Regularium.

I V. His præmissis de præstantia, & necessitate sacrae hujus Orationis, jam videndum est cur toties in publicis Ecclesiæ precibus repetatur. Mos Apostolorum fuit, teste magno (p) Gregorio, ad ipsam solam oblationis hostiam consecrare: de qua re elegantissimè dis-

o Hilar. can. 5. in Matth. p Greg. l. 7. indic. 2. epist. 64.

ferit proferens nova & vetera Theoph. Raynaudus lib. de prima Missa sec. 2. c. 4. Idem asserit (q) Hieronimus his verbis. Docuit Christus Apostolos suos, ut quotidie in corporis illius sacrificio audeant dicere: *Pater noster qui es in caelis*. In Officio autem divino tribus modis repeti solet, in principio, in medio, & in fine: idque vel submissa omnino, & secreta voce; vel alta prorsus, & clara; vel partim tacita, partim elata. Et aptè quidem ab hac Oratione initium sumitur Officiorum, ut ab actis ejus virtute muscis morientibus mens tranquillior facta ad pangendas Dei laudes præparetur, & devotionis suavitatem non amittat. Aptè in medio usurpatur, quia totius Psalmodiæ brevem continet anacephalæosim. Aptè item in fine, ne ille hostis antiquus semen bonum Verbi divini, quod in Officii recitatione seminatum est, rapiat de corde nostro, & conceptum à facie Domini spiritum ardoris fumosis concupiscentiæ flammis extinguat. Quandoque verò submissa dicitur voce, ut interna cordis humilitas erga eum significetur, qui solus scrutator est cordium; simulque intelligamus non in clamore vocis, sed in puritate cordis, & compunctione lacrymarum nos exaudiri. Quandoque tacita, & in fine clara voce pronunciat, idque propterea fit, ut palam ab omnibus communi consensu confirmetur, quod unusquisque oravit sub silentio. Orant singuli pro omnibus, orant omnes pro singulis, ut fiat quod scriptum est: *Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua*. In Laudibus autem, & Vesperis ritu monastico clara semper voce dicitur à Prælato, sive à Sacerdote, quem ritum sequitur Romana Ecclesia in Adventu, & Quadragesima: tum quia omnibus modis laudanda Dei bonitas est; tum quia publica est, & communis omnium postulatio; tum quia unitatis, & pacis hac solemnī recitatione admonemur, quam cum omnibus habere debemus, si cupi-

q Hier. l. 3. Dial. adv. Pelagian.

mus exaudiri. Sententia Domini est: (r) *Cum stabitis ad orandum, dimittite si quid habetis adversus aliquem, ut & Pater vester, qui in cœlis est, dimittat vobis peccata vestra.* Hinc sapienter Monachorum (s) magister; Planè, inquit, agenda matutina, vel vespertina non transeat aliquando, nisi in ultimo ordine Oratio Dominica omnibus audientibus dicatur à Priore propter scandalorum spinas, quæ oriri solent, ut conventi per ipsius Orationis sponsonem, qua dicunt: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris,* purgent se ab hujusmodi vitio. Cæteris verò agendis ultima pars ejus orationis dicatur, ut ab omnibus respondeatur, *Sed libera nos à malo.* Noverat prudentissimus pater vix fieri posse, quin aliquando in agro dominico superfeminaret zizania inimicus homo; idè reconciliari dissidentium fratrum animos voluit initio & fine diei per solemnem jam dictæ orationis recitationem, satis existimans fieri fraternæ charitati, si juxta præceptum (t) Apostoli sol non occidat super iracundiam nostram. Rectè (u) Athanasius; Non retinebis offensam alicujus in corde tuo, alioquin precatio tua non purè ascendit: *Homo homini reservat iram,* clamat mirabundus (x) Sapiens, & à Deo quarit medelam. Cæterum de dicenda hac oratione in fine horarum extat (y) canon ex Concilio Gerundensi. De eadem verò singulis horis præmittenda nihil memini legisse apud Patres antiquiores. Sane Benedictus nec principii, nec finis mentionem facit, inter precum dumtaxat solemniam modo superscripto recitari decernens. Finio, si prius monuero, quod Mimatensis Episcopus docet in (z) Rationali, hanc orationem esse sal, & condimentum in omni sacrificio nostro juxta legis (a) antiquæ sanctionem aspergendum. Non tamen damnari debent aliæ orationes ab Ecclesia

r Marc. 11. 15. s Bened. reg. c. 13. t Ephes. 4. 26. u Athan. l. de virgin. x Eccli. 38. 3. y De conf. d. 5. c. 14 semper. z Durand. l. 5. c. 5. a Levit. 2. 13.

approbatæ, & ab orthodoxis viris compositæ, de qua re plura non contemnenda scribit (b) Abulensis. Caute igitur legendus, & piè explicandus est sanctus (c) Edmundus ex Monacho Cisterciensi Cantuariensis Archiepiscopus, qui in speculo Ecclesiæ ad suos Pontinacenses orationes à sanctis viris compositas reprehendere videtur: non enim eas simpliciter damnat, sed formam orandi à Christo Domino propositam cæteris omnibus præferendam ostendit, quod nullus rectæ fidei inficiatur. Hoc sensu R. (d) Moyses Ægyptius vir doctus valdè inter suos, in libro, quem directorem dubitantium, seu perplexorum inscripsit, stultos eos vocat, qui multiplicant & prolongant Orationes, quas ipsi composuerunt, ut per eas appropinquent creatori secundum suam æstimationem, & conculcant, inquit, creatorem in linguis suis, quia nimirum inconvenientes orandi formulas componunt. Omnes autem Orationes præter Dominicam vaniloquium esse, hæresis fuit cujusdam Basilii, quem Alexius Comnenus orthodoxus Imperator ignibus damnavit, ut testatur (e) Euthymius. Sunt & Hæretici Masaliani, sive Bogomili, qui cæteras Orationes rejiciunt, & battologiam vocant, ut Constantinus (f) Harmenopolus scribit. Et quidem quoad sensum nihil aliud peti potest, quam quod in Oratione Dominica continetur; quod autem pertinet ad formam verborum multæ aliæ sunt Orationes utiles, & efficaces, quas sancti, & orthodoxi viri composuerunt.

§. II.

DE ANGELICA SALUTATIONE.

Ejus dignitas, & excellentia demonstratur. Quando, & à quibus fuerit instituta. Cur in divinis officiis recitetur.

I. **Q**uoties sese offert occasio de laudibus intemeratæ Virginis Deiparæ differendi, vellem pro-

b Abul. in c. 6. Matth. qu. 99. c Edmun. spec. c. 17. d R. Moyses lib. 1. cap. 58. e Euthymius in Panoplia. f Harmen. de sectis num. 19.

fectò , ut melle purior meus difflueret sermo , cunctaque corporis mei membra verterentur in linguas , quibus si non pro meritis ipsius (quis enim hoc possit illo excepto , cujus potestas non habet finem ?) at saltem pro meo affectu clementissimæ Reginæ prærogativas æternum duraturis præconiis celebrarem. Sed quoniam peccatorum pondere pressus , rerumque labentium amore coinquinatus , sublimioris sapientiæ illapsu indignissimus sum , jure cogor præfari veniam , & linguam fari gestientem justî silentii repagulis cohibere. dicent alii quibus serenior illuxit cœlestis gratiæ radius , dicent uberius illibatæ Virginis encomia , & Angelicæ salutationis excellentiam copiosius explicabunt. Ego autem tenuitatis meæ conscius quæ ad meum faciunt institutum paucis expediam. Constat hæc salutatio duabus partibus laude & petitione. Prima pars ex (a) Scriptura sumpta est , duosque habet auctores Angelum , & Elizabeth. Ab Angelo tanquam à primario auctore Angelicam nomenclaturam fortita est. Verba ejus hæc sunt : *Ave gratia plena , Dominus tecum , Benedicta tu in mulieribus.* Ad hanc salutationem conceptissimis verbis componendam totius Trinitatis dignatio intervenit. Patris nimirum mittentis auctoritas , divini Verbi carnem humanam suscepturi sapientia , & sancti Spiritus Virginem obumbrantis operatio. Decuit sanè novam gratiam novi partus nova salutatione annunciari : nullam quippè similem in toto veteri instrumento reperies. Decuit novæ gratiæ inchoationem novis præconiis evangelizari. In virginem adhuc Evam , inquit Septimius (b) Tertullianus , irrepsit verbum ædificatorium mortis : in virginem æquè introducendum erat Dei Verbum extructorium vitæ , ut quod per hujusmodi sexum abierat in perditionem , per eundem sexum redigeretur in salutem. Crediderat Eva serpenti , credidit Maria Gabrieli , quod illa credendo deliquit , hæc

a LUCÆ 1. b Tertul. de carne Christi cap. 17.

credendo delevit. Similis est Irenæi sententia, quam refert (c) Augustinus: Quemadmodum astrictum est morti genus humanum per virginem, solvatur per virginem, æqua lance disposita virginali inobedientia per virginalem obedientiam. Hæc autem verba: *Benedicta tu in mulieribus*, & ab Angelo, & ab Elizabeth dicta fuerunt, ut idem verborum consensus spiritum veritatis eorum auctorem indicaret. Addidit Elizabeth sola, *Et benedictus fructus ventris tui*: Nam ab arbore benedicta non nisi fructus benedictus procedere potuit. Imò, ut (d) Bernardus ait, non quia tu benedicta, idè benedictus fructus ventris tui; Sed quia ille te prævenit in benedictionibus dulcedinis, idè tu benedicta. Verè etenim benedictus fructus ventris tui, in quo benedictæ sunt omnes gentes: de cujus plenitudine tu quoque accepisti cum cæteris, etsi differentius à cæteris. Ac propterea quidem benedicta tu, sed in mulieribus: ille vero benedictus non in hominibus, non inter Angelos, sed qui est, ut ait (e) Apostolus, *super omnia benedictus Deus in sæcula*. Huic primæ parti duo verba addita sunt ab Ecclesia, pretiosissima scilicet nomina, *IESV*, & *MARIÆ*. Angelus enim cum Mariæ præsentem loqueretur, nomen ejus tacuit, quamvis postea trepidantem & dubiam confirmaturus familiariter compellarit ex nomine dicens, Ne timeas Maria. Elizabeth etiam nomen *IESVS* proferre non potuit, quod licet ab Angelo prænunciatum, nondum tamen impositum erat. At Ecclesia utrumque nomen, & Matris & Filii, meritò expressit, ut dulcissimo matris nomine prolato ad reverentiam, & devotionem excitemur, nomine verò filii ejusdem matris erga nos benevolentiam conciliemus.

II. Posterior pars his verbis exprimitur: *Sancta Maria Mater Dei ora pro nobis peccatoribus, nunc & in hora mortis nostræ*. Hoc additamentum accepisse credi-

August. l. 1, contra Jul. Pelag. d. Bern. Hom. 3. sup. Missus est, e Rom. 9. 5. tur

tur magno totius Ecclesiæ gaudio Angelica salutatio in magna Synodo Ephesina, quando beatissima Virgo verè Mater Dei, verè Θεοτοκος summo Patrum consensu proclamata, & Nestorius portentosæ blasphemiae auctor exauctoratus, & damnatus fuit. Hanc salutationem à delirantium Novatorum calumniis vindicat multiplicis doctrinae vir, & exquisitissimus Doctor Petrus (f) Canisius. Eandem ad Horas Canonicas simul cum oratione Dominica in principio adhiberi, usus est non admodum antiquus. Jure communi nunquam statutum fuisse eam dici Martinus (g) Navarrus diligentissimus Canonum indagator affirmat. Ante Breviarium jussu Pii V. Pontificis Optimi Maximi reformatum in solo Breviario Cardinalis S. Crucis legebatur. An quia olim dicebantur horæ Canonicæ de B. Virgine, quæ cum hodie, saltem extra chorum, omittantur, statutum fuit, ut hac brevioratione Virginis auxilium singulis horis imploremus? In hac enim labentis sæculi discriminosa peregrinatione continua Deiparæ protectione indigemus. Quid autem gratius offerre ei possumus hac salutatione, à qua præcellsa ejus dignitas initium duxit: quæ & salutis nostræ, & totius Evangelii auspiciatissimum principium fuit? Nam tunc descendit pluvia in vellus, tunc rorarunt Cæli desuper, & montes stillarunt dulcedinem, tunc aperta est terra, ut germinaret Salvatorem.

§. III.

DE SYMBOLO APOSTOLORUM.

Quando, & à quibus fuerit institutum. Quedam de symboli nomine. Laudes symboli ex Patribus. Quoties, & quo ritu dicatur. Cur hoc symbolum Romanum nuncupetur.

I. **P**ost gloriosam Christi Ascensionem, cum sacer dierum numerus compleretur, Spiritus sanctus

f Canis. lib. 3. & 5. de Virg. Deipara. g Navar. de orat. cap. 10. n. 62.

largiori munere in Apostolos supervenit, eorumque corda tanto replevit incendio, ut statim per vicos, & plateas Christi gloriam, & divinitatem prædicantes crediti sint ab infana plebe vini fervore æstuarè. Et revera ebrii erant, non vino quod apostatare facit sapientes; sed eo quod germinat virgines: eo vino quod latificat cor, non statim mentis evertit: vino inquam novo, quod vitis mystica fuderat de excelso: vino novo quod utres veteres nec mererentur accipere, nec continere valerent. Tunc cœli distillaverunt à facie Dei Sinai, à facie Dei Israël, & pluvia voluntaria segregata est hæreditati Christi. Tunc variæ linguæ ab uno ore ingenti prodigio auditæ sunt, nam ut canit Rusticus (a) Helpidius.

*Consona diversas fundit narratio linguas,
Barbara quæque suam cognoscit natio vocem,
Quam sacer humano profatur spiritus ore.*

Apostoli autem repleti Spiritu sancto Evangelii gratiam in omnem terram diffundere constituerunt, ut omnes gentes quæ sub cœlo sunt, à via perditionis in semitam æternæ vitæ revocarentur. Ipso itaque omnium artifice agente spiritu: qui omnem habet virtutem, omnia prospicit, priusquam ab invicem in varias orbis partes separarentur, communem quandam, & uniformem fidei regulam stabilire curarunt: qua tanquam tessera falsi Christi discipuli à veris discernerentur. In unum igitur conferentes, quod quisque dictante Deo sentiebat, symbolum composuerunt, quod ab auctoribus vocamus Apostolorum. Sancti enim Apostoli, ait (b) Clemens Romanus, inter se symbolum fidei condiderunt. De hoc (c) Tertullianus; Fidei, inquit, regula una omnino est, sola immobilis, & irreformabilis; & Hanc Ecclesia ab Apostolis, Apostoli à Christo, Christus à Deo suscepit. Et hæc quidem Apo-

a Helpid. in hist. vet. & novi Testamenti. b Clem. Epist. 1. ad S. Jacob. c Tertul. de vel. Virg. c. 1. & de præscript. c. 21. & 37.

stolici symboli origo, & institutio est. Quæ autem sententia à singulis Apostolis composita sint inveniet curiosus lector in Annalibus Ecclesiasticis. (d) Cur verò regulæ fidei symboli nomen impositum sit, id paucis exequendum est.

II. Σύμβολον à συμβάλλω derivatur, cujus verbi multiplex est significatio. Significat enim *confero, contribuo, adjuvo, comparo, utendum do, pactum in eo, stipulor*. A Cicerone nota, vel signum vocatur id, quod Græcis est σύμβολον: cumque vox nota, vel signum de variis rebus dicatur, ita & symbolum. Seligam in hanc rem è Grammaticorum dumetis aliquot flosculos. Significat aliquando symbolum, vel symbolus, vel etiam symbola collationem, id scilicet quod in cœnam parâdam plures conferunt. S. (e) Dorotheus commemorans quanto ardore dum puer esset studiis literarum incumberet, nunquam se ab amicis adduci potuisse ait in symbolum lectionis tempore. (f) Terentius, symbolum dedit, cœnavit. Et Plautus Symbolarum collatores quærendos dicit apud forum piscarium. Idem, Symbolam dabo, & jubebo ad Sagarinum cœnam coqui. Simile habetur in sacris litteris: (g) *Noli esse in conviviiis potatorum, nec in comessionibus eorum, qui carnes ad vescendum conferunt, quia vacantes potibus, & dantes symbola consumentur*. Hegesander apud (h) Athenæum symbolam ab Argivis nuncupatam ait eam pecuniam, quæ à potantibus conferretur in sumptum convivii. Eodem sensu Phrynicus Tragicus apud (i) eundem; *Suave est, inquit, cibum parare absque symbola, id est sine sumptu*. Et Chrysippus ibidem recusandam ait a symbolam computationem. Accipitur etiam symbolum pro signo bellico, sive pro tessera, qua socii ab hostibus, & exploratoribus dignoscuntur.

d Baron. an. 44. n. 15. & sequent. e Dorothe. doct. 10. f Terent. in Andr. act. 1. sc. 1. Plaut. Curcur. act. 4. sc. 1. Idem in Stich. act. 3. f. 1. g Prov. 31. 20. h Athen. in lib. 8. in fin. idem l. 6. c. 3. i lib. 1. c. 7.

Itemque pro insigniis, & vexillis militaribus, ac præstemmatibus familiarum. De qua re legendi sunt Fl. (k) Vegetius de re militari, Justus (l) Lipsius in Dialogis de militia Romana, Claudius Minoës in syntagmate de symbolorum & stemmatum ratione, Gabriel (m) Palæotus in opere de sacris, & profanis imaginibus, & Joannes Antonius (n) Valtrinus de re militari Romanorum. Solet quoque accipi pro quolibet signo, de quo inter aliquos convenit. (o) Plautus:

*Ea causa miles hic reliquit symbolum,
Expressam in cera ex annulo suam imaginem,
Ut qui huc afferret ejus simile symbolum,
Cum eo simul me mitteret.*

Joannes (p) Tzetzes in Chiliadibus.

*Quod autem consilio factum est, & magis in bellis,
Velut cum extollentibus galeam in hasta,
Cum hostibus commixtio, & si quid tale,
Symbolum omne voca mihi, dictumque Iude,
Quem osculabor apprehendite, ipse est ille.*

Symbole rursus dicuntur notæ arcani cujuspiam mysterii significativæ, ut cum dicimus ciconiam esse symbolum pietatis, leonem fortitudinis. Quo sensu (q) Nicephorus Patriarcha Constantinopolitanus libro de Cherubinis à Moyse factis dixit; Symbole ea sunt, quæ dissimiliter per ænigmata nos ad ea revocant, quorum sunt symbole. Eodem sensu nos hunc tractatum symbolicum inscripsimus, quia per ea, quæ in divinis Officiis exteriora sunt, ad interiora & spiritualia assurgimus. Theologia item symbolica sub eadem significatione à magno Dionysio Areopagita tum in libro de hoc argumento qui temporum injuria interiit, tum in aliis passim quæ extant operibus doctissimè explicatur, quam item tradiderunt alii viri sapientissimi, nimirum Ioannes sapiens Cyparissiotus in expo.

k Veget lib. 3. c. 5. l Lips. lib. 4. lial. 5. & 12. m Palæotus lib. 2. c. 45. & seqq. n Valtrin. lib. 3. c. 9. o Plaut. in Pseud. act. 1. sc. 1. p Tzet. chil. 7. v. 910. q Nicephor. cap. 1.

sitione elementaria eorum, quæ de Deo dicuntur: Clemens Alexandrinus libro quinto Stromatum, Eucherius Lugdunensis in libro formularum spiritualis intelligentiæ, Sanctes Pagninus in Isagoge ad mysticos Scripturæ sensus, Nicolaus Caussin in Polyhistore symbolico, Ioannes Goropius Becanus, Antonius Ricciardus Brixianus, & alii quos refert Maximilianus (r) Sandæus in sua symbolica Theologia. Sunt autem symbola breves quædam sententiæ quidpiam reconditum significantes, quæ à Græcis allegoremata appellantur: cuius generis sunt symbola Pythagorica, de quibus (s) Iamblicus in vita Pythagoræ, & Cyrillus Alexandrinus adversus Iulianum. Pausanias in Arcadicis aquam è fontibus non utique magnis, sed numero pluribus ortam, symbolam vocat, quod in unum confluat locum. Est tandem symbolum apud Aristotelem etymologia vocabulorum; apud Julium Pollucem parvum numisma, sive tessera nummaria; apud Budæum literæ collybisticæ ad pecuniæ permutationem, apud Suidam, augurium, omen, vaticinium, pactum, mensura, sigillum, indicium. Sunt & aliæ minutiores, ac improprie significationes, quibus prætermittis notandum est Catholicæ fidei confessionem duplici sensu Apostolorum Symbolum nuncupari, tum quia singuli eorum aliquid in unum contulerunt, ut explicat (t) Augustinus: tum quia illa veluti tessera fideles ab infidelibus discernuntur. Ita Maximus Taurinensis initio Homiliæ in traditione symboli: Beati Apostoli mysterium symboli tradiderunt, ut quia sub uno Christi nomine credentium erat futura diversitas, signaculum symboli inter fideles, perfidosque secerneret, & alienus à fide, atque hostis appareret Ecclesiæ. (u) Lucas Tudenis ad hanc rem, Symbolum, ait, indicium est, quia indicat quid credere debeamus.

r Sandæus l. 6. com. 5. s Iamblic, in l. 1. Cyril. lib 9. s Aug. vel. alius auctor ferm. 115. de Temp. u Luc. Tuden. lib. 1. adv. Albigen.

III. Porro sancti Patres præclaris laudum encomiis ipsum Symbolum commendant. (x) Augustinus omnibus hac parte anteposendus ; Symbolum , inquit , est breviter complexa regula fidei , ut mentem instruat , nec oneret memoriam : paucis verbis dicatur , unde multum acquiratur. Doctrina symboli virtus est sacramenti , illuminatio animæ , plenitudo credentium : breve est verbis , sed magnum sacramentis , totum continens compendio brevitatis. Ex ista fidei confessione , quæ breviter symbolo continetur , & carnaliter cogitata lac est parvulorum , spiritualiter autem considerata cibus est fortium , nascitur spes bona fidelium , cui charitas sancta comitatur , (y) Chrysologus quovis nectare suavior : Hoc spei pactum , hoc salutis placitum , hoc vitæ symbolum , hanc fidei cautionem mens teneat , conservet memoria : ne Divinitatis pretiosum munus depretiet charta vilis , ne mysterium lucis atrum tenebret atramentum , ne secretum Dei habeat indignus , & profanus auditor. (z) Cyrillus Alexandrinus Attici leporis absolutum exemplar : Sufficit nobis divina Scriptura , & sanctorum Patrum sobrietas , & symbolum illud fidei , quod ad omnia rectè habenda ritè concinnatum est. (a) Etherius Episcopus Uxamensis : Quicquid foras symbolum est , hæreticorum verba sunt. (b) Optatus Milevitanus : symbolum sigillum est Catholicæ fidei. (c) Paschasius Cardinalis : Apostolica sollicitudo fidem Catholicam in symbolo mira brevitate collegit , ac velut ex innumeris aromatibus pretiosum confecit unguentum , cujus odor omnes fines terræ potentia fragrantia spiritualis implevit , ut in ipso universitatis assensu virtus appareat veritatis. [d] Leo magnus Romanæ Ecclesiæ Antistes : Catholici symboli brevis , & perfecta confessio , quæ duode-

x Aug. serm. 109. & 131. de Temp. & Ench. ad Laur. cap. 114. y Chrysol. serm. 59. in fin. z Cyril. Alex. Ep. 29. ad Acacium Epif. a Ether. lib. 1. adv. Elipandum. b Optat. lib. 2. adv. Parmen. c Paschal. in præf. l. de Spirit. sancto. d Leo Ep. 13. ad Pulcheriam Aug.

cim Apostolorum totidem est signata sententiis, tam instructa est munitione cœlesti, ut omnes hæreticorum opiniones solo ipsius possint gladio detruncari. Ioannes (e) Cassianus vir doctrina, & pietate summus: Hoc symbolum est verbum breviatum quod fecit Dominus, fidem scilicet duplicis testamenti sui in pauca colligens, & sensum omnium Scripturarum in brevia concludens, sua de suis condens, & vim totius legis compendiosissima brevitate perficiens. Consulens scilicet in hoc ut piissimus Pater vel negligentia quorundam filiorum suorum, vel imperitia: ut non laboraret utique quamvis simplex, & imperita mens capere, quod possit facile etiam memoria contineri. [f] Eusebius Emisenus, seu potius sub ejus nomine Eucherius Lugdunensis: Quomodo si aliquis possessor diffusus, ac locuples migraturus ad aliam regionem quascunque opes habet in aurum, & gemmas redigat, & intra unum sacculum congreget bona sua non cumulo aestimanda, sed pretio, ut facile quocunque vadit suas secum possit ferre divitias concludens in sinu suo thesaurum: ita & Ecclesiarum Magistri studiosissimi salutis nostræ negotiatores in Scripturis sanctis de magna maxima separaverunt in pagina mentium inscribenda, ut cuilibet cordi quamlibet angusto, quamlibet rustico sine ullius difficultatis impedimento facile insinuari possit veritatis agnitio, ut ad parandum, & tenendum cœlestis sapientia vitale carmen, & salubritas invitaret, & brevis; ut quodammodo de hoc symboli brevissimo textu Propheta dixisse videatur, Verbum breviatum faciet Dominus super terram. Nullus encomiorum finis erit, si omnia prosequi libeat. Quid est enim symbolum; Breviarium Christianæ fidei. Iam quid sublimius, quid laudabilius fide? O fides, exclamat (g) Ambrosius, thesauris omnibus opulentior, ô vulne-

e Cassian. lib. 6. de Incarnat. cap. 3. f Eucher. Hom: 1. de symbolo. g Ambros. lib. 2. de fide cap. 4.

rum nostrorum, peccatorumque medicina præstantior.
 Hæc est nimirum, teste (h) Bernardo, quæ velut quod-
 dam æternitatis exemplar præterita simul & præsentia,
 & futura sinu quodam vastissimo comprehendit, ut ni-
 hil ei prætereat, nihil pereat, præeat nihil. Denique
sine fide impossibile est placere Deo.

METRUM XXXVIII.

N Vmen corusco sidere pulchrius
 Non usitatis per liquidum æthera
 Vidit triumphans curribus, & vagos
 Circumvolantes Aligerum choros.
 Quis credet? ingens iam nebula globus
 Clarique nimbus luminis aëra
 Perrumpit æthra non sine gaudio.
 En jam beatis septa cohortibus
 Regina celso venit ab æthere.
 Agnosco vultum: nam fidei sacra
 Dudum mihi sunt cognita stemmata,
 Sancta que felix religio Crucis.
 Quæ forma, & oris quanta serenitas!
 Qualis venustas! Audio jam propè
 Vocem loquentis, jam resonat polus,
 Favete linguis: nil humili juvat
 Cantare plectro, fas mihi grandia
 Non dicta prisca carmina vatibus,
 Fas & superni sit mihi Numinis
 Arcana cunctis gentibus eloqui.
 Fas sit canoris versibus ardui
 Tentare cœli difficiles vias.
 Nec me paventem sancta fides vetet
 Incomparandæ vim sapientia,
 Verique fontem, lucis & igneas
 Lustrare sedes, & superum domos.
 O grata summis cœlitibus fides,
 Per quam sereni semper iter poli

hBern. Serm. 6. in vig. Nativit. dom.

Cunctis apertum terrigenis patet.
 Tu sola nobis das penetralia
 Semper verendi noscere Numinis.
 Tu sola Trinum fallere nescia,
 Vnumque dicis, quem colimus Deum.
 Divinitatis principium Pater,
 Auctor bonorum sufficiens sibi,
 Immensus, omni principio carens,
 Expers fugacis temporis, ac modi,
 Dum se beatus, cunctaque perspicit,
 Verbum paterna mentis imaginem,
 Prolemque gignit per similem sui.
 Sed cum Parentem Filius inspicit,
 Amans amantem diligit, atque Amor
 Spiratur unus, tertia scilicet
 Persona summum perficiens chorum:
 Vtrique compar Numine simplici
 Post hæc ad extra ter triplici gradu
 Rerum creator per sobolem suam
 Distincta coeli condidit agmina.
 Sed dum supremi de numero chori
 Vnus recepta dote superbiens
 In conditorem spirituum ferox
 Insanientius praelia concitat,
 Heu! pulsus amplo corruit athere,
 Præcepit rebelli cum comitum grege
 Damnatus igni carcere in infimo.
 Tunc è rubenti poluere compotem
 Mentis creavit progeniem, boni
 Summi capacem, ni stigiis dolis
 Seductus heu! mox hominum parens
 Omnes eodem crimine posteros
 Fœdasset hosti credulus improbo.
 Natis misertus sed miseris Deus
 Offensionis debita noxia,
 Et dira solvit vincula criminum.

*Lignum salutem terrigenis dedit
 Si prima lignum perniciis fuit.
 Nam missus alto de folio Patris
 Mortale corpus Filius induit
 E ventre pura Virginis editus :
 Ferroque fixus supplicium grave
 Injuriosa sustinuit crucis ,
 Vt qua Draconis conciderat dolo
 Gentem paterno redderet ætheri.
 O ter beatos cœlituum choros ,
 Quos scripta cœlo pagina censuit.
 Iam vincla mortis , jam stygia fera
 Timenda non sunt castra tyrannidis :
 Victor resurgit Christus ab inferis ,
 Infertque fratrum primitias polo :
 Venturus inde est , cum sonitus tubæ
 Omnes tremendo iudicio offeret.
 Sed quo furenti concita spiritus
 Mens tendit audax ? Desine , desine ,
 Et magna parvis ne tenues modis.*

IV. (i) Ambrosius de quotidiana recitatione Symboli hæc habet : Symbolum quoque specialiter debemus tanquam nostri signaculum cordis antelucanis horis quotidie recensere : quò etiam , cum horremus aliquid assiduè recurrentum est. Quando enim sine militiæ sacramento miles in tentorio, bellator in prælio? [k] Radulphus Tungrensis de eadem re sic scribit : Multorum Episcoporum statutum erat ut clerus , & populus manè , & serò preces & orationes Deo funderent cum Pater noster , & Symbolo. Damasus Papa orthodoxæ fidei Symbolum ad omnes horas divini Officii recitari statuerat , ut refert ex ejus vita [l] Polydorus Virgilius. Timotheus quoque Constantinopolitanus Symbolum fidei , ut narrat in Collectaneis (m) Theodorus Lector , per singulas synaxes dici curavit , ad repre-

i Ambros. lib. 3. de Virgin. k Radulph. prop. 14. l Polid. Virg. l. 6. de inv. rerum c. 2. m Theodor. collect. lib. 2.

hensionem videlicet Macedonii Patriarchæ Catholici, ac si ille symbolum hoc non recepisset. Timotheus enim cum esset hæreticus Patriarchalem regiæ urbis sedem ab Anastasio Imperatore obtinuerat pulso in exilium Macedonio. Nunc ter in die dici solet, ante Nocturnos, & Primam, & in fine Completorii. Nocte dicitur, ut per professionem fidei gratias agamus Deo, qui nos eduxit de potestate tenebrarum in lucem Evangelii. *Eratis enim aliquando tenebræ*, ait (n) Apostolus, *nunc autem lux in Domino: ut filii lucis ambulate, & nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum.* Nocte etiam dicitur, quia fidei cognitio obscura est, & caliginosa: videmus enim per speculum, & in ænigmate, donec fidei succedat beata visio. Ante Primam orto jam sole, & in fine Completorii post ejusdem occasum eadem fidei protestatio repeti consuevit, ut à fide feliciter incipientes in eadem constanter perseveremus. Notandum verò quod in hisce Officiis ipsum Symbolum secretò dicitur, quia, ut docet Angelicus (o) Doctor, Symbolum Apostolorum tempore persecutionis editum fuit fide nondum publicata, idcirco occultè dicitur quasi contra tenebras errorum prætorum, & futurorum. Notandum præterea quod Ecclesia Romana ipsum Symbolum quandoque repetit in precibus Primæ, & Completorii: tunc autem partim secreta, partim clara voce recitatur, quia videlicet *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*, Fides cordis, ait (p) Bernardus, sine oris fide aut nulla est, aut parva. Crede ergo, & confitere: nihilominus confitere, & crede, quia fides ad justitiam, confessio fit ad salutem.

V. Superfluum hic existimo explanationem Symboli adtexere, quæ peti potest à sanctis Patribus, aliisque Scriptoribus. Inter opera Cypriani habetur expositio Rufini dignissima quæ legatur. Symbolum quoque

» Ephes. 5. 8. o D. Thom. 2. 2. q. 1. art. 9. ad 6. p Bern. Serm. 3. de S. Andrea.

explicat Ambrosius *tractatu in Symbolum Apostolorum*, Leo Magnus, *Sermone 11. de Passione Domini*, & *Sermone contra hæresim Eutychetis*: (q) Augustinus *de fide*, & *Symbolo*, *de Symbolo ad Catechumenos*, *in Ennibiridio ad Laurentium*, & *in multis Sermonibus*: Chrysostomus *tomo 5. Homilia de Symbolo*, quam tamen existimo esse auctoris Latini: Venantius Fortunatus *exegefi in symbolum*: Chrysológus *Sermone 56. & sequentibus*: Athanasius *Epistola ad Iovinianum*: Maximus Taurinensis *Homilia de expositione symboli*? D. Thomas *Opusculo 16.* (r) Dionysius Carthusianus *Opusculo de vita Curatorum*: & ad captum communem Catechismus Romanus. Scripsit etiam in Symbolum Apostolorum doctè & diffusè vir venerabilis Angelus del Paz duobus tomis, quorum primus editus est Romæ, secundus extat M. S. apud Lucam Vadingum. De Symbolo Nicæno, sive Constantinopolitano, quod in Missa cantatur, non est hic tractandi locus. De Symbolo Athanasii agendum infrà hoc eodem capite. His omnibus antiquius est Symbolum Apostolorum, quod quia Romana Ecclesia nulla unquam hæreseos labe infecta integrum semper custodivit, idèd à (f) Vigilio Episcopo Tapsensi Symbolum Romanum nuncupatur. Sanè olim ob hanc causam Symbolum Nicænum nequaquam Romæ cantabatur, cœpitque cantari hortatu Henrici Imperatoris sub Benedicto octavo, idque (r) Berno Augiensis testis oculatus, qui cum Imperatore aderat, scribit. Ita (u) Baronius qui & addit: Placent ista, sed nobis gratius, si venerandæ antiquitati annorum mille magis delatum fuisset, quam novitati. Finio, illudque suggero Lectori meo, ut meminisse velit fidem sine operibus mortuam esse. Audiamus (x) Bernardum: cœlestis doctrinæ pabulo nos abundè reficiet. Credis in Christum? fac opera Christi, ut vivat fides tua. Fidem tuam dilectio ani-

q Aug. Ser. 109. 123. 131. 192. 194. de temp. r Dionys. act. 21. / Vigil. initio l. 4. adv. Eutychem. r Berno Aug. c. 2, u Baron. an. 1014. x Bern. 24. in Cant.

met, probet actio. Non incurvet terrenum opus quem fides cœlestium erigit. Qui te dicis in Christo manere, debes sicut ipse ambulavit, & tu ambulare. Quod si propriam gloriam quæris, florenti invides, absenti, detrahis, reponis lædentite: hoc Christus non fecit. Confiteris te nosse Deum, factis autem negas. Non rectè planè, sed impiè linguam Christo, animam dedisti diabolo. Vides quod non faciat hominem rectum fides etiam recta, quæ non operatur ex dilectione. Sed nec opera quamvis recta rectum cor efficere sufficiunt sine fide. Rectas ergò studeamus facere vias nostras, & studia nostra: levemus corda nostra cum manibus ad Deum, ut toti recti inveniamur fidei nostræ rectitudinem rectis actibus comprobantes. Ut enim, ait Sanctus (γ) Calixtus Papa, Non benè vivit, qui non rectè credit.

§. IV.

DE HORARUM INITIO

Cur à versu Domine labia mea aperies incipiat nocturna synaxis. Quid sit mysticè aperiri labia. Completorio cur præmittatur hic versus, Convertite nos Deus salutaris noster. Conversio vera quæ sit. Ira Dei duplex. Vsus multiplex hujus versiculi, Deus in adjutorium meum intende.

I. **O**Mnes horæ Canonicæ à primo versiculo Psalmi sexagesimi noni, *Deus in adjutorium meum intende*, usu immemorabili incipere solent. Huic in Nocturna synaxi versum *Domine labia mea aperies* ex Psalmi 50. præmittit Ecclesia Romana, postponunt Monachi. In Completorio autem præponitur ferè ab omnibus Ecclesiis Psalmi 84. versiculus, *Convertite nos Deus salutaris noster, & averte iram tuam à nobis*. Initio itaque nocturnæ precis labia clausa in Completorio petimus aperiri, Dominum exorantes, ut qui labia olim Prophetæ calculo mundavit ignito, nostra quoque dignetur

γ Calixt. epist. 1.

purgare, & aperire. Nam cum dicat Scriptura, (a) *Non est speciosa laus in ore peccatoris*, quis audeat divinas laudes immundis labiis decantare, ni prius obstructa per peccatum oris claustra misericorditer aperiat ille, qui solus potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nemo enim potest laudare Deum, nisi Deus aperiat labia, ut ostendit (b) Augustinus contra duas epistolas Pelagianorum. Alioquin suggillabit nos durissima illa exprobratione, (c) *Quare tu enarras justitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu verò odisti disciplinam, & projecisti sermones meos retrorsum.* Ad rem (d) Chrysostomus: Peccatum suapte natura linguam astringit, & os obturat. Quam sententiam complens (e) Ambrosius ait; Cujus ergò labia aperit Deus, hunc peccati absolvit reatu. A vinculis itaque peccatorum absolvi petimus, cum dicimus, Domine labia mea aperies. Et quia justus prior accusator est sui, accusamus nos ipsos ante orationem confitentes peccata nostra, quatenus reconciliati per gratiam Dei facilius exaudiri mereamur. De impiis scriptum est, (f) quia dixerunt, *Labia nostra à nobis sunt, quis noster Dominus est?* Et idè oratio illorum erit execrabilis: (g) At labia Sponsæ, labia fidelis animæ dulcia, & purpurea dicuntur esse sicut favus distillans, sicut vitta coccinea. Cum ipsi sponso, inquit (h) Gilbertus Abbas, Sponsa loquitur, tunc loquitur in loquela dulcioris labii, & lingua altera. Tunc cordis labia verè melle delectationis distillant divinæ: imò non tam distillant, quam fluunt, quoniam hora illa in melleas affectiones tota convertitur. Beata vicissitudo, quando de corde Sponsæ quædam fluentia mellis emanant in Dilectum, & ab ipso redundant in Sponsam. Ad locum enim unde exeunt hæc mellis flumina revertuntur, ut iterum fluant. Boni favi in labiis Sponsi,

a Eccli. 14. 9. b Aug. lib. 2. cap. 8. c Psalm. 49. d Chryf. in ps. 50. e Ambros. ibid. f Psalm. 11. g Cant. 4. 3. 11. h Gilberte, in Cant. Serm. 34.

& Sponsæ eructantes ex hoc in illud, & invicem rorantes amoris dulcedinem. Ille desuper irrorat gratiam, ista deorsum actionem gratiarum. Rursus labia Sponsæ purpurea dicuntur esse sicut vitta coccinea. Per coccinum enim charitas intelligitur, quæ est vinculum perfectionis; sicut autem vitta constringit crines, ne diffluant; sic anima Deo dilecta labia sua cohibet, ne verbum malum, & inutile proferens extra se diffundatur. (i) *Apertio oris illius inflammatio est, & semper laus Dei in ore ipsius.*

II. Cum autem Oratio cordis sit, non labiorum; miror cur Ecclesia ante orationem labia sibi, non cor postulet aperiri. Sed notandum quod usus labiorum non tantum ad eloquium, sed etiam ad osculum est: consociant enim se mutuo osculantium labia, animis videlicet ad mutuam congressum accedentibus, ut ait (k) Chrysostomus: cumque templum Dei simus, sicut limina templi, ita os osculamur, per quod ingreditur Christus, quando communicamus. Igitur Ecclesia dum dicit, *Domine labia mea aperies*, non tam petere videtur divinum auxilium ad laudes ejus dignè annunciandas, quam mysticam labiorum purificationem ad castissimum dilecti osculum recipiendum. Felix anima, quæ propriæ conscientiæ testimonio intus erudita cœlestis Sponsi osculo se idoneam cognoscit. Felicior, quæ unctione magistra sentiens quanta sit gratia diffusa in labiis Sponsi, osculum ejus jam amore æstuans fiducialiter petit. Felicissima planè, quæ ad ipsum osculum dignanter admissa divinæ suavitatis innarrabile gaudium in fervore spiritus experitur, & torrente ubertimo sempiternæ voluptatis in plenitudine gratiarum inebriatur. O mihi si liceret è fœtenti cœno iniquitatum mearum tantisper assurgere, & terrenarum sordium excusso pulvere te Domine deprecari, ut labia mea aperias, & oris impuritatem emundes. Peccavi

i Eccli. 20. 15. k Chris. Hom. 30, in 2. ad Cor.

enim, justissime Judex, qui judicas æquitatem, peccavi in cœlum & coram te: jam non sum dignus levare oculos meos à terra, quanto minus videre faciem tuam, ad oris tui osculum aspirare? Provolvar itaque pavidus, & tremens ante vestigia pedum tuorum, & de intimis visceribus longa trahens suspiria lacrymis meis pedes tuos rigabo. Plorabo coram te, qui fecisti me, mala quæ feci; nec à planctu, & oratione cessabo, donec audiam auditionem bonam, verbum consolationis; (l) *Remittuntur tibi peccata tua: donec dicas,* (m) *Consurge, consurge, excutere de pulvere, solve vincula colli tui captiva filia Sion; donec sonet in auribus meis vox illa gratissima,* (n) *Ecce sanus factus es, jam noli peccare.* Tunc adjutus gratia tua, auctus virtute, fiducia confortatus non confundar præsumere potiora. Erectus de stercore sedebo forsitan cum Principibus, & robur accipiens à potenti dextera tua faciem tuam Domine requiram, & quod non sine pavore, ac tremore dico, ad os tuum caput attollam, sperans omnino ut adimpleas me lætitia cum vultu tuo.

M E T R U M X X X I X .

O Tremende Rex polorum,
 Vindex maxime criminum,
 Cui potestas, & maligni
 Vis est arbitra pectoris.
 Te requiro, ad te revertor,
 O mentis vigor, ô amor,
 Qui labores, & dolores,
 Et curas hominum vides.
 Parce fonti, parce servo
 Mortis perpetua reo,
 Quem catenis alligatum
 Hostis tartareus tenet.

l Luc 7. 47. m Isai. 52. 2. n Joan. 5. 14.

Tolle

Tolle culpas, solve nexus,

Vt te perpetuo canam.

Vt videntes me solutum

Vinculis horribilis necis

Angelorum turba psallant

Quæ spes sit lacrymantibus.

III. Solent corporales indigentia, rerumque labentium cura, & variarum imaginum confusa phantasmata orantium mentes per diem sæpius distrahere, & perturbare: quapropter initio Completorii, quod ultimum diei Officium est, versiculum illum decantamus, *Converte nos Deus salutaris noster, & averte iram tuam à nobis.* Hac enim hora ab officiis activæ vitæ ad contemplationis studium convertimur, & sedato carnalium affectionum tumultu, gustare & videre desideramus quam bonus sit Deus. Per peccatum avertitur homo à Deo, & convertitur ad creaturam: *Averterunt se, inquit, (o) & non servaverunt pactum.* Et, (p) *Facti sunt abominabiles, sicut ea quæ dilexerunt.* Dum verò per pœnitentiam revertitur quis ad Deum, Deus eum convertit ad se per immisionem gratiæ, & ab eodem iram suam avertit per remissionem pœnæ. Quid est autem quod cum oramus, (q) *Converte nos Domine ad te, & convertemur:* ipse è contrario respondet (r) *Convertimini ad me & ego convertar ad vos?* An hoc nimirum, quod fides Catholica protestatur, arbitrii nostri libertatem cum gratiæ prævenientis efficacitate inconcussam manere, adeoque nos liberè Deum trahentem sequi, sicut ille fortiter nos trahit, qui dixit (s) *Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit illum?* Sic ait (t) Bernardus Theologus verè Theodidactus: *Tolle liberum arbitrium, non erit quod salvetur. Tolle gratiam, non erit unde salvetur. Nec dare potest salutem nisi*

o Psal. 77. p Osee 9. 10. q Thren. 5. 21. r Zach. 1. 3. s Joan. 6. 44.
t Bern. de grat. & lib. arbitrio.

Deus, nec capere valet nisi liberum arbitrium. (u) Sedulius quoque in explicatione Epistolę Pauli ad Romanos; Velle, inquit, & currere meum est; sed ipsum meum sine Dei auxilio non est meum: nam ipsa voluntas à Domino preparatur, & Deus est qui operatur in nobis & velle, & perficere. In nullo igitur glorandum, ut Ecclesia Lugdunensis in libro de tribus Epistolis docet, quia nostrum nihil est, & sine me nihil potestis facere, dicit Dominus: tanta est tamen bonitas Dei, ut nostra velit esse merita, quę sunt ipsius dona. Sed hæc acerrimis scholasticorum concertationibus diu in scholis agitata tutius est simpliciter credere, quam mendaci hominum statera curiosius examinare. Nam, sicut eleganter scribit S. (x) Prosper Rhegiensis Episcopus, quę sit discretionis istius in secreto consilio Dei causa, vel ratio, & supra facultatem humanę cognitionis inquiritur, & sine fidei diminutione nescitur: modo confiteamur neminem immeritò perdi, neminem meritò liberari. Nisi enim Deo vocante, docente, salvante, nemo venit, nemo eruditur, nemo salvatur.

I V. Illud autem quod præcipit Dominus, ut convertamur ad ipsum, existimat (y) Bernardus doctor egregius esse mysterium regni Dei, & secretum consilium, quod solis credatur amicis. Nam quo me vertam, inquit, ut convertar ad te Domine Deus meus? *Si ascendero in cælum, tu illic es: si descendero in infernum, ades.* Quo convertar ad te? Supra, an infra? ad dexteram, an ad sinistram? Audiamus scripturam, quam conversionem nos edoceat. *Nisi conversi fueritis, & efficiamini sicut parvulus iste, non intrabitis in regnum cælorum.* Agnosce planè quo velit Dominus ut convertamur. Ad parvulum converti necesse est ut discamus ab eo, quia mitis est, & humilis corde. Ad hoc si-

u Sedul. in epist. ad Rom. cap. 9. x Prosp. ep. ad Rufinum de grat. & lib. arbitrio. y Bern. Ser. 2. in cap. jejunii.

quidem parvulus datus est nobis. Quid inflaris ô homo ; Quid extolleris sine causa ? Sublimis quidem Dominus, sed non ita proponitur tibi, ne fortè dicas, Elevata est magnificentia ejus super cœlos, & non potero ad eam. Prorsus vos filii Adæ, ait (z) Abbas Igniacensis, qui nimis grandes estis in oculis vestris, & in gigantæam enormitatem per superbiam excrevistis: *Nisi conversi fueritis, & effecti sicut parvulus iste, non intrabitis in regnum cœlorum.* Ego sum ostium regni, ait parvulus iste: nisi incurvetur altitudo virorum, non eos admittet humilitatis janua. Idè nimirum conquassabit capita in terra multorum: & qui elati accedunt, repulsi capite illiso cadent retrorsum. Quid enim ? Adhuc tu superbis terra, & cinis, postquam Deus factus est humilis ? Adhuc magnus es in oculis tuis, postquam Deus parvulus factus est sub oculis tuis ? Ille semetipsum exinavit, ut penè videretur esse nihil, sine quo factum est nihil: & tu in immensum inflaris, extolleris existimans te aliquid esse, cum verè sis nihil. Ipse te seducis. Quod si verè humiliatus fueris, & in toto corde revertus ad omnipotentem, tunc fiet sermo, qui scriptus est (a): *Convertam eos, & miserebor eorum, & erunt sicut fuerunt, quando non projeceram eos.* Idè post petitionem conversionis oramus consequenter; Et averte iram tuam à nobis: nam impietas impii non ei nocebit in quacunque die conversus fuerit ab impietate sua. Loquimur autem de ira Dei, quæ ad interitum peccatores perducit, de qua scriptum est (b): *Nequando irascatur Dominus, & pereatis de via justa.* Alia enim ira, qua peccantibus irascitur ad salutem, desideranda nobis est, summisque precibus flagitanda ne fortè dicat Dominus, Recessit zelus meus à te, ultra non irascar tibi. Oro Domine, ut irascaris mihi in præsentî seculo, quatenus in futuro misericordias fideles consequi merear. Verumtamen cum iratus fueris, miseri-

z Guerric. Ser. 1. de Nat. Domini, a Zach, 10, 6. b psal. 7.

cordiæ memor eris, sicut dicit (c) Psalmus: *Iratus es, & misertus es nobis.* O ira misericors, exclamat (d) Berengosius Abbas, quæ sic irascitur, ut subveniat: sic minatur, ut parcat: sic aufert, ut restituat: sic tradit, ut eripiat: sic destruit, ut munit: sic abjicit, ut recipiat! O quam salubris indignatio, quæ sic avertit, ut respiciat: sic claudit, ut aperiat: sic exigit, ut dimittat: sic dejicit, ut erigat: sic perdit, ut requirat: sic amittit, ut custodiat. O ira misericors, & incomparabilis misericordia, quæ ab omnibus vitiis humana semper emundat præcordia: per quam peccator invitatur ad veniam, justus ad vitam, martyr ad palmam, confessor ad gloriam. Non enim misereatur, nisi irascatur, qui ob hoc prius irascitur, ut postea misereatur. Prævenit enim ira, ut sequatur misericordia: prævenit lacryma, ut sequatur venia: prævenit pœnitentia, ut sequatur indulgentia.

V. (e) Cistercienses Monachi, qui regulam S. Benedicti ad literam exactissimè observant, memoratum versiculum ante Completorium cantare non solent, id enim in Regula non invenitur expressum, cum dicat S. Pater; In primis semper diurnis horis dicatur versus, *Deus in adjutorium meum intende.* Porro hunc versum, *Deus in adjutorium meum intende,* semper in usu fuisse apud antiquos Monachos (f) Cassianus rei monasticæ solertissimus, & primarius auctor exequitur. Hic namque versiculus, ait ille, non immeritò de toto scripturarum excerptus est instrumento. Recipit enim omnes affectus quicunque inferri humanæ possunt naturæ, & ad omnem statum, atque universos incursum propriè satis & competenter aptatur. Habet siquidem adversus universa discrimina invocationem Dei, habet humilitatem piæ confessionis, habet sollicitudinis ac timoris perpetui vigilantiam, habet considerationem fragi-

c Psalm. 59. d Bereng. Ser. 1. de SS. Martyrib. e Bened. reg. c. 18. f Cassian. coll. 19. cap. 19.

litatis suæ, exauditionis fiduciam, confidentiam præsentis, semperque astantis præsidii. Qui enim jugiter suum invocat protectorem, certus est eum esse semper præsentem. Habet amoris, & charitatis ardorem, habet insidiarum contemplationem, inimicorumque formidinem, quibus perspiciens semetipsum diu noctuque vallatum, confitetur se non posse sine sui defensoris auxilio liberari. Hic versiculus omnibus infestatione dæmonum laborantibus inexpugnabilis murus est, & impenetrabilis lorica, ac munitissimus clypeus. Hujus versiculi Oratio in adversis ut eruamur, in prosperis ut fervemur ne extollamur, incessabili jugitate fundenda est. Hujus inquam versiculi meditatio in tuo pectore indirupta volvatur. Hunc in opere quolibet, seu ministerio, vel in itinere constitutus decantare non desinas. Hunc & dormiens, & reficiens, & in ultimis naturæ necessitatibus meditare. Hæc & alia plura diffusissimè Cassianus. Tantò autem sollicitius divinum auxilium initio orationis invocandum est, quantò acrius eo tempore invisibiles hostes contra nos certamen instituunt. Nam, ut S. Joannes (g) Climacus scribit, Cum insonuit signum spiritualis tubæ ad orationem vocans invisibiliter conveniunt inimici: & alii quidem cum experrecti fuerimus nos ut iterum decumbamus lectulo hortantur. Expecta, inquit, dum compleantur principales hymni, sicque demum in Ecclesiam proficisceris. Alii cum ad orationem assistere cœperimus nos in somnum præcipitant. Alii suadent ut invicem in Ecclesia colloquamur. Alii præter consuetudinem ventrem immodicè stimulant. Alii mentem nostram in turpes cogitationes pertrahunt. Alii super parietem reclinare nos ut debiles admonent. Nonnunquam verò oscitare etiam immodicè faciunt. Nonnulli risum nobis movent, ut per hunc ad indignationem contra nos Deus provocetur. Alii per summam desidiam

g Climac. gr. 18.

festinare nos in versuum pronuntiatione impellunt. Alii contra Psalmodiam protrahere voluptatis causa hortantur. Nonnunquam verò ori etiam assidentes nostro ita illud claudunt, ut vix aperiri posse videatur. An autem vetus Ecclesia ante D. Benedictum horis Canonicis hunc versiculum præmiserit incertum est: nec extat hujusmodi ritus indicium aliquod apud antiquos Scriptores, & quod modò ex Cassiano recitavimus de privata oratione intelligi debet, ut Joannes (b) Lorinus vir multæ lectionis observat.

§. V.

DE SIGNO CRUCIS.

Hora Canonica à signo Crucis incipiunt. Signi hujus antiquitas, & virtus ex sanctis Patribus. Quæ ratione manu exprimat. Alia quædam de Cruce obiter notantur.

I. **A** Saluberrimo signo Crucis omnes horas Canonicas auspiciari solemus. Nam dum Sacerdos sacrarum precum initio divinum postulat adjutorium, eo nos contra diabolicas fraudes armamus, orantes fieri nobiscum signum in bonum, ut videant qui oderunt nos, & confundantur, quoniam Dominus psallentes adjuvat, & consolatur. Hujus tremendi, ac sacratissimi signi quanta sit virtus, quanta antiquitas, quanta potentia, si collectis hinc inde è sanctis Patribus, aliisque Scriptoribus Ecclesiasticis sententiis, & testimoniis accuratè recensere voluero, integrum volumen scribendum erit, aded multa mihi est in hanc rem parata supellex. Ex uberrima igitur messe Spicilegium faciam. S. (a) Clemens Romanus signum Crucis appellat infractum signum, quia sicut signum rem custodit, cui appositum, & impressum est, ita Crux

b Lorin. in ps. 69. a Clem. l. 1. const. Ap. cap. 16.

munitissima rerum omnium custodia est. Sanctus Ignatius Epistola ad Philipenses; Crux Christi perditio diaboli. Sanctus Martialis Epistola ad Burdigalenses, Crucem Domini, in quem credidistis, semper in mente, in ore, in signo tenete, Crux enim Domini armatura vestra. (b) Dionysius Arcopagita docet signum Crucis ad omnia sacramenta adhiberi. (c) Justinus Martyr, sive Auctor quæstionum apud ipsum, à diebus Apostolorum usum ostendit emanasse, quo Christiani dextera manu seipso, & alia signo Crucis obsignant. (d) Tertullianus notissimum illud scripsit. Ad omnem progressum atque promotum, ad omnem aditum atque exitum, ad vestitum, ad calceatum, ad mensas, ad lavacra, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quæcunque nos conversatio exercet, frontem Crucis signaculo terimus. (e) Origenes, Quid timent, inquit, demones? quid tremunt? sine dubio Crucem Christi, in qua triumphati sunt, in qua exuti sunt Principatus eorum, & Potestates. Timor ergò, & tremor cadent super eos, cum signum Crucis in nobis viderint fideliter fixum. (f) Hippolytus Martyr inter alias abominaciones Antichristi hanc enumerat, quod suis cultoribus characterem dabit in dextera, & fronte, ne Crucis signum pingant in frontibus suis. Sanctus Cornelius Papa Epistola ad Fabium Antiochiæ Episcopum, Crucem vocat sigillum Domini, quo qui munitus non est, non potest accipere Spiritum sanctum. (g) Cyprianus ad plebem Thibari consistentem: Muniatur frons, ut signum Dei incolome servetur. Et initio libri de lapsis, Frons cum signo Dei pura diaboli coronam ferre non potuit, coronæ se Domini reservavit. [b] Minutius Felix Ethnicos Crucis osiores irridet, illisque opponit quod signa eorum, atque vexilla nihil

b Dionys. in Eccl. Hierarch. c Just. q. 118. d Tertull. de cor. milit. cap. 3. e Origen. Hom. 6. in Exod. f Hyppol. or. de consum. sæculi. g Cypr. l. 4. Ep. 6. h Minut. in Octav.

aliud sint, quam Cruces inauratæ. Signo Crucis omnia magica compefci afferit [i] Athanasius. [k] Cyrillus Hierosolymitanus: Fac signum Crucis & manducans, & bibens, & sedens, & cubans, & stans, & loquens, & ambulans, & in summa in omni tuo negotio. [l] Basilus differens de dogmatibus, quæ ex Apostolorum traditione sine scriptis recipimus, primo loco commemorat id quod primum & vulgatissimum testatur, ut signo Crucis signentur qui spem in Christo collocarunt. Lucianus in Philopseudo scribit (t) Eucratem annulo quodam ex Cruce facto adversus dæmones redditum esse securum. Julianum desertorem etsi Cruci pertinaciter infensum nihilominus adversus terrores, & spectra Cruce se signasse post (m) Gregorium Nazianzenum, narrat Freculphus Luxoviensis. Etiam Cofrhoen Regem Persarum, tametsi infidelis esset, virtutem sanctæ Crucis agnovisse testatur jucunda narratione Evagrius. Hieronymus Epistola ad Eustochium, Ad omnem actum, ad omnem incessum manus pingat Crucem, Et alibi refert eandem Eustochium Paulæ matris ægrotæ os, & stomachum signasse, ut Crucis impressione dolorem leniret.

II. Docet [n] Chrysofomus Cruce signandum esse pectus ad turbatos animi motus cohibendos. Augustinus occurrendum diabolo ait cum Crucis vexillo, ut talibus armis indutus facilè vincat Christianus. Scribit [o] Arnobius junior docuisse Dominum digitos nostros ad bellum, quia adversus visibiles, & invisibiles hostes docuit armare frontem triumpho Crucis. Justinus Imperator verba facturus ad populum se signo Crucis muniebat, teste (p) Corripo Poëta Africano, qui dum ejus laudes prosequitur, sic canit:

i Athar. or. de incarnat. Verbi k Cyvill. cat. 4. l Basilus de Spiritu sancto c. 27. m Greg. Naz. or. 1. in Jul. Freculph. lib. 4. Histor. c. 9. Evagr. l. 9. c. 18. Hier. ep. 2. & 27. n Chys. Hom. 83. in Matth. o Arnob. in Pl. 143. p Corip. 2. lib. de laud. Justini imp.

*Ipsē coronatus solium conscendit avitum ,
Atque Crucis faciens signum venerabile sedit ,
Erectaque manu euncto præsente Senatu
Ore pio hæc orans ait :*

(q) Ludolphus Saxo Carthusianus libro de vita Christi B. Virginem primam fuisse scribit , quæ Crucem adoravit. (r) Joannes Damascenus ; Crux , inquit , signum nobis data est super frontem , ut Israëlī circumcisio : per ipsam discernimur ab infidelibus. Ipsa signaculum est , ut non tangat nos exterminator. [/] Sophronius Patriarcha Hierosolymitanus : Crux tutelarī est , & fidissima Christianorum custodia , & universorum ex adverso occurrentium insultuum profligatrix. [t] Andreas Cretensis : Crux scala in cælum deducens , via ad virtutem adducens , vitæ conciliatrix , mortis solutio , corruptionis abalienatio , ignis extinctio , in Deum fiducia , clavīs regni cælorum : Crux civitates custodit , domos tuetur , amicitias conglutinat , ab inimicorum injuria vindicat , hostibus resistit , gentes persequitur , barbarorum stimulus , pacis arbitra est. S. (u) Orientius :

*Accipe tela quibus cordis pia mœnia serves ,
Crux tibi sit clypeus , Crux tibi sit gladius ,*

(x) Julianus in prognostico. Crux ante Christum in die judicii ab Angelis portabitur. Signo Crucis nihil efficacius ad turpes effugandas tentationes asserit ex divina revelatione S. (y) Elizabeth de Schonauvia libro viarum Domini. Severianus Gabalorum Episcopus apud [z] Damascenum : Percussit Moyses silicem semel , & bis , non eodem modo , sed ita ut Crucis formam describeret , ut natura etiam inanimata Crucis notam veneretur. (a) Theodosius , & Valentinianus Augusti gravissima pœna eos mulctari debere statuerunt ,

q Ludolph. par. 2. cap. 66. r Damasc. de fide Orthod. l. 4. c. 12. s Sophron. de Cruce. t Andr. Cret. or. 1. de exalt. Crucis. u Orient. in Commonitorio. x Julian. lib. 3. c. 5. y Elizabeth. cap. 21. z Damasc. or. 3. de Imag. & C. L. unic. Nemini licere.

qui signum Crucis humi pingere, sive inculpare præfumerent. (b) Anselmus, sive quisquis est auctor Commentariorum in Epistolam ad Romanos sub ejus nomine: Non sine causa signum suum Christus in fronte nobis figi voluit tanquam in sede pudoris, ne Christi opprobria Christianus erubescat. (c) Audoënus in vita sancti Eligii: Profecto magna res est signum Christi, Crux Christi, sed illis solis prodest, qui faciunt mandata Christi. (d) Thomas à Kempis. In tribus locis præcipuè statue signum Crucis; super cor, super os, & super brachium. De eodem signo sic canit (e) Prudentius Christianorum Poëtarum ocellus.

*Fac cum vocante somno
Castum petis cubile,
Frontem, locumque cordis
Crucis figura signet.
Cruce pellit omne crimen,
Fugiunt Crucem tenebrae,
Tali dicata signo
Mens fluctuare nescit.
Procul, ô procul vagantium
Portenta somniorum,
Procul esto pervicaci
Præstigiator astu.
O tortuose serpens,
Qui mille per meandros,
Fraudesque flexuosas
Agitas quietæ corda;
Discede, Christus hic est;
Hic Christus est, liquece.
Signum, quod ipse nosti,
Damnat tuam catervam.*

Sibylla quoque de Cruce sic cecinit in fine libri sexti oraculorum Sibyllinorum.

b Ansel. ad cap. 10. Rom. *c* Audoën. l. 2. c. 16. *d* Thom. à Kem. Hospital. pauper. c. 6. *e* Pruden. Hym. 6.

*O lignum felix, in quo Deus ipse pependit,
Non te terra capit, sed cœli terra videbit,
Cum renovata Dei facies ignita micabit,*

Tityrus Christianus apud (f) Severum Rhetorem signo Crucis à pestilentia servatas pecudes astruit his versibus.

*Hoc signum mediis frontibus additum
Cunctarum pecudum certa salus fuit.*

III. Non defunt alii testes, & exempla multorum mirabilium, quæ Deo dilecti viri per signum sanctæ Crucis sunt operati. Nam quis liber, aut quæ pagina Ecclesiasticæ historię, aut quæ vita sanctorum hominum legi potest, in quibus non statim invenias salutifero Crucis signaculo expulsos demones, profligatos exercitus, sedatas tempestates, fugatam pestilentiam, soluta maleficia, evacuatam virus; incendia extincta, interfectos dracones, erectos claudos, cæcos illuminatos, curatas infirmitates, mortuos ad vitam revocatos? Hoc signum, inquit (g Chrysostomus, & priscis & nostris temporibus clausas januas reseravit, hoc venenorum vires extinxit, hoc cicutæ vim dissolvit, hoc feroces bestias repressit, hoc lethales serpentum morsus curavit. Etenim si portas inferni perfregit, si cœlorum ostia reclusit, si paradisi renovavit ingressum, si diaboli nervos recidit, quid mirum est, si pestifera venena, atroces bestias, aliaque hujusmodi superavit? Sed his prætermittis illud magis quærendum videtur, quæ ratione ipsum Crucis signum exprimi debeat, & manu formari. Sunt qui illud tribus digitis dexteræ manus effingunt, sub sanctissimæ Trinitatis invocatione: sunt qui duobus ad duas Christi naturas contra Monothelitas indicandas. Sunt qui signantes se à superiori in inferius descendunt, & à dextera transeunt ad sinistram, quia Christus de cœlo descendit in terram, & à Judæis transivit ad Gentes. Usus tamen communis Occiden-

f Severinus in Bucolicis. g Chryf. Hom. 55. in Matth.

talis Ecclesiæ est, ut dextera manu Crucis expressio à
 fronte ad ventrem, & à sinistra ad dexteram producat.
 Dicimus autem; In nomine ad significandam trium per-
 sonarum indistinctam Divinitatem. Pater in fronte col-
 locatur tanquam principium sine principio, prima per-
 sona Deitatis. Filii nomen pronunciat, cum uterum
 tangimus, quia ex utero ante Luciferum genitus, &
 in plenitudine temporis in utero Virginis incarnatus sa-
 lutem operatus est in medio terræ. Spiritum sanctum
 exprimimus, cum manum à sinistra parte ad dexteram
 protendimus, quia videlicet à Patre & Filio utriusque
 nexus, & amor procedit: & sicut Christus de morte
 transiit ad vitam, ita nos de miseria transire speramus
 ad gloriam secundum spem vitæ æternæ. De Crucis signo
 diffusissimè scribunt Jonas Episcopus Aurelianensis, &
 Dungalus adversus Claudium Iconoclastam Episcopum
 Taurinensem, itemque Chrysostomus Homilia quin-
 quagesima quinta in Matthæum. Extant quoque de
 Cruce doctissimæ lucubrationes Justi Lipsii, & Jaco-
 bi Gretseri. De ejusdem veneratione antiquos canones
 refert (h) Antonius Augustinus, de qua re plura etiam
 habent Baronius in Annalibus, & Jacobus Bosius
 in Cruce triumphante. Arnoldus Abbas Bonevallis
 hoc appposito signo muniri ait; quod patet, &
 quod latet, ut habeant caro, & spiritus secreta
 præsidia. Etiam in nummis Crux imprimi solet in
 testimonium, & jusiurandum bonitatis monetæ in
 pondere, & materia, ut (i) Nicolaus Oresmius
 Episcopus Lexoviensis testatur: vel in testimonium
 Christianæ Religionis, ut scribit Anastasius Abbas
 initio libri contra Iudæos. Quod autem in præliis
 Crux adversus Crucem congregiatur, portentum est,
 quod primò apparuit in expeditione Constantii adver-
 sus Magnentium (k): nec enim aliis auspiciis tan-

h Ant. Aug. l. 16. juris Pontif. tit. 14. Baron. an. 60. Arnol. de verbis
 Dom. cap. ult. i Nic. Ores. de mur. monet. cap. 13. k Anno 353.

tum nefas debuit inchoare, quam cum hæreticus Imperator adversus Tyrannum decertaret. (1) Nicolaus Primus in responsione ad consulta Bulgarorum, eos hortatur exemplo Constantini, cui dictum est, *In hoc signo vinces*, ut Crucem ferant in signo militari, cum prius caudam equi portarent. Finio, si Crucem prius humiliter salutavero. Salve bona Crux, splendidior stellis, Luna micantior, rutilantior Sole, quæ tanquam vernantibus gemmis membris ornata Salvatoris, & pretioso Dei sanguine purpurata super astra Cœli felices ramos expandis. Salve lignum electum germinans vitam, fructificans jucunditatem, oleum stillans lætitiæ, balsamum sudans spiritualium deliciarum. Tu salus mundi perditæ, tu portus periclitantium, tu justitiæ norma, tu morum disciplina, tu pugnantium virtus, tu vincientium gloria, tu præmium, & corona. O Crux amabilis, & dilecta, salva nos omnes tremendo tuo signaculo munitos, ut qui te fieri voluit nostræ redemptionis primarium instrumentum, per te quoque sanctificatos ad suæ gloriæ consortium nos transferat: quatenus in hac nostra qualicumque pœnitentiæ Cruce feliciter consummati per ignominiam passionis ejus ad resurrectionis gloriam perducamur.

§. VI.

DE GLORIA PATRI.

Varii errores recensentur, & confutantur de hujus Hymni origine, & institutione. Quid sit Deum glorificare. Vera gloria quæ sit. Inanis gloria suggillatur, laudatur humilitas.

1. **M**agnus Basilius incomparabilis Ecclesiæ Doctor, qui sub Valente Imperatore floruit, (a)

1 Nicol. 1. c. 33. a Baron. ann. 371. nu. 71. & seqq.

libro de Spiritu sancto, quem in sui defensionem ad Amphilochem Iconii Episcopum scripsit, hujus versiculi: *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*, quem Patres antiqui hymnum glorificationis vocabant, duobus locis mentionem facit. Primò, capite septimo his verbis: Proinde quod à majoribus nostris dictum est, & nos dicimus, gloriam esse communem Patri cum Filio, quapropter & glorificationis Hymnos Patri simul cum Filio offerimus. Clarius deinde, & fusius capite vigesimo septimo, professionem fidei velut initium quoddam glorificationis fecimus. Sed quid faciendum est? Nunc enim doceant nos, ne baptizemus quemadmodum accepimus, aut ne glorificemus quemadmodum credimus? Et paucis interjectis. Dictum est igitur nihil referre ad sensum, sive dicas; *Gloria Patri, & Filio cum Spiritu sancto*: sive dicas, *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*. Magnus item Athanasius Archiepiscopus Alexandrinus, qui triginta & amplius annis ante Basilium florere cœpit, libro de Virginitate, sive de Meditatione, nonne disertis verbis hunc Hymnum commemorat? Cum, inquit, surrexeris à mensa, rursum gratias agendo trinis vicibus dicas: Misericors, & misericors Dominus escam dedit timentibus se: *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*, rursumque post peractam glorificationem preces tuas absolves. Ab hisce insignibus insignium virorum testimoniis ordiri libuit, quo plura errorum capita uno ictu rescinderem. Nam in primis lapsi sunt, qui ex (b) Theodoro, ex Sozomene, ex Tripartita, & clarius ex Nicephoro Flaviano Monacho Antiocheno Hymni hujus faciunt Auctorem. Cum enim Catholici imperante Constantio Patrem cum Filio pari gloria celebrarent, Ariani verò ambiguis locutionibus Filium Patre inferiorem ostendere conarentur, Flavianus (ut isti aiunt) coacta

^b Theodoret. lib. 2. Eccl. hist. c. 24. Sozom. l. 3. c. 19. Tripart. l. 4. c. 35. Niceph. Call. l. 9. cap. 24.

Monachorum caterva primus omnium clara voce cantavit? *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*. Sed hunc Hymnum Flaviano antiquiorem esse, Athanasii & Basilii citatæ auctoritates convincunt. Errarunt & alii, qui post (c) Vvalfridum Strabonem à magna Synodo Nicæna compositum fuisse affirmant, idque Hermias (d) Sozomenus indicare videtur, cum agens de Leontio Episcopo Antiocheno ait illum, tametsi Arianus esset, eos tamen qui Hymnis fidei Concilii Nicæni consentientibus Deum laudarent, prohibere noluisse, ne populus seditionem conflaret. At vero glorificationis Hymnum non esse à Nicænis Patribus inventum (e) Baronius Ecclesiæ antiquitatis instructissimum promptuarium concludit, tum ex allato Basilii testimonio; tum quia fideles cum ab ipsis Apostolorum temporibus in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti baptizarentur, tres easdem personas jam dicto Hymno conglorificare cœperunt.

II. Sanè Ariani sicut baptismi formam, ita glorificationem corruperant, ut dicerent, *Gloria Patri per Filium in Spiritu sancto*: cum Catholici more usitato, & antiquitus tradito uterentur psallentes, *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*. Cumque iidem Ariani ore sacrilego blasphemantes assererent fuisse tempus, quando Filius non erat cum Patre, adversus hujuscemodi sceleratam loquelam decrevit Nicæna Synodus, ut illa appendix, *Sicut erat in principio, & nunc & semper, & in secula seculorum, Amen*, ad antiquam glorificationem adjungeretur. Testatur id Concilium primum Vasense, seu Vasatense, verius Vasionense in Gallia paulò post Nicænum tempore Constantii Imperatoris sub Iulio Papa celebratum, licet ejus Canones confusi existant cum Vasionensi Secundo sub Leone Magno, hac sanctione edita. Quia non solum in Sede Apostolica, sed etiam per totum Orientem, & totam Africam, vel Italiam

c Vvalfrid, de reb. Eccles. cap. 23. d Sozomen, loco citato e Baron. an. 325.

propter hæreticorum astutiam, qua Dei Filium non semper cum Patre fuisse, sed à tempore cœpisse blasphemant, in omnibus clausulis post *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*; Sicut erat in principio, & nunc, & semper, & in secula seculorum, Amen dicitur: etiam nos in uniuersis Ecclesiis nostris hoc ita dicendum esse decernimus. Sicut autem diximus solemnem doxologiam non fuisse à Nicæna Synodo adinventam; ita etiam asseueramus non fuisse ab ea statutum, ut in fine cuiusque Psalmi concineretur. Nam cum fuerint postea hac de re diversæ diversarum Ecclesiarum consuetudines, consentaneum est credere nullam fuisse communem uniuersalis Ecclesiæ præceptionem, à qua proculdubio nullus fidelium deviare præsumpsisset. Multi Scriptores alioquin fide dignissimi hanc legem canendæ doxologiæ in fine Psalmorum ad Damasum Papam referunt, à quo de hac re editam sanctionem aiunt Divo Hieronymo suadente, & procurante. Decepti sunt isti ob Epistolam Hieronymi ad Damasum, quæ habetur primo tomo Conciliorum in rebus Damasi, in qua hæc leguntur: Precatur ergo cliens tuus, ut vox ista psallentium in sede tua Romana diu noctuque canatur, & in fine Psalmi cuiuslibet sive Matutinis, sive Vespertinis horis conjungi præcipiat Apostolatus tui ordo, *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*, & quæ sequuntur. Decepti sunt, inquam: nam ut in calce prædictæ Epistolæ in Conciliis Colonix editis ex Baronio notatum est, ab eruditissimis Hieronymi res accuratius expendentibus ea tanquam adulterina, ac planè commentitia exploditur.

III. Imposturam detexit Ioannes (f) Cassianus, qui de institutis Cœnobiorum differens ait: Illud etiam quod in hac Provincia vidimus, ut uno cantante in clausula Psalmi omnes astantes concinant cum clamore *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*, nusquam per Orientem audivimus; sed cum omnium silentio ab eo

f Cassian. lib. 2. de inst. cœnob. c. 8.

qui cantat finito Psalmo orationem succedere : hac verò glorificatione Trinitatis tantummodò solere Antiphonam terminari. Ex his verbis quis non videat nullam fidem Epistolæ prædictæ esse adhibendam ? Si Cassianus sagacissimus sacrorum rituum observator nusquam audivit gloriam post Psalmos in Oriente cantari, quomodo potuit Hieronymus, qui quinquaginta ferè annis ante Cassianum floruit, usum qui non erat in Occidentem transferre? (g) Vigilius Papa in fine omnium Psalmorum dici ab omnibus ex more *Gloria Patri* asseverat : atque etiam quorumdam reprehendit errorem, qui subducta una syllaba conjunctiva perfectum conabantur minuere vocabulum Trinitatis dicentes, *Gloria Patri, & Filio, Spiritui sancto*. Apud (h) Baronium extat Canon Narbonensis Concilii, quod celebratum fuit æra 627. anno scilicet Christi 589. centum sexaginta, & amplius annis post obitum Hieronymi : Vt in psallendis ordinibus per quemque Psalmum gloria dicatur Omnipotenti Deo, per majores verò Psalmos, prout fuerint prolixiores, pausationes fiant, & per quamque pausationem gloria Trinitatis Domino decantetur. Ex quibus omnibus colligi potest usum canendi gloriam in fine Psalmorum non tantam præ se ferre antiquitatem, quantam vulgus Scriptorum existimat. Scripsit de hoc Hymno tractatum anagogicum Joannes (i) Gerson mysticæ Theologiæ professoribus maximè utilem. Illud autem certissimum est, Hymnum glorificationis ab Apostolis compositum, à Patribus Nicænis auctum, ab universa Ecclesia receptum omni reverentia cantandum esse. Qui enim irreverenter & nimis festinanter eum pronuntiant, non Deum glorificare, sed blasphemare dicuntur. De qua re notabilis visio S. Annonis Coloniensis Archiepiscopi refertur in ejus vita lib. 2. cap. 18. apud Surium die 4. Decem-

g Vigil. Epist. 1. h Baron. an. 598. n. 311 i Gerson. tom. 3. de hymno Glor.
112.

bris. Gloria omnium Deus est, ait Hermes ille ter maximus in Pimandro, ac propterea ipsi soli debetur gloria, ut fiat quod scriptum est, (κ) *Afferte Domino gloriam, & honorem, afferte gloriam nomini ejus.* Vt verò docet (l) Fulgentius, *Quemadmodum non est aliud justificare, nisi justos facere; sic non est aliud glorificare nisi gloriosos facere: Idèd quando Deus nos glorificat, facit nos gloriosiores, facit honoratioris: ac verò cum nos ipsum glorificamus, nobis prodest, non illi. Nam quomodo eum glorificamus? Gloriosum dicendo, non faciendo. Proinde cum dixisset in Psalmo, (m) *Sacrificium laudis honorificabit me,* ne putares te aliquid præstare Deo offerendo illi sacrificium laudis, protinus addidit, *Et illic iter quo ostendam illi salutare meum.* Neque enim consistit glorificatio in novæ gloriæ adjectione ad eum qui glorificatur, sed in gloriæ jam habitæ manifestatione.*

I V. Rectè gloriam describit Romanæ eloquentiæ princeps: (n) Gloria est solida quædam res, & expressa, & non adumbrata: ea est consentiens laus bonorum, incorrupta vox benè judicantium de excellenti virtute: ea virtuti resonat tanquam imago. Quod si veritas, & stabilitas veræ gloriæ necessario attribui debent, quænam vera gloria censenda erit, nisi illa duntaxat, quæ perpetua est, & immutabilis? Quantum enim inter gloriam, & ignominiam, ait [o] Chrysostomus, tantum inter cælestem illam gloriam, & hanc humanam est differentiæ. *Vani sunt filii hominum, mendaces filii hominum in stateris, ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum.* Et unde tibi gloria putride vermis? Nonne scriptum est (p): *Sine me nihil potestis facere; Si ergo accepisti omnia, quid gloriaris quasi non acceperis? Quare quod alienum est usurpas tibi? Soli Deo honor, & gloria,* inquit Apostolus. Et ipse Dominus per (r) Pro-

κ psalm. 28. l Fulg. l. 1. ad Monimum. m psalm. 39. n Cicero 3. Tuscul.
o Chryf. hom. 17. de Rom. psalm 61. p Ioann. 15. 5.

phetam quid dicit? *Gloriam meam alteri non dabo.* Non ergo gloriatur sapiens in sapientia, nec fortis in fortitudine, nec dives in divitiis. Omnis enim qui se exultat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur: Vera, & segura gloriatio est in Domino gloriari, sicut ille Dei præco nos hortatur dicens (*f*), *Qui gloriatur, in Domino gloriatur.* Quæ verba explicans speciali sermone Bernardus ait: Noverat Apostolus gloriam propriam esse Creatoris, non creaturæ: sed consideravit rationalem creaturam aded affectare gloriam, ut aut vix, aut nunquam ab hoc compesci desiderio possit, quippè quæ ad imaginem facta est Creatoris. Propterea secundum datam sibi à Deo sapientiam saluberrimum adinvenit consilium dicens: Quandoquidem persuaderi nobis non potest non gloriari, saltem qui gloriatur, in Domino gloriatur. Enimvero, ut ait [*t*] Hieronymus, si ab hominibus quæro gloriam, vitium est: si à Deo, virtus est. Hæc meminisse nos decet, cum gloriam Domino cantamus, ut juxta verbum Prophetæ (*u*) *Benedicta sit gloria Domini de loco suo,* de corde scilicet humili, & pacifico de corde mundo, & recto, quia, ut dicit Chrysostomus, cum Deum glorificamus, sed non rectè vivimus, tunc maximè in ipsum contumeliosi sumus.

§. VII.

DE ALLELVIA.

Hujus vocis præconia ex Patribus. Cur ex Hebræico in Græcum, vel Latinum idioma non sit translata. Cur certis diebus intermittatur. Cur prolixiori modulatione cante- tur. A quo primum cantari cœperit. Ejus multiplex usus. Quid Latine significet. Addita quedam ex Hebræico fonte de decem præcipuis nominibus Dei.

I. **L** Audem singularem apud eruditos invenit in explicandis divinis Officiis vir doctrina, & sancti-

f 1. Cor. 1. 31. *t* Hieron. in cap. 5. ep. ad Galat. *u* Ezech. 3. 12. Chryf. Hom. 7. ad philipp.

tate conspicuus (a) Rupertus Abbas Tuitiensis. Ab ejus elegantissimis verbis libet hanc tractationem de cantico Domini *Alleluia* exordii. *Alleluia*, inquit, Latinae linguae peregrinum nomen est, cujus mysterium velut quoddam gaudii stillicidium de divitiis supernae Hierusalem primum in mentem Patriarcharum, & Prophetarum, post in Apostolorum ora plenius per Spiritum sanctum delapsum est. Significat enim æternum Angelorum, & beatarum animarum convivium, quod est semper laudare Dominum, & presentis, semperque videndi vultus Dei novum sine fine cantare miraculum. Quapropter non interpretatum hoc Hebraicum nomen remansit, ut peregrinum ab hac vita gaudium, peregrinum nihilominus signaret potius, quam exprimeret vocabulum. Quoniam igitur futurae beatitudinis quasi proprium est vocabulum, jure eo tempore magis frequentatur, quo resurgens Dominus ejusdem beatitudinis spem nobis propinavit, & promissum. Hinc dum psallimus *Alleluia*, jubilamus magis, quam canimus, unamque brevem digni sermonis syllabam in plures neumas, vel neumarum distinctiones protrahimus, ut jucundo auditu mens attonita repleatur, & rapiatur illuc, ubi sancti exultabunt in gloria, lætabuntur in cubilibus suis. Hæc (b) Rupertus, qui & idem argumentum fusius alibi prosequitur. (c) Beda quoque Venerabilis omni disciplinarum genere sua ætate doctissimus, ejusdem cantici referans arcana, Rectissime, ait, & pulcherrimè generalis sanctæ Ecclesiæ mos inolevit, ut hoc divinæ laudationis carmen propter reverentiam primæ auctoritatis à cunctis per orbem fidelibus Hebræa voce caneretur. Quod ideo fit, ut per talis consonantiam devotionis omnis admoneatur Ecclesia, quia & nunc in una fidei confessione, ac dilectione Christi consistere de-

a Rupert. lib. 1. de divin. offic. c. 35. b id: ibid. lib. 4. c. 8. c Beda Hom. in Dominic. post Ascens.

beat, & ad illam in futuro patriam festinare, in qua nulla
 diversitas mentium, nulla est dissonantia linguarum.
 Idcirco autem plures magistri Ecclesiæ decantationem
Alleluia tempore Quadragesimæ intermittendam esse
 sanxerunt, ut nova ejus repetitio majorem, gratio-
 remque Paschalibus solemniis honorificentiam reddat,
 & splendorem. Sed & hoc in mysterium maximè desi-
 gnare voluerunt, quod in hujus exilii peregrinatione,
 sicut ex parte novimus, & ex parte prophetamus, ita
 etiam ex parte Dominum laudamus dicentes cum Pro-
 pheta, *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra alie-
 na?* Cum verò nostram patriam, terram scilicet vi-
 ventium, domumque regni cœlestis nobis olim à Do-
 mino repromissam intrare merverimus, tunc ut illum
 perfectè intueri, sic etiam perfectè valebimus collau-
 dare. Ex his duorum præclarissimorum hominum sen-
 tentiis manet explicatum cur *Alleluia* nativi idiomatis
 primigeniam retinuerit vocem, cur certis diebus in-
 termittatur, cur prolixiori notarum decursu cante-
 tur. Alia quædam adferunt alii haud contemnenda.

II. (d) Augustinus: Nec Latino, nec barbaro licet
Alleluia in suam linguam transferre: (e) Amalarius.
Alleluia quod cantatur in recordatione æternæ lætitiæ,
 tam lætitiæ electorum, quam laudem Domini ad me-
 moriam reducit. Omittitur tempore Septuagesimæ,
 & loco ejus dicitur *Laus tibi Domine Rex æternæ gloriæ*,
 quia cum Latina lingua humilior sit Hebræa, admone-
 mur nos debere informari ad humiliorem conversatio-
 nem in tempore Septuagesimæ, quam in alio tempore.
 (f) Albinus Flaccus: Quia hac voce Angelos in cœlo
 Deum laudare cognovimus, hujusmodi voce laudatio-
 nis creditum est Deum delectari. Hoc quoque ideo
 canimus, ut eundem Deum nos colere in terra osten-
 damus, qui etiam colitur ab Angelis in cœlo. Beatus

d August. epist. 178. e Amalar. l. 33. c. 13. f Albin. lib. de div. Offic. c. de
 celebr. Missæ

(g) Ivo Carnotensis: *Alleluia* non hujus temporis laudes, sed æternæ vitæ gloriam significat: unde mos inolevit, ut in diebus Septuagesimæ non cantetur, quia sunt dies luctus, & pœnitentiæ. Rursum (h) Rupertus: Quia in Septuagesima antiquæ Ecclesiæ nondum redemptæ statum commemoramus, nostrumque incolatum, quia prolongatus est, deplangimus, pulchro sacris ordine *Alleluia* ab ore nostro tollitur. (i) Bernardus: In luctu pœnitentiæ Septuagesima præsens agitur, unde & recitetur interim *Alleluia* solemne, & humanæ transgressionis historia miserabilis ab exordio recensetur. (k) Leo Nonus in Decreto Gratiani, idèd per novem Hebdomadas intermitti putat *Alleluia*, quod postea in festo Resurrectionis reassumitur, quia novem sunt ordines Angelorum, quorum decimus per superbiam corrui, & Angelicum imminuit numerum. Homo autem creatus ut impleret eorum ruinam Christo surgente resurrexit. Sed non consonat cum placitis Theologorum ejus de decem Angelorum choris sententia, quam etiam tenet Salonius in caput septimum Ecclesiasticis. Etiam Calendis Januarii non dicebatur olim *Alleluia*, ut refert Baronius in Notis ad Martyrologium Romanum hac ipsa die, idque vetitum propter errorem Gentilium ipsas Calendas multiplici superstitione polluentium (l) Concilium quartum Toletanum affirmat: Seraphicus (m) Bonaventura: Solemus longam notam post *Alleluia* super hanc litteram A. prolixius decantare, quia gaudium Sanctorum in cœlis interminabile, & ineffabile est. (n) Stephanus Eduensis: Alleluiatici cantus modulatio laudes filium Deo dicatas exprimit, & gratiarum actiones, quibus suspirant ad æterna gaudia. Verbum est breve, sed longo protrahitur pneumate. Nec mirum

g Ivo Serm. de sacram. dedicat. h Rupert. lib. 4. c. 5. i bern. in fin. Ser. 1. de Septua. k De conf. dist. 1. q. 1. c. Hi duo. l Conc. Tol. c. 10. m Bonav. Eduen. lib. de exposit. Missæ. cap. 2. Steph. æduens. lib. de sacr. altar. cap. 12.

si vox humana deficit ad loquendum, ubi mens non sufficit ad cogitandum, quia quæ vox, quæ lingua poterit repetere, quæ præparavit Deus diligentibus se? (o) Lucas Tudenſis adverſus Albigenſes: Iubilus eſt mentis gaudium, quod homo intra ſe cohibere non valens in vocem verbis non expreſſam erumpit. Hoc ſacrificium Deo plerumque offert Eccleſia, quando in ſacrificio laudum ſine verbis pneumata canit. Tyrtheni, teſte Nicomacho Géraſeno Manualis Harmonici lib. 1. cum ſummum Numen ſummo honore afficere volebant, non articulatis vocibus & verbis aliquid ſignificantibus utebantur, ſed ſibilis & vocibus inarticulatis ineffabilem illius majeſtatem deſignantibus. Repræſentamus etiam hac vociferatione illa nobis bona futura poſt carnis diſſolutionem, quæ verbis explicari non poſſunt. (p) Richardus Victorinuſ: Iteratur *Alleluia* ad ſignificandam laudis æternitatem. (q) Caſſiodorus vir clariffimus: Hoc verbi decus *Alleluia* à Pf. 104. fecit initium, nec ante à quoquam reperi poſitum: hoc Eccleſiis votivum, hoc ſanctis feſtivorati- bus decenter accommodum: hinc ornatur lingua cantorum, iſtud aula Domini læta reſpondet, & tanquam inſatiabile bonum tropis ſemper variantibus innovatur.

III. Non poſſum non ſubiraſci hoc loco Tholoſano Præſidi (r) Duranto, qui admonet *Alleluia* eſſe Græcam vocem, idque Bedam credidiſſe ait, cum Beda dicat manifeſtè Hebræum eſſe vocabulum, & inter Hebraica nomina ponat in libello de eorundem interpretatione. Miror & (ſ) Anſelmum Cantuarienſem Episcopum ſcripſiſſe *Alleluia* non eſſe vocem alicujus linguæ, ſed Angelicam, quæ non habet propriam interpretationem in aliqua lingua. Miror inquam virum doctiſ-

o Luc. Tuden. lib. 2. cap. 6. p Richard. in c. 19. Apoc. q Caſſiod. in pf. 104. r Duran t. lib. 2. de tit. Eccl. c. 20. ſ Anſelm. in cap. 19. Apoc. ſi tamen ipſe ejus operis auctor eſt.

simum non vidisse antiquorum Patrum commentaria afferentium genuinam hujus nominis significationem. Sed omnis homo aliquid humanum patitur, & quandoque bonus dormitat Homerus. Quod autem spectat ad usum canendi hanc vocem scribit (t) Epiphanius Aggæum Prophetam primum fuisse, qui *Alleluia cantavit* anno ante Christum 517. cum novam templi structuram vidit, ut adimpleretur quod Venerabilis ille (u) Tobias prophetico spiritu prædixerat, *ex lapide candido, & mundo omnes plateæ Hierusalem sternentur, & per vicus ejus Alleluia cantabitur.* Nec alibi in tota serie veteris testamenti exceptis Psalmis, & libro Tobie isthæc vox reperitur expressa. At in nova lege admirabilis Ioannes audivit in cælo supernarum virtutum agmina psallentia, & dicentia *Alleluia*, ut inde cognoscamus in novam Christi Ecclesiam è cælo descendisse nobilissimum hoc canticum *Alleluia*. Optimè Isidorus in suo Breviario Mozarabico, Dominica prima xl. *Alleluia*, in cælo & in terra: in cælo perpetuatur, & in terra cantatur: ibi sonat jugiter, hic fideliter: illic perenniter, hic suaviter: illic feliciter, hic concorditer: illic ineffabiliter, hic instanter: illic sine syllabis, hic modulis: illic ab Angelis, hic à populis. Extat in ditione Torretana insigne cœnobium, quod *Alleluia* nuncupatur. Hoc autem nomen, ut ex Æthiopica legatione Francisci (x) Alvarez refert David à Mauden, ab Asceta quodam religiosissimo accepit, qui sæpius audierat in cælis hanc vocem ab Angelis decantari. Est igitur *Alleluia* canticum beatorum, quod jugiter in patria Domino modulantur. Nam ut scitè scribit (y) Augustinus, Quid habituri sumus in illa patria, quid acturi sumus? In sæcula sæculorum laudabunt te. Hoc erit totum negotium nostrum sine defectu *Alleluia*. Idem

† Epiphan. lib. de vita, & morte Prophetæ, u Tob. 13. 22. Psalm. 104. & in titulis aliorum psal qui sunt 20. Apoc. 19. x Alvarez cap. 41. Mauden in c. 13. Tobiz. y Aug. in ps. 83. Idem ser. 7. de duab. pificationibus.

alibi. Dicamus quantum possumus *Alleluia*, ut semper dicere mereamur. Ibi cibus noster *Alleluia*, potus *Alleluia*, actio quietis *Alleluia*, totum gaudium *Alleluia* erit, id est laus Dei. Quis enim laudat aliquid sine defectu, nisi qui fruitur sine fastidio?

IV. Quidam secuti [x] Sozomenum existimarunt Ecclesiam Romanam in die dumtaxat Dominicæ Resurrectionis cecinisse *Alleluia*, cujus erroris antesignanus fuisse videtur Vigilantius, quem idcirco D. (a) Hieronymus acriter reprehendit. De eadem re arguit Latinos Michael Patriarcha Constantinopolitanus in epistola ad Ioannem Episcopum Tranensem: cui respondet (b) Humbertus Cardinalis Episcopus Sylvæ candidæ dicens, *Alleluia* toto anno psallimus, exceptis novem Hebdomadibus, quibus id intermittere à Patribus nostris accepimus, quibus scilicet negligentias aliorum temporum diluere attentius debemus. Sicut enim quondam populus in eremo peccatum Idololatriæ in seipso puniturus, & Ninivitæ pœnitentiam in prædicatione Jonæ acturi, omnem ornatum suum & delicias deposuerunt, & saccum & cinerem sibi imposuerunt, nec peregrinis verbis, ac exquisitis sive dulcisonis melodiis; sed propriis sermonibus, & incompositis sive amaris ejulatibus ad Dominum clamaverunt: sic & venerabiles Patres nostri agere consueverunt. Vnde ornamenta, & delicias divitis linguæ tempore Quadragesimæ deponentes, pauperrimum habitum nostræ linguæ nobis imponimus, stulti facti propter Christum, nihil nos scire judicamus nisi ipsum crucifixum. Sanctus (c) Augustinus diversas diversarum Ecclesiarum hac de re consuetudines fuisse testatur. Ut autem, inquit, *Alleluia*, per solos dies quinquaginta, tempore videlicet Resurrectionis, in Ecclesia cantetur, non usquequaque observatur. Nam & in aliis diebus variè

z Soz. lib. 7. c. 19. a Hieron. initio lib. adv. Vigilantiu. n. b Humbert. adv. Michæ. lem Constantinopol. c Aug. ep. 119. c. 17.

cantatur alibi, atque alibi, ipsis tamen diebus ubique. In Africanis regionibus, teste [*d*] Isidoro, non omni tempore, sed tantum Dominicis diebus, & quinquaginta post Domini Resurrectionem *Alleluia* cantatur pro significatione futuræ resurrectionis, & lætitiæ. Verum apud nos, ait ille, secundum antiquam Hispaniarum traditionem præter dies jejuniorum, & quadragesimam omni tempore canitur *Alleluia*, scriptum est enim, *semper laus ejus in ore meo*. Quod verò scribit (*e*) Gregorius Magnus, Damasum Papam ex B. Hieronymi traditione accepisse, ut ad imitationem Hierosolymitanæ Ecclesiæ Romæ concineretur *Alleluia*, id cautè intelligendum est. Non enim cœpit eo tempore in Ecclesia Romana cantari *Alleluia*; sed cum tempore tantum Paschali cantaretur, tunc sancitum est, ut etiam extra illud frequentaretur. Porro vivente Damaso ad eò communi usu liquet eam vocem fuisse receptam, ut in funere quoque defunctorum audiretur. Dum enim agerentur exequiæ Fabiolæ, ut (*f*) Hieronymus scribit, sonabant Psalmi, & aurata tecta templorum reboans in sublime quatiebat *Alleluia*. In sacris item defunctorum Liturgiis invenio ab Hispanis dictum *Alleluia* in Missali Gotthico, sive Mozarabico secundum regulam S. Isidori. Missa si quidem pro defunctis sic incipit: *Tues portio mea Domine alleluia, in terra viventium alleluia, alleluia*. In Ecclesia Gallicana eundem ritum viguisse, acta S. Radegundis testantur apud (*g*) Baronium. Græci quoque dicunt *Alleluia* in officio pro his qui dormierunt. Hebræi liberati divino auxilio à morte, quam eis paraverat Prolomæus Philopator Rex Ægypti, gratias agentes, & inclamantes *Alleluia* cum gaudio recesserunt, ut habetur lib. 3. (*h*) Machabæorum, quo Latini carent. Olim pro celeusmate cantatum à nautis *Alleluia* refert (*i*) Sidonius Apollinaris.

d Isidor. l. 1. de div. off. cap. 13. *e* Greg. lib. 7. ep. 63. *f* Hier. ep. 30. *g* Baron. ann. 390. num. 39. *h* 3. Machab. in textu Græco circa finem. *i* Sidon. l. 2. ep. 12.

*Curvorum hinc chorus helciariorum**Concinentibus Alleluia ripis**Ad Christum levat amnicum celeusma.*

Apposicè ad hanc rem (k) Augustinus. Celeusma nostrum dulce cantemus *Alleluia*, ut læti, ac securi ingrediamur sempiternam, ac felicissimam patriam. [l]
 Paulinus de eadem voce sic canit:

*Hinc senior sociæ congaudet turba catervæ,**Alleluia novis balat ovile choris.*

Infantes ipsi in hanc vocem linguam primum solvere docebantur. Agricolaë rusticum opus agentes eo cantico laboris molestiam alleviabant. Hac eadem symbolica voce ad collectam, sive ad synaxim monachi olim convocabantur, quæ omnia tradit in ep. S. (m) Hieronymus.

V. Narrat [n] Victor Vitenſis, quod in Paschali solemnitate irruentibus Arianis in Ecclesiam, & sagittas in Catholicos spargentibus, cum lector unus pulpito insistens alleluaticum melos caneret, sagitta in gutture jaculatus cadente de manibus codice martyr occubuit. Psalmos alleluaticos legimus apud (o) Augustinum. Apud (p) Theodorum Balsamonem legunt nonnulli cantica alleluaria, nescio qua fide, nam in textu quem citant quosdam dumtaxat reprehendi reperio, qui in nobilium defunctorum memoriis laudatorias preces cum iambis, musica, & organica cantica cantillabant, & pro epitaphio epithalamium recitabant: nisi fortè quispiam Græcū illud *μουσικὰ καὶ ὀργανικὰ μινυρίσματα* transtulerit cantica alleluaria. Hoc obiter libuit adnotare. S. Germanus Parisiensis Episcopus concinens *Alleluia* magnum extinxit incendium, ut (q) Fortunatus Pictaviensis scripsit in ejus vita. Ab altero Germano Episcopo Antisiodorensi devictos fuisse hostes, dum Sacer-

k Aug. l. 2. de cantico novo cap. 2. tom. 9. l. Paulin. ep. 18. m Hieron. ep. 7. 17. 27. n Victor lib. 1. de persec. Vvandalica. o Aug. in ps. 105. p Theod. Balf. ad eam. 106. Conc. Carthagin. q Fortun. Ep. pictavien. in vita Sancti Germ. cap. 5.

dotes inclamarent *Alleluia*, acta ejus à (r) Constantio Presbitero conscripta commemorant. (f) Bandomina sanctimonialis in vita sanctæ Radegundis Reginæ; Vtique adeo, inquit, ab ejus corde & ore laus Dei non recedebat, ut cum vocare vellet prætereuntem sanctimonialem, pro nomine proprio diceret *Alleluia*. Auditam in templo Serapidis vocem concinentem *Alleluia*, & tanquam prodigium habitam, quod templum destruendum foret, & occupandum à Christianis refert (t) Sozomenus. Et revera sic factum est. Nam ejus ruinam Dei hostis (u) Eunapius Sardianus diabolico spiritu afflatus describit, & pro Sacerdotibus Idolorum Monachos ibidem substitutos his verbis exaggerat: Cultus Numinis apud Alexandriam, & Serapidis delubrum disturbata, dissipataque fuere, non religio tantum, sed universa fabrica, & omnia eum habuerunt exitum, quem Poëtarum fabulæ tribuunt gigantum victoriæ. Et qui bellum nunquam auditione acceperant Serapidis ædem funditus demoliti sunt, templique donariis manus hostiliter injecerunt. Et post pauca. Iidem postea in sacra loca invexerunt Monachos sic dictos, homines quidem specie, sed vitam turpem porcorum more exigentes, qui in propatulo infinita, atque infanda scelera committebant, quibus tamen pietatis pars videbatur sacri loci reverentiam proculcare. Sic ille blasphemus, cui consonat carmine elegiaco (x) Rucilius in Itinerario pari furore in Monachos Lirinensis Insulæ debacchatus. Quod licet parergon eo libentius adnotavi, ut clarius agnoscant lectores quo spiritu ducantur recentiores hæretici, qui prædicta Idololatæ verba magno solent plausu adversus Monachos effutire, & in suis commentariis aureis fermè litteris exarare.

V I. Extat in Regula sancti (y) Benedicti integrum caput, quo sanctus Pater determinat dicendum *Alleluia*

r Constant. l. 1. c. 28. f Bandomina l. 2. r Sozom. l. 7. c. 20. u Eunapius lib. de vitis philosoph. in Ædesio. x Rucilius v. 440. y Bened. Reg. c. 15.

à Pascha quidem usque ad Pentecosten sine intermissione : à Pentecoste autem usque ad caput Quadragesimæ omnibus noctibus cum sex posterioribus Psalmis nocturni Officii : omni verò Dominica extra Quadragesimam ad cantica nocturnorum , & ad omnes horas Vesperis dumtaxat exceptis. In cujus Monasticæ sanctionis explicatione mirè se torquet (z) Rupertus Abbas tacitò nomine Cistercienses suggillans , quasi præferrent literalem Regulæ observantiam universalis Ecclesiæ præcepto quo statuitur in Septuagesima dimitti *Alleluia*. De qua re eòdem Cistercienses olim reprehendit Petrus (a) Abaelardus his verbis : *Alleluia* nec in Septuagesima communi Ecclesiæ more intermittitis , sed usque ad Quadragesimam retinetis. Sed nunc omnes Monachi tam Cistercienses , quam aliarum Congregationum non discrepant in hac re ab Ecclesia Romana , quæ mater est cunctarum Ecclesiarum. Atque id jam suo tempore à quadam Synodo Gallicana statutum fuisse (b) Smaragdus Abbas commemorat. Quò verò tempore sanctissimus Legislator regulam scripsit , nondum sic erant officia ordinata , ut in Septuagesima *Alleluia* deponeretur , ut insinuat (c) Augustinus , & clarè docet (d) Concilium Toletanum.

VII. Sed age videamus quid Latinè significet hoc Hebraicum nomen *Alleluia*. Qua in re multas omitto ineptas quorundam interpretationes vero sensui haud consentaneas , quas curioso Lectori Joannes (e) Lorinus , & Ludovicus ab Alcazar abundè suppeditabunt. Dico igitur verum , & legitimum hujus vocis sensum ex Hebraico idiomate sumendum esse. *Alleluia* , non est una simplex dictio , sed è duobus vocabulis componitur חללו *Hallelu* , & יהוה *Iah* : & sonat laudate Deum cum júbilo , lætitiâ , & cantu , חללו *Hallelu* idem est

z Rupert. in Reg. S. Bened. lib. 2. c. 13. a Abaelard. epist. 5. b Smaragd. in c. 15. Reg. S. Bened. c Aug. in ps. 110. d Concil. Tol. 4. can. 11. e Lorin. in ps. 114. Alcaz. in Apoc. cap. 19.

ac laudate, vocem extollite cum lætitia, à radice *הלל*
Hallal. Est secunda persona numeri multitudinis mo-
 di imperativi in Pihel. *הלל* *Hillel* significat laudare, læ-
 tari, insanire, illuminare, splendere: quarum om-
 nium significationum exempla affert Sanctes Pagninus
 in Thesauro linguæ sanctæ ex R. David Kimchi, verbo
הלל. *הלל* *Iah* unum est ex nominibus Dei: ideò *Alleluia*
hilarem habet acclamationem, & jucundam exhorta-
 tionem ad laudes Dei concinendas, quæ cum uno Lati-
 no vocabulo sufficienter exprimi nequeant, majores no-
 stri primitivam Hebraici idiomatis nomenclaturam re-
 tinuerunt. Auctor quæstionum ad Orthodoxos inter
 opera (f) Justini Martyris sic *Alleluia* explicavit:
ὑμνήσατε μετὰ μέλους τὸ ὄν, laudibus celebrate ca-
 nentes id quod est, sive ipsum ens. Nomen enim *הלל*
Iah, dictum volunt nonnulli ab *הלל* *haiab*, quod est esse.
 Dionysius Areopagita in fine capitis quarti de Eccle-
 siastica Hierarchia hujus vocis mentionem facit, quæ
 in sacri Chrismatis confectioe cantabatur. Porro,
 ait, sacrum divinitus inspiratorum Prophetarum
μελωδημα aiunt qui Hebraicè norunt, laudem Dei
 significare. Clarius Abbas Vercellensis in sua Paraphra-
 si. *Alleluia* autem secundum Hebræos interpretatur laus
 Dei, vel laudate Deum: Quam explicationem appro-
 bat (g) Carthusianus in libri hujus elucidatione. Il-
 lud verò advertendum multò majorem vim apud He-
 bræos habere hanc vocem *Alleluia*, quam apud Lati-
 nos Laudate Deum; hoc est enim exhortantis, vel ex-
 citantis ad Deo laudes reddendas: at *Alleluia* vim
 potius habet interjectionis quam verbi, & vehemen-
 tem sonat affectum acclamantis præ gaudio, & ex
 laude Dei exultantis, atque in jubilum, vocemque
 lætitiæ erumpentis.

VIII. Quoniam autem de nominibus Dei semel
 injecta est mentio, danda mihi venia est, & permit-

f Justin. qu. 50. g Carthuf. art. 37.

tendum, ut divertam paulisper, in hortulosne dicam, an in sylvas convalles Hebraicarum eruditionum? Imò nec divertam quidem, cum quotidie Prophetico moneamur affatu Dei nomen sanctum laudare, extollere, magnificare. Teste igitur D. (h) Hieronymo decem sunt apud Hebræos nomina principalia, quibus in sacris Bibliis deus nominatur.

Primum est אל El, pro quo Græci ἰσχυρὸν, Pagninus fortem vertit, ut Psalmo 49. *Deus Deorum Dominus locutus est*, אל אלהים יהוה דבר, *El elohim Adonai dixer*, Pagninus interpretatur, Fortis Deus Dominus locutus est. Et Exodi 15. ubi nos legimus: *Quis similis tui in fortibus Domine?* textus Hebraicus; sic habet כמבנה כאלם יהוה מי *Michamochah baelim Adonai*. Quæ verba cum fortissimi Duces Machabæi solis capitalibus literis סבבי, *Mem, Caph, Beth, Iod* in vexillis pro militari tessera inscribi fecissent, inde Machabæi Hebraicè dicti sunt.

Secundum nomen est אלהים Elohim, habetur statim initio Genesios. בראשית ברא אלהים *Beresith bara Elohim*, *In principio creavit Dii*, est enim Elohim numerus multitudinis, quo nomine insinuatur mysterium sanctissimæ Trinitatis in ipso limine scripturarum. Attribuitur Judicibus, & Sacerdotibus, ut Exodi 22. *Applicabitur ad Deos*, id est ad Judices. Et, *Dii non detrahes*, id est Sacerdotibus. Etiam pro Angelis usurpatur, ut Psalmo 8. *Minuisti eum paulo minus ab Angelis*, Hebraicè מאלהים *Me elohim*, à Diis. In ipsa rerum creatione describenda triginta duabus vicibus repetitur, unde Caballistæ triginta duas semitas sapientiæ stulto prorsus, ac inani studio collegerunt.

Tertium nomen est אלהו Elohe. Exodi 5. אלהי העברים *Elohe Hab hiurim*, *Deus Hebræorum vocavit nos*.

Quartum est צבאות Sabaoth, virtutum, sive exercituum Deus, cujus singulare est צבא Sabah exercitus,

h Hieron. ep. 136. ad Marcellam.

Pfalmo 23. *Dominus virtutum יהוה צבאות Adonai Sabaoth.*
Et 1. Reg. 1. *Vt sacrificaret Domino exercituum. צבאות*
ליהוה Laudonai Sebaoth.

Quintum עליון *Nghelion excelsus, summus, altissi-*
mus, Psal. 90. Qui habitat in adiutorio עליון altissimi.

Sextum אחיה *Ehieh, qui est Exodi 3. Qui est, אחיה, misit*
me ad vos. Et supra, ego sum qui sum, אחיה אשר אחיה
Ehieh ascer Ehieh, quem textum legunt Septuaginta,
Ego sum ipsum *ov* ens. Solus enim Deus per suum esse
essentialiter subsistit, à quo tanquam à fonte & plenitu-
dine totius essentiaë, & existentiaë cuncta quæ sunt essen-
tialiter dependent.

Septimum אדני *Adonai*, nos Dominum generaliter
appellamus: quando significat creatorem scribitur cum
puncto camets sub Nun, quando attribuitur creaturæ
cum alio puncto. Psalmo 67. ברוך אדני יום יום *Barnch*
Adonai jom jom, Benedictus Dominus die quotidie. Po-
nitur aliquando in numero multitudinis vel ornatus
gratia, vel ob majorem divina majestatis reverentiam.
Psalmo 135. הודו לאדני האדנים *Hodu laadone haadonim,*
Confitemini Dominis Dominorum, ubi Vulgata legit
singulariter, *Confitemini Domino Dominorum.*

Octavum est ipsum nomen יה *Iah*, cujus occasione
huc digressi sumus. Quidam dictum autumant ab היה
haiah, quod est esse: dat enim Deus cunctis rebus ut sint,
& permaneant Alii à timendo à radice ירא *iare* timuit,
quod Deus à cunctis timendus sit, quibus & Targum
adstipulatur pro יה *Iah* sæpius vertens timorem. *Isaia*
26. ביה יהוה *bejah Adonai, In Domino Deo.* Et Psalmo
67. ביה שמר *bejah scemò.* In Deo nomen ejus, quod Vul-
gata legit, *Dominus nomen illi.*

Nonum est illud celeberrimum, ineffabile, τετρα-
γραμματος quadrilaterum, innominabile, ἀνεκφώνητον
tremendum, & inexplicabile יהוה de quo non solum
Hebræi, sed etiam Græci, & Latini Scriptores multa
scitu dignissima scribunt. In sacris literis primò scriptum
reperitur

reperitur Genesis 2. *In die quo fecit Dominus Deus cælum, & terram.* בְּיַמֵּי עֲשׂוֹת יְהוָה אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם *Bejom nghascoth Adonai Elohim erets, vesamajm.* Perfecta enim à Deo rerum universarum creatione perfecta, ejus appellatio adhibetur. Hoc est illud nomen, de quo ipse Deus Exod. 6. dixit ad Moysen, אֲנִי יְהוָה. *Ego Dominus, qui apparui Abraham, Isaac, & Jacob in Deo omnipotente, & nomen meum יְהוָה non indicavi eis.* Pro nomine autem tetragrammato Septuaginta verterunt Græcè ΚΥΡΙΟΣ, & Latinus Interpres loco ejus substituit Adonai, qua in re Hebræorum traditionem sequuti sunt. Non enim audent nomen sacrum quatuor litterarum אֱלֹהִים & שְׁרָפוֹת eloqui, aut pronunciare, sed pro illo aliud subrogant nomen, Adonai, sive Elohim. Porro hodie vera, & legitima hujusce nominis pronuntiatio ignoratur. Nam quod quidam perperam hebraizantes per hanc vocem *Iehova* efferendum censent, quam erroneum & inane sit, pluribus ostendunt duo viri rerum Hebræicarum peritissimi Bellarminus, & Genebrardus: hic Epistola ad Lectorem, quam Commentariis in Psalmos præfixit, ille in Grammatica exercitatione super Psalmum trigessimum tertium statim in principio primi versus. Hujus doctrinæ cupidos ad hos remitto. Certè notarunt viri eruditi hoc vocabulum, *Iehova*, ignotum prorsus fuisse priscis Scriptoribus, qui vel inter Christianos, vel inter Hebræos sacri idiomatis cognitione floruerunt, quicquid scribat in contrarium (i) Petrus Faber, plurimæ licet lectionis homo, in suo libro singulari, quem Dodecamenon, sive de Dei nomine inscripsit. Quamvis autem vera nominis prolatio ignoretur, non idèd censendum est, quod voce exprimi nequeat, alioquin nec nomen quidem esset, nec litteris & syllabis constaret. Cardinalis (k) Cusanus idèd ineffabile dici putat, quia est complexio omnis vocalitatis, sunt enim omnes ejus literæ vocales, & quiescentes

i Pet. Faber dodec. cap. 5. k Nic. Cusan. dialogo de Genesi.

tes, quia in Deo omnia quiescunt. Aiunt Cabalisticæ quandam esse hujus divini nominis expositionem, quam vocant *scem hamephoras*, quæ per duo præsertim nomina fieri solet, quorum unum duodecim, aliud est quadraginta duarum literarum, de quibus diffusè satis, & eleganter disserit Petrus Galatinus libro secundo de arcanis Catholicæ veritatis ex R. Haccados. Hoc nomen est fundamentum, & radix omnium nominum divinarum, cæterisque omnibus præeminet. Alia enim nomina vel dicuntur de Deo propter actus notionales, ut esse Patrem, Filium, Verbum; vel per relationem ad creaturas, ut esse Creatorem, Dominum, Conservatorem: vel propter attributales perfectiones, ut esse justum, sapientem, omnipotentem: vel per remotionem imperfectionum, ut esse infinitum, immutabilem, immortalem. At verò nomen יהוה ipsum esse divinum significat, ut est in seipso, per se subsistens, infinitum, independens, & prorsus incomprehensibile. Joannes Goropius Becanus vir summæ literaturæ scripsit in sua Hermathena id nominis fuisse Deo impositum ab Adamo, sed confutatur à Petro Fabro, qui libro supracitato clarissimè probat ipsummet Deum sibi ipsi hoc nomen imposuisse, & Moyse revelasse, atque ante Moysem omnibus Patribus inauditum fuisse. Licet enim in Genesi sapius legatur, id per prolepsin factum est ab ipso Dei Chronologo Moyse. Plura de hoc nomine (1) Raimundus Martini antiquus auctor nunc primum editus Parisiis in Pugione fidei, Archangelus Burgonovenfis libro de selectioribus, & obscurioribus Cabalistarum dogmatibus, Annibal (m) Rosselius in Pimandrum Trismegisti, Pererius in Exodum, Reuclinus libro de verbo mirifico, (n) Joachimus Abbas in Apocalypsim, R. (o) Moyses Ægyptius libro de dubiis perplexis veteris testamenti, R. Haac in explanatione nominis sancti, R.

(1) Raimund. 3. p. distin. 3. cap. 2. & 4. m Rossel. l. 3. dial. 3. Perer. in Exod. c. 6. n Joachim in Apocalyp. cap. 1. o R. Moyl. lib. 1. cap. 60.

Simeon ben. Joachai libro Zoar, R. Akiba, R. Jacob Cohen, & ex nostris insignis nugator Guillelmus Postellus in librum magno Abrahamæ falso adscriptum, cui titulus *Sepher jetsira*, id est liber Creationis, R. Joseph Castiliensis in Porta lucis apud Paulum Riccium lib. 4. de *Cœlesti agricultura*, & alii Cabalistsæ in plerisque ridiculi, qui cautè legendi, & quantum permittit Ecclesiasticæ censuræ districtio.

Decimum nomen est ידו *Saddai*, quod nos robustum, victorem, omnipotentem, & sufficientem sibi possumus interpretari. Genesis 7. אני אל שדי *Ani el Saddai*, Ego Deus omnipotens. Psalmo 67. Dum discernit ידו *Saddai* cœlestis reges super eam. Derivari potest à ידו *Sadad*, quod est vastare, spoliare, diripere, quia Deus omnia vastare, & in nihilum redigere potest. Vel à ש *Schin*, & ידו *Dai*, quod est sufficere, quia per se sufficiens est ad omnia: & ut inquit (p) Algazel, solus absolutè dives est, & ab omni dependentia liber. Alii deducunt à ידו *Scad*, quod uber, & mammam significat: unde *Saddai* idem erit ac Deus uberum, Deus scilicet pietatis & misericordiæ, Deus veniæ & consolationis.

Hæc sunt decem præcipua Dei nomina, quæ in sacris literis frequentius usurpantur, quorum omnium virtus in nomine JESU includitur, dicente Apostolo, (q) *Dedit illi nomen, quod est super omne nomen*: ut quod olim Prophetia signaverat, veritas adimpleret, & hoc est nomen, ait, (r) Hieremias, quod vocabunt eum יהוה צדקנו *Adonai Tsidkenu*, Dominus justus noster: loquitur autem de Christo, ut patet ex contextu. Idem (s) Zacharias vaticinatus est dicens, *In die illa erit Dominus unus, & nomen ejus unum*. Quod autem omnia nomina divina includantur in nomine JESU fusè pertractat (t) Franciscus Georgius Venetus in Harmonia mundi. Desino, & lectorem meum hortor ad laudandum nomen

p Algazel lib. de nominibus Dei. q Philip. 29. r Hier. 23. 6. s Zach. 14. 9. t Fr. Venet. cant. 2. ton. 9. c. 5. 7. 3.

Dei cum solempni cantico *Alleluia*. Ut autem mea sit efficacior exhortatio, non meis, sed (u) Augustini verbis peroro. Hortamur vos, ut laudetis Deum, & hoc est, quod nos omnes dicimus, quando dicimus *Alleluia*: Sed laudate de totis votis, id est ut non solum lingua vestra, & vox laudet Deum; sed & conscientia vestra, vita vestra, facta vestra. Etenim laudamus modò in Ecclesia, quando congregamur: cum quisque discedit ad propria, quasi cessat laudare Deum. Non cesset benè vivere, & semper laudat Deum: nam si à vita bona nunquam declines, lingua tua tacet, vita tua clamat, & aures Dei ad cor tuum. Ergò, fratres, non tantum ad sonum attendite, cum laudatis Deum, toti laudate: Cantet vox, cantet vita, content facta.

§. VIII.

DE INVITATORIO.

Cur Psalmus nonagesimus quartus, & quo ritu nocturnis vigiliis præmittatur. Brevis ejusdem Psalmi explicatio.

I. **S**Icut buccinæ sonitu, tubarumque clangore dispersæ militum classes congregari solent ad ineundum cum hoste certamen; ita nobis, quorum cæcus sicut castrorum acies ordinantur, ante prolixioris nocturnæ Psalmodiæ decursum super omnem classici sonum Spiritus sanctus per os Prophetæ potenter intonat dicens, *Venite exultemus Domino*. Hunc Psalmum semper nocturnis vigiliis præmittit Ecclesia, addita brevi Antiphona, quam Invitatorium ex ipso Psalmi argumento nuncupamus. Quis enim aded perfectus in hac fragili carnis mollitie reperitur, qui adversus potestates tenebrarum harum in tenebris dimicaturus divini ver-

u Aug. hom. 16. inter 50.

bi non egeat adjuvari præsidio, sublevari incitamento? Quia verò ad cœlestes delicias solis victoribus promissas æqualiter omnes invitati, non omnes tamen invitantis vocem æquali fervore subsequuntur: ideo ipsa Invitatorii prælusio, qua diversimodè pro varietate Officiorum, vel ad adorandum Dominum Deum nostrum, vel ad plorandum coram eo qui fecit nos, vel ad ejus gloriam in Sanctis suis prædicandam solemniter invitamur, non post singulas Psalmi sectiones integro perfectoque modulamine repetitur; sed integra quidem sexies, dimidiata verò tertio iteratur. Senarius enim numerus primus ex omnibus, qui infra decem sunt, perfectus est; quia ex partibus aliquotis, ut aiunt, simul combinatis, ex uno scilicet, duobus, & tribus perfecte resultat: præterquam quod ex proportione duplici constare dignoscitur, quæ diapason facit omnium consonantiarum perfectissimam. Senaria igitur, eaque integra Invitatorii repetitio illis propriè competit, qui & perfecte cum cordis exultatione Dei laudibus insistere satagunt, & per charitatis studium alios adhuc imperfectos, pro quibus diminuta fit Invitatorii iteratio, ad communem Dominum ferventer collaudandum hortantur, ut sicut Spiritus, & Sponsa dicunt, Veni, ita qui audit dicat, Veni: & omnes pariter unius moris, & oris psallant cum jucunditate, *Venite exultemus Domino.*

(a) Marcus Gazæus Diaconus, qui vivebat anno Domini 430. processionem describit Christi fidelium Psalmum *Venite exultemus* concinentium, & in versiculorum Psalmi intercensione dicentium *Alleluia*, quæ modulatio quandã Invitatorii speciem repræsentat. Scribit quoque (b) Amalarius hunc Psalmum se audisse Constantinopoli in Ecclesia S. Sophiæ in principio Missæ celebrari. Solet Ecclesia Romana Invitatorium omittere in solo Officio Epiphaniæ, qui ritus antiquissimus est, teste Alcuino & Hugone, tum quia totum officium est

a Marc. Gaz. in vita S. Porphyrii. b Amalar. de Ord. Antiphonar. c. 21.

de vocatione gentium, ut docet (c) Bonaventura, & ea verba frequentius iterantur, Venimus adorare eum: tum quia idem Psalmus in tertio nocturno cantatur, inconueniens autem esset bis in eodem officio eundem Psalmum recitari. Nos vero qui ex præscripto regulæ nostræ in tertio nocturno tria Cantica è veteri Testamento psallimus, ipsa etiam Apparitionis die Invitatorium more solito decantamus. In Officio Mozarabo S. Isidori Invitatorium appellatur sonus. In regula Monachorum (d) Auctore Anonymo, quem Magistrum vocant, versus apertionis nuncupatur, sive Responsorium hortationis.

II. *Venite exultemus Domino.* Invitat, ait (e) Augustinus, ad magnas epulas exultandi non sæculo, sed domino. Nisi enim esset in hoc sæculo exultatio mala, quæ distinguenda est ab exultatione bona, sufficeret dicere Venite exultemus, sed breviter distinxit. Quid est benè exultare? domino exultare. Ergo exultatio mala est exultare sæculo, exultatio bona est exultare deo. Piè debes domino exultare, si vis securus mundo insultare. Hæc Augustinus. Quibus autem, & à quo dicitur Venite? Certè non potest fideliter dicere Venite, nisi ille qui jam viam intravit mandatorum Dei, qui jam exultans Domino alios, qui per somnolentiam, distractionem, vel vanitatem longè facti sunt ferventer invitat, ut veniendo propinquent, propinquando accedant, accedendo exultent: ne fortè inter illos computentur, de quibus scriptum est, (f) *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me.* Clamant membra diaboli, (g) *Venite, fruamur bonis quæ sunt, & utamur creatura tanquam in juventute celeriter: Venite, opprimamus pauperem, circumveniamus justum.* Clamant membra Christi, (h) *Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob.* Venite exultemus Do-

c Bonav. in Ps. 94. d Magister regulæ cap. 44. e Aug. in Psalm. 94. f Marth. 15. 18. g Sap. 2. 6. h Hierem. 18. Isai. 2. 3.

mino, à quo facti sumus. Quò disceditur? Quem sequimini? Diabolum decipientem, mundum deficientem, carnem inficientem? Convertimini, & venite. Quò? vel unde? Ex vobis in vos ipsos: non enim locorum mutatio, sed conversio sensuum lætitiæ divinæ æternam preparat mansionem. Ergo venite exultemus Domino. Sed ubi est illud, ait (i) Chrysológus, *Beati qui lugent, & Væ vobis qui ridetis?* Planè beati qui lugent mundo, & væ qui rident mundo: sed beati qui exultant Domino, qui nesciunt de rapinis, nesciunt de fraudibus, nesciunt lætari de lacrymis populorum. Hæc sit autem exultatio nostra, inquit [κ] Valerianus Cemeliensis Episcopus, ut diu noctuque lætemur in Domino. Hoc est autem exultare, mandatis Domini tota mente servire. *Jubilemus Deo saluari nostro*, à quo redempti, & liberati sumus. *Jubilemus* vincentium vox est, quia igitur vicit piorum chorus impiorum superbiam, meritò ad triumphalem Hymnum Deo psallendum victrix justorum turma incitatur. Porrò quod sequitur, *Praoccupemus faciem ejus in confessione*, dupliciter intelligi potest. Duplex enim est confessio. Est confessio laudantis ad honorem pertinens ejus qui laudatur; est confessio gementis ad pœnitentiam spectans ejus qui confitetur. Ad confessionem laudis vocantur perfectiores. Nos autem imperfecti ad pœnitentiam excitamur, quia non est speciosa laus in ore peccatoris. *Præveniamus ergo faciem Dei in confessione*, confiteamur Patri, ne judicem sentiamus: dicamus indulgentiæ tempore delicta nostra, ne severitati cogamur exolvere, quæ tacemus. *Et in psalmis jubilemus ei.* Exigit Psalmographus jubilationem tanquam conditionem præcipuam ad dignè psallendum: hilarem enim datorem diligit Deus, & beatus dicitur populus qui scit jubilationem. *Quoniam Deus magnus Dominus, & Rex magnus super omnes Deos.* Rationes

† Chrysol. ser. 40. & Valerian. hom. 10.

affert cur laudandus sit Deus. Quia magnus est super omnes Angelos, & Principatus, Rex Regum, & Dominus dominantium. *Quoniam non repellet Dominus plebem suam. Eum (l)* inquit, qui venit ad me, non ejiciam foras. *Quia in manu ejus sunt omnes fines terra, & altitudines montium ipsius sunt.* Nihil est tam abditum in rerum natura, nihil tam eminent, & elevatum, quod non sublit ejus arbitrio, præsentia, & potestati. *Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud, & aridam fundaverunt manus ejus.* Ne fortè timeas ab altitudine maris demergi; & multitudine tribulationum ultra vires aggravari: Scito quoniam ipsius est mare, & non permittet fluctus ejus nimia perturbatione sævire, sed faciet cum tentatione proventum, ut possis sustinere. Quod si mentis ariditatem pertimescis, quia exaruit sicut testa virtus tua, accede ad Dominum, & dic illi, Anima mea sicut terra sine aqua tibi: & veniet super te gratia ejus, sicut imber temporaneus, & serotinus, ut fructum afferas in patientia: nam & aridam fundaverunt manus ejus. Propterea *Venite adoremus, & procidamus ante Deum, ploremus coram Domino qui fecit nos.* Jam commemoratis Dei laudibus & beneficiis concurramus omnes alacriter ad Dominum: illum solum adoremus, illi soli procidamus, illi per humilem subjectionem curvemus genua. Sola enim illa virtus, ait (m) Leo Pontifex, illa sapientia, illa est colenda majestas, quæ universitatem mundi creavit ex nihilo, & in quas voluit, formas, atque mensuras terrenam, cælestemque substantiam omnipotenti ratione produxit. Sol, Luna, & sidera sint commoda utentibus, sint speciosa cernentibus; sed ita ut de illis gratia referantur Auctori, & adoretur Deus qui condidit, non creatura quæ servit. Quod si solliciti sumus de peccatis, quæ nos elongarunt à Deo, faciamus quod ait Propheta, *Ploremus coram Domino qui fecit nos.* Etenim lacrymæ, teste

^l Joan. 6. 37. ^m Leo Magn. ser. de Nat. Domini.

(n) Maximo Taurinensi Episcopo, tacitæ quodammo-
do preces sunt: veniam non postulant, & merentur,
causam non dicunt, & misericordiam consequuntur:
nisi quod utiliores lacrymarum preces sunt, quam ser-
monum, quia sermo in precando fortè fallit, lacryma
omnino non fallit. Adoremus igitur, & ploremus: rur-
sum ploremus, & adoremus: *Quoniam ipse quidem est
Dominus Deus noster; nos autem populus ejus, & oves pas-
cuae ejus. Ipse pastor, nos greges: ipse custos, nos oves.
Ipse nos regit ipse irrigat, ipse vivifica subministrat ali-
menta. Utrum verò inter oves Domini numerari possi-
mus, ex hoc quod sequitur cognoscemus. Hodie si vo-
cem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in irri-
tatione, secundum diem tentationis in deserto, ubi tentave-
runt me patres vestri, probaverunt & viderunt opera mea.*
(o) Oves meae, ait Pastor, vocem meam audiunt, & ego
cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitam æternam do
eis. Ad hædos autem dictum est, *Vocavi & renuistis* (p)
Quare in hac die salutis in hoc tempore acceptabili, si
vocem Domini audieritis, vel vocantis per internam al-
locutionem, vel clamantis in virtute, & magnificentia,
vel in sibilo auræ tenuis susurrantis: audite monen-
tem, sequimini trahentem, nolite rebellantem patrum
vestrorum proterviam imitari, de quibus scriptum est
(q) *Cor suum posuerunt ut adamantem, ne audirent le-
gem. Et illi quidem terga verterunt Deo, cum ipse nun-
quam misericordiæ suæ beneficia ab eis substraxerit.*
Nam *Quadragesima annis, dicit Dominus, offensus fui
generationi huic, jurgatus sum cum populo isto, prox-
imus sum fui illi in signis, & mirabilibus: Et dixi, semper hi
errant corde, semper corde obdurato in peccatis conten-
tiosè egerunt adversum me. Ipsi vero non cognoverunt vias
meas, opera mea, & præcepta, vias vitæ, & semitas
salutis: quibus juravi in ira mea, si introibunt in requiem
meam.* Irrevocabili nimirum sententia decrevi, ne in

terram quietis, quam promiseram Patribus eorum, ingrederentur. Ingens pœna hæc est, horrendumque supplicium adversus impios, qui vocem Domini contemnunt audire. Magnus terror, ait (r) Augustinus, ab exultatione cœpimus, sed ad magnum timorem conclusit Psalmus iste. Jurantem hominem debes timere, ne propter jurationem faciat, quod contra voluntatem ejus est: quanto magis Deum, qui nihil temerè jurare potest? Ecclesia itaque à spiritu veritatis edocta nocturnæ precis initio hunc Psalmum decantat, ut discamus exultare Domino cum tremore, quasi hilares, sed nondum securi. Quia verò benè cœpisse dimidium operis fecisse est, maximo operè studendum est, ut hoc solemne nocturnæ synaxis exordium pio mentis affectu, & sincera cordis intentione percurramus, omnes creaturas Dei ad ejus laudes nobiscum decantandas alacriter invitantes.

§. IX.

DE HYMNIS.

Hymnorum usus antiquissimus. De Hymnis Orphei. Varia genera Hymnorum. Laudantur Hymni ex sacris, & profanis Auctoribus. Quid sit Hymnus. Quo ritu Hymni cantari soleant.

I. **N**ULLI dubium est Hymnorum usum antiquissimum esse. Homerus enim, & illo majores natus Linus, Musæus, Callimachus ingentem illorum Deorum turbam pluribus, iisque doctissimis Hymnis celebrarunt, quorum venustatem etiam nunc vel ipsi sapientissimi viri admirantur. Auctor est Pausanias in Bœoticis Licium Oden primum omnium Hymnos composuisse. (a) Alii hunc primatum Anthi Anthedonio tribuunt. Sed quicquid sit de primo Hymnorum Au-

r Aug. in hunc ps. a Scaliger lib. 1. Poetic. c. 45.

store, illud certissimum est, quod & (b) Pausanias advertit, Hymnos Orphei religione, sanctitate, & elegantia cæteris omnibus anteire. Claruit hic teste (c) Suida, sub Iudæorum iudicibus sublato Atheniensium regno: eumque primas Theologiæ partes post Hermetem Trismegistum obtinuisse (d) Marsilius Ficinus asseverat. Sed & Gregorius (e) Nazianzenus Pythagoricam Philosophiam ex eo prodiisse innuit, & Cyrillus Alexandrinus ejusdem Hymnos præ cæteris commendat lib. 1. contra Iulianum. Iacobus (f) Boulduc hunc veræ, & Mosaicæ Theologiæ sectatorem fuisse non sine probabilibus conjecturis suspicatur. (g) Tatianus quidem, Clemens Alexandrinus, alique nonnulli negant Hymnos Orphei esse, qui ejus nomine insigniti circumferuntur, sed Onomacriti Atheniensis, vel cujusdam Cercopis: sed istos errasse, & revera Orpheum extitisse, atque Hymnos composuisse, sapientum auctoritas, omniumque doctorum consensus evincit, ut Guillelmus (h) Canterus in novis lectionibus observat. Princeps Mirandulanus una & triginta conclusionibus practicè ostendit à se primum reperta in Orphicis Hymnis magiæ naturalis occulta mysteria, secretam scilicet humanarum, divinarumque rerum sapientiam. Mercurium verò Trismegistum Hymnos item scripsisse, quibus in sacris utebantur Ægyptiæ, tradit (i) Clemens Alexandrinus. Varia sunt autem Hymnorum genera, quibus vetusto sacrorum ritu utebantur Græci. Præcipua fuere tria, quæ Cælius (k) Rhodiginus enumerat, Profodion, Hyporchema, Stasimon: Profodion, Litania, sive supplicatio dicebatur, cum sacrificium ad altare proferrent: Hyporchemata concinebant saltantes in altaris

b Pausan. in Bæotic. c Suid. v. Orpheus. d Fic. in. proœm. in Pimandr. e Nazianz. orat. 33. num. 30. f Boulduc. lib. 1. de Oggio Christiano. g Tatianus or. adv. Græc. in fine Cl. Alex. 1. Strom. Cicero 1. de Nat. Deor. h Canter. nov. lect. lib. 1. cap. 3. i Cl. Alex. 5. Strom. k Rhodig. lect. antiq. lib. 7. c. 3. & lib. 4. c. 5.

ambitu, ubi sacra jam igni admota forent: mox cum quiescentes canerent, stasima vocabantur. Plura de Hymnis (l) Photius ex Procli laudabilibus de re poetica. Hymnum, inquit, sic dictum aiunt, quasi *ὑμνος*, id est commemoratio quædam sit, & quasi in memoriam revocet res gestas eorum, qui hymnis celebrantur. Quare omnia melici carminis genera in gratiam sacrorum ministrorum conscripta hymni vocabantur. Hujusmodi sunt Profodion, Pæan, Dithyrambus, Nomos, Adonidia, Iobacchus, Hyporchemata, Parthenia, Daphnephora, Oschophora, & precatoria. Profodion dicebatur, cum ad aras, aut templa accederent, & in accessu ad tibiam canebatur. Pæan olim Apollini, & Dianæ attributum, ut pestis morbique depellerentur. Dithyrambus in Bacchum conscriptus, Nomon in Apollinem. Est autem Dithyrambus concitatus, & multum furoris cum saltatione ostendens, & ad affectus vehementiores comparatus, quare Phrygiam, & Hypophrygiam adhibet harmoniam, & concitatus est numeris, & dictione utitur simpliciore. Nomos contra per affectus, & numeros leviores remittitur, composito gradu ac magnifico incedit, & Lydio modo temperatur. Adonidia in Adonim referebantur. Iobacchus in festis, & sacrificiis Bacchi cum insolenti fremitu canebatur. Hyporchema vocabant carmen cum saltatione decantatum. Parthenia virginum choris adaptabantur. Daphnephora cum lauros nono quoque anno Apollini inferebant. Oschophora ab Atheniensibus canebantur; palmites vitis gestantibus plenos maturis uvis quod ipsi Oschin vocarunt, unde & carminibus nomen inditum est. Precatoria ab his componebantur, qui à Deo aliquid rogarent. Hæc Photius ex Procli *ἔννοια* Aliam hymnorum divisionem tradit (m) Scaliger in Poëticis: seu verius Menander Rhetor

l Photius cod. 239. m Scalig. l. 3. poëti. c. 112.

initio libri de divisione causarum in genere demonstrativo, à quo Scaliger eam accepit. Sunt enim hymni Clytici, sive evocatorii, aut invocatorii: sunt apopemptici, quibus ethnici Deos suos quasi abeuntes postremo festorum die prosequabantur. Sunt etiam Physici, quibus dies, & nox: mythici, quibus justitia, & pax celebrantur. Sunt genealogici, proscuctici, heroïci, pæanes, & mixti: Qua verò ratione ad colenda Numina adhiberentur hymni, docet (n) Natalis Comes in Mythologiis.

I I. Obscurum est quod minutiores quidam Scriptores aiunt primum hymnorum usum in agresti, rudique vita apud pastores extitisse: nullum enim extat hujusce ritus vestigium. Romæ à Saliis Sacerdotibus Martis hymni saliares à Numa Pompilio compositi cantabantur ante omnem Poëtarum memoriam. Non est autem Græci semper mendaces primam hymnorum inventionem sibi arroganter attribuant: Moyse enim cujus ingenium, & mirabilem dicendi vim (o) Dionysius Longinus miratur, & alii vates Hebræi hymnos Deo cantarunt multis ante seculis quam in Græcia Poëtæ florere. Atque ut sileam de cæteris, Moyse vixisse creditur octingentis circiter annis ante conditam Urbem, adhuc vigente prima Monarchia Assyriorum. Rex quoque David à Philone Hebræo hymnographus antonomastinè nuncupatur, & in morem Pindari, Flacci, & Alcæi lyra excellenter personuit. Age verò quam excellens, quam nobilis Hymnorum usus dicendus est, quos non solum Apostoli, & alii fideles in primitiva Ecclesia frequentarunt, sed ipse etiam Christus exemplo suo commendavit; *Et hymno dicto*, (p) aiunt Evangelistæ, *exierunt in montem olivarum*. Dubitavit olim Carolus Magnus Imperator, quisnam fuerit Hymnus iste, quem dixit Iesus post cœnam,

n Nat. Comes lib. 1. cap. 16. o Dion. Longin. libro de sublimi eloquen. p Matth. 26. 30. Marc. 14. 26.

cumque hanc quæstionem (q) Albino Flacco proposuisset, respondit ille longa & eleganti epistola, confutatque primò eorum sententiam, qui dicunt fuisse aliquem psalmum: tum asserit, vel non omnia ab Evangelistis scripta esse, vel Hymnum fuisse partem illam sermonis, *Pater clarifica filium tuum*, & quæ sequuntur Ioannis X & VII. Iste est Hymnus, ait Albinus, sacratissimus, & pulcherrimus, & cunctis pernecessarius credentibus. quem advocatus noster Dominus Iesus Christus peracto nostræ salutis, & suæ pietatis convivio magna dulcedine, & mirabili suavitate præsentibus suis discipulis decantavit. Ipse est hymnus, quem in spe vitæ æternæ beatitudinis memoria tenere debemus. De Hymnis quos canebant Christiani initio nascentis Ecclesiæ, multa (r) Eusebius ex Philone. Dionysius libro de divinis nominibus passim Hymnos admirabilis viri Hierothei magistri sui citat, & commendat, quem imitatus scripsit & ipse plures Hymnos, qui tamen injuria temporis perierunt. Idem Dionysius apud (s) Eusebium Hymnos Nepotis collaudat, quos tunc fideles cantabant. S. Athenogenis antiqui Theologi Hymnum, quem cecinit per ignem martyrium consummaturus, tanquam vulgò notum citat Basilii libro de Spiritu sancto ad Amphilochem, ipsumque vocat exiterion, id est egressorium, vel ut alii legunt alexiterion, id est amuletum. Ecquis est aded rudis, & imperitus Ecclesiasticæ antiquitatis, qui nesciat Paulum Samosatenum in Concilio Antiochæno damnatum, quod Hymnos, & cantus in honorem Christi compositos exploderet, ut patet ex epistola Catholicorum Episcoporum in historia Ecclesiastica (t) Eusebii? S. Ephræm Harmonium hæreticum Bardesanis Syri filium, & Gregorius Nazianzenus Apollinarium sacris Hymnis silere fecerunt.

q Albin. epist. 106. r Euseb. l. 2. Eccl. hist. cap. 16. s Idem. lib. 7. c. 19. t Idem. ibid. c. 24.

III. (u) Plato Philosophorum mens rectissimum fore ait, ut Hymni, & laudes Dei precibus mixtæ canantur. Idem asserit Proclus lib. 2. Platonicae Theologiae c. 11. Agesilaus nunquam Hymnos dicere desinebat, teste Xenophonte in ejus vita. Militibus sacros Hymnos commendant (x) Leo Imperator, & Joannes Cantacuzenus. Ipse quoque Julianus desertor, eorum usum laudat, & extollit in quadam oratione, sive epistola acephala, cujus solum fragmentum ad nos pervenit. Eisdem inter assiduas Imperii curas Carolus Magnus frequentasse, gesta ipsius testantur. Robertus Rex Franciæ cum Avallonem obsideret, sacrosque Hymnos decantaret, magna pars murorum spontè corruit, ut tradit (y) Paulus Æmilius. Concinnè apud Arrianum (z) Epictetus. Num aliquid oportebat nos, si quidem intelligentia in nobis est quædam, publicè, & privatim facere quam laudare, & celebrare Numen, eique pro beneficiis in nos collatis gratias agere? Nonne & fodientes decet, & arantes, & comedentes canere Hymnum Deo? Magnus Deus, qui nobis instrumenta hæc, quibus terram coleremus, exhibuit: magnus, qui nobis manus dedit, item ut gula deglutire possemus, qui ventrem, qui incrementa corporis occulta, qui ut sopiti somno possemus spirare effecit. Pro his universis laudare eum decebat, ac præstantissimum, divinissimumque Hymnum accinere confessionem hanc experientem, quod nimirum dederit nobis facultatem assequendi hæc omnia, ac certa via, rationeque iis utentem. Quid igitur sit? Quandoquidem plures cæci estis, an non esse oportet aliquem isto munere fungentem, & pro omnibus debitam laudem Deo exhibentem? Si ego lusciniæ essem, facerem quod solent lusciniæ: si Cygnus, Cygni more canerem. Atqui compos sum rationis: Itaque Hymno mihi cele-

u Plato. 7. de legib. x Leo Imp. de re tactica c. 12. n. 115. Cantacuz. lib. 3. ap. 68. y Paul Æmil. in vita Roberti. z Epictet. l. 1. c. 16.

brandus est Deus : nam meum illud est officium , quod sane præstabo , nec deseram ordinem hunc quoad ejus possum : vosque ut idem faciatis , atque eadem incedatis via , hortor. Hactenus Epictetus. Et cantum quidem Hymnorum utilem esse ad movendum piè animum , & accendendum divinæ lectionis affectum , asserit Augustinus : De quibus Hymnis , inquit , in Ecclesia canendis , & ipsius Domini , & Apostolorum habemus documenta , & exempla , & præcepta. (a) Augustino suffragantur alii Patres , quos in re clarissima superfluum est recensere. Est autem Hymnus , si propriè loquamur. *ἡ εἰς Θεὸν ᾠδὴ* , Dei laus per carmen , sive cantus in Deum , sicut scholiastes Sophoclis definivit. (b) Athenæus in dipnosophistis , Hymnus cantus de Deo. Gregorius (c) Naz. in carminibus , Modulata laus est Hymnus , ut quidem arbitror. (d) Elias Cretensis ejusdem Gregorii Scholiastes , Hymnus divinæ gloriæ est decantatio , laudisque ipsius prædicatio. Chrysostomus proœmio 2. in Psal. Hymnus est bonorum verborum conceptio , quæ Deo offertur pro bonis , quæ nobis adsunt. Minus recta videtur Hymni finitio , quam assignat Ven. Beda præfatione in Psal. Hymnus est propriè laus Dei metricè scripta : si enim ad Hymnum ligatam orationem necessariam existimat , errat. Primarii sapientiæ antistites sunt , apud quos reperimus Hymnos soluta oratione compositos , videlicet apud Trismegistum in Pimandro , Platonem in Symposio , & in Phædro , idque præter alios adnotavit (e) Rhodiginus Marinus Neapolitanus in Proclo , sive de felicitate : Hymnos , inquit , efficiunt alii metro , alii oratione soluta. Egre giè (f) Augustinus Hymni proprietatem describit. Hymnus scitis quid est ? Cantus est cum laude Dei. Si laudas Deum , & non cantas , non dicis Hymnum.

a Aug. ep. 119. c. 18. b Athen. l. b. 4. c. 4. c Nazianz. Jambo. 15. v. 144.
d Elias in orat. 9. Naz. n. 21. e Rhodig. l. 7. c. 5. f Aug. in ps. 148.

Si cantas, & non laudas Deum, non dicis Hymnum. Si laudas aliquid, quod non pertinet ad laudem Dei, et si cantando laudes, non dicis Hymnum. Hymnus ergo tria ista habet, & canticum, & laudem, & laudem Dei. Laus ergo Dei cum cantico Hymnus dicitur. Quidam recentiores Poëtæ suis carminibus, quibus Sanctos invocant, Hymni titulum præfigunt, sed propriè Hymni ad Deum pertinent, & soli Deo conscribi solent, quod præter alios observat (g) Menander Rhetor.

IV. Sanctus (h) Benedictus in Regula Hymnum vocat Ambrosianum, nam tempore Divi Ambrosii frequentius cantari cœperunt Hymni ab eodem compositi, ut ipsæmet de se testatur in fine concionis de basilicis non tradendis hæreticis. Monasticæ verò Regulæ sanctionem sic explicat Vvalfridus [i] Strabo, ut beatissimus Legislator per Ambrosianos, vel eos intelligat Hymnos, quos confecit Ambrosius, vel alios ad imitationem Ambrosianorum compositos. De qua re extat hic canon secundi (k) Concilii Turonensis: Licet Hymnos Ambrosianos habeamus in canone, tamen quoniam reliquorum sunt aliqui, qui digni sunt forma cantari, volumus libenter amplecti eos præter eorum Auctorum nomina non fuerint in limine prænotata: quoniam quæ fide constiterint, dicendi ratione non obstant. Hymnos authenticos, qui in antiquis Hymnariis reperiuntur, nominatim recenset [l] Radulphus Tungrensis, eosdemque collegit, ac scholiis illustravit Jodochnus Clichtovæus. Laudant Hymnorum auctores (m) Isidorus, Rabanus Maurus, Vvalfridus Strabo, & Beruo Augiensis. Sunt autem præcipui qui Hymnos scripserunt, Synesius, & Hilarius Episcopi, Cosmas Hierosolymitanus, Joannes Da-

g Menander loco citato. h Bened. Reg. c. 17. i Strabo c. 25. de reb. Eccl. k Concil. Turon. cap. 24. l Radulph. prof. 13. m Isidor. lib. 1. de Ecc. off. cap. 6. Rab. Maurus l. 2. c. 49. Strabo cap. 25. Beruo Abb. cap. 2. de reb. ad Miss. spectant.

mascenus, Theophanes, Theosterictus, Theoleptus,
 Metrophanes Smyrnæus, Prudentius, Beda, Sedulius,
 Paulinus, Venantius Fortunatus, Fulbertus Carno-
 tensis, Paulus Diaconus, Thomas de Aquino, Joannes
 Geometra, Maximus Margunius, & alii. In
 Officio nocturno solent hymni statim post Invitato-
 rium decantari. Vocati enim, & invitati ad Deum
 illicò gaudemus, & exultamus, & si quæ sunt adhuc
 torpentia corda ad invitantis vocem nondum satis
 commota, per Hymni alacritatem, & jubilationem ad
 Psalmos devotè persolvendos excitantur. Si quidem,
 ut Magnus scribit [*n*] Basilius, hilarem, alacremque
 animæ æquabilitatem hymnica conferunt cohorta-
 menta. In Laudibus vero, itemque in Vesperis, &
 Completorio Hymni dicuntur post Psalmos, quia
 cum his horis ferventiores in divinis laudibus inveniri
 debeamus, consentaneum est, ut ad opus psalmodiæ
 sine prævia Hymni cohortatione procedamus, ut fiat
 quod scriptum est, (*o*) *In Psalmis, Hymnis, & Can-*
ticis. Prius enim ponuntur Psalmi, postea Hymni, ut
 potè res quædam diviniore, teste Chrysostomo, de-
 mum Cantica: qui ordo in hisce tribus officiis omnino
 servatur, nam post Hymnos Evangelica cantica mo-
 dulamur. At in cæteris diurnis horis Hymnus præce-
 dit Psalmos, quia curis quotidianis occupatum cor ad
 dulcedinem divini amoris hymnico personante con-
 centu retrahi debet, sicut dicit Scriptura, (*p*) *Pingues-*
cent speciosa deserti, & valles abundabunt frumento, cla-
mabunt, etenim Hymnum dicent. Quomodo pinguescet
 desertum? Quomodo corda depressa, & distracta di-
 vine gratiæ suavitate abundabunt? clamabunt inquit.
 Quid clamabunt? Hymnum dicent. Hymnus igitur
 dicendus est, ut divine consolationis epulo sagine-
 mur. *Eruñtabunt labia mea Hymnum*, (*q*) inquit Psal-

n Basil. epist. 1. ad Greg. Theolog, o Coloss. 3. 16. & ibid. Chrysostom.
p Psalm. 64. q Psalm. 118.

DIVINÆ PSALMODIÆ CAP. XVI. 483
mographus, cum docueris me justificationes tuas. Eructat
qui plenus est. Si divina jucunditate repletus es, si
donis cœlestibus impingua us, eructabunt Hymnum
labia tua. Quare Hymnus aliquando præcedit? ut lau-
de Dei repleatur os nostrum: aliquando subsequitur?
ut de perceptis muneribus summo largitori gratias re-
feramus. Quod enim à superis descendit, ut sapienter
scribit (r) Ennodius Ticinensis, sola licet Hymnorum
mercede taxari: Fabricator mundi ad potiora munera
modulatis invitatur eloquiis. Hymnos autem idcirco
stantes cantamus, ut in corporis erectione rectitudi-
nem mentis ostendamus. Nam quid prodest, ait (f)
Augustinus, quod Hymnum cantat lingua tua, si sa-
cilegium exhalat vita tua? Male vivendo multas lin-
guas misisti in blasphemiam. Lingua tua vacat Hym-
no, & cœteræ te intuentium vacant blasphemiiis. Si
ergo vis benedicere Dominum, fac verbum ejus, fac
voluntatem ejus. *Te decet Hymnus Deus*, ait Psalmus.
Sed ubi? *In Sion*. In Babylone non decet. Spes nostra
fundata est in illa Civitate Hierusalem. Qui cantat se-
cundum hanc spem, licet carne sit adhuc in Babylone,
corde tamen cantat in Sion, dicente Apostolo, *Con-
versatio nostra in Cœlis est*. Qui verò terrenis adhuc in-
hiat cupiditatibus, hic ab Hymnis alienus est, hic
Hymnos cantare nequit de canticis Sion.

§. X.

DE ANTIPHONIS.

*Quid sit Antiphona. Quis primus fuerit Antiphonarum
institutor. Alterni cantus antiquitas. Antiphona charita-
tem designat. Suspiria amantis anima.*

I. **F**Erventissimus Christi Martyr Ignatius primus in
Ecclesia Orientali Antiphonis initium dedit, ut

r Ennod. in Panegyrico ad Theodoricum. f Aug. in ps. 102.

(a) Socrates Scholasticus testatur. Est autem ἀντιφωνή vox contra sonans, sive cantus oppositus, & recipro-
cus à verbo Græco ἀντιφωνεῖν, quod est contra cla-
mare, seu vicissim, & ex adverso respondere. Unde
Echo à Græcis Poëtis Ἀντιφωνίς, id est vicissim reso-
nans, aut reclamans nuncupatur. Antiquiores musi-
ci, cum multiplex consonantiæ genus faciant, unum
eorum vocant ἀντιφωνον, ut doctissimus (b) Zerli-
nus ostendit, estque hujusmodi diapason, diapason
diapente, & disdiapason. Usu verò receptum est, ut
sententia, quæ Psalmum, vel canticum antecedit,
Antiphona dicatur, nam teste (c) Amalario, totus
Psalmus, totumvè canticum juxta ejus tonum alternis
versibus vicissim cantatur, ac deinde duo chori in ipsa
Antiphona post finem Psalmi simul conveniunt. Dico
Antiphonam more Ecclesiastico, quamvis sic loquen-
tes irrideat l. 1. Dodecachordi c. 16. Henr. Glareanus,
qui Antiphonum dici vult, ut linguæ Græcæ ratio
postulat. Ignoscant Critici. Ipsi quoque Psalmi, cum
à pluribus alternatim recitantur, Antiphonæ dici pos-
sunt, quia scilicet duo chori ad statutæ Antiphonæ
symphoniam alterna modulatione sibi mutuò respon-
dent. Hanc igitur consuetudinem alternatim psallendi
habet ab antiquissimis seculis orthodoxa Ecclesia, ab
Ignatio nimirum, qui post Evodium Antiochenæ Ec-
clesiæ Antistes pontificatus gratiam, ut ait (d) Theo-
doretus, per Magni Petri dexteram accepit. Hic in
excessu mentis suæ vidit Angelos alternis Hymnis
sanctissimam Trinitatem collaudantes, unde psallendi
formam in ea visione expressam Ecclesiæ tradidit An-
tiochenæ, quæ deinde in varias Ecclesias piorum Epif-
coporum studio insinuata ab omnibus demum Catholi-
cis recepta est. Scio quidem (e) Theodoretum, Sui-

a Socrat. lib. 6. c. 8. b Zerlin. initio l. 3. supplem. Musicalis. c Amalar. lib.
4. c. 7. d Theodoret. lib. 1. hæretic. fabularum. e Id hist. Eccl. l. 2. cap. 14.
Suidas v. χίσις

dam, quos nonnulli recentiores secuti sunt, ad Flavianum, & Diodorum Antiochenos Monachos, qui tempore Constantii Imperatoris floruerunt, hanc institutionem referre. Verumtamen vel errasse istos dicendum est; vel non de quocunque alterno cantu, sed de solis Davidicis Psalmis intelligi debent. Hi enim primi, ait Theodoretus, psallentium choro in duas partes diviso Hymnos Davidicos alternis canendos instituerunt. Theodorus autem Mopsuestenus citatus à Niceta Choniate lib. 5. Thesauri Orthodoxæ fidei c. 30. præfatos Monachos eam Psalmodiæ speciem ex Syrorum Lingua in Græcam transtulisse asseverat. Scio etiam ritum Monachorum tempore (f) Cassiani diversum fuisse. Nam in cœnobiis hunc morem viguisse refert, ut sedentibus cæteris, & omni cordis intentione ad vocem psallentis intentis unus in medio integrum Psalmum solus cantaret: imò quantalibet multitudo convenisset, nunquam amplius psallebant in synaxi, quam quatuor fratres. Nondum videlicet illa alternatio in monasteriis approbata fuerat, nec statim in omnes terræ partes propagata. Sanè in Latina, & Occidentali Ecclesia quotquot scribunt de sacris ritibus, beatum aiunt Ambrosium Mediolanensem Episcopum primum fuisse qui Græcorum imitatus exemplum hunc canendi modum per Antiphonas tradiderit, quem postea Damasus Papa Pontificali auctoritate confirmavit. Atque hinc fortasse quorundam historicorum error defluxit alterni cantus auctorem B. Damasum asserentium, quem tamen ipse non introduxit, sed ab Ambrosio institutum Apostolico decreto stabilivit.

II. Hanc veritatem unico testimonio confirmo, quod nulla possit exceptione pervicax adversarius eludere. Audiamus (g) Augustinum: scimus enim quia verum est testimonium ejus. Quantum flevi, ait, in

f Cassian. lib. 2. de inst. cœnob. c. 5. & seqq. g Aug. lib. 9. confess. cap. 6 & 7.

Hymnis, & canticis tuis suave sonantis Ecclesiæ tuæ vocibus commove acriter! Et infra. Non longè cœperat Mediolanensis Ecclesia genus hoc consolationis, & exhortationis celebrare magno studio fratrum continentium vocibus, & cordibus. Nimirum annus erat, aut non multo amplius, cum Iustina Valentiniani Regis pueri mater hominem tuum Ambrosium persequeretur hæresis suæ causa qua fuerat seducta ab Arianis. Excubabat pia plebs in Ecclesia mori parata cum Episcopo suo servo tuo. Tunc Hymni, & Psalmi ut canerentur secundum morem Orientalium partium, ne populus mœroris tedio contabesceret, institutum est, & ex illo in hodiernum retentum multis jam, ac penè omnibus gregibus tuis, & per cæteras orbis imitantibus. Hæc Augustinus. Cæterum in veteri testamento cantus alternationem adumbratam videmus Isaia sexto in duobus Seraphim, qui clamabant alter ad alterum *Sanctus, Sanctus, Sanctus*. Initio autem Evangelii, si non alterni cantus expressio manifesta, aliquod saltem ejus vestigium apud (b) Philonem, & Dionysium Areopagitam reperitur. Et ille quidem choros describit nunc junctis vocibus resonantes, nunc sibi invicem congruè respondentes. Hic verò canentes ad alterutrum laudat, quasi una concordia, & consona sacrarum rerum chorea. Tertullianus quoque in fine libri secundi ad uxorem; Sonant, inquit, inter duos Psalmi, & Hymni, & mutuo provocant quis melius Deo suo canet. Quod si ad sinceram Christi fidelium pietatem profanos etiam ritus adjungere libeat, viguisse apud Ethnicos cantus alternationem manifestum est. Poëtis enim solemne est carmen Amœbæum, in quo cantantes alternis sibi respondent. Sic ille Pastor apud Poëtam in Bucolicis, (i)

b Philo de vita contemplat. Dionys. c. 3. Eccl. Hierarch. i Virgil. Eccl. 2.

*Vis ergo inter nos quid possit uterque vicissim
Experiamur?*

Et post pauca.

*Incipe Damœta, tu deinde sequere Menalca:
Alternis dicetis, amant alterna Camœna.*

Calpurnius, (k)

Tugue prior Corydon, tu proximus ibis Amynta.

Stadius Papinius. (l)

*---- Paulatim alternis in verba, minasque
Cunctantur.*

(m) Homerus describit Musas alternatim cantantes, *αἰσδὸν ἀμειβομέναι φωνῆ καλῇ*, canebant alternantes voce pulchra. Sed his omissis, quæ sit mystica Antiphonarum intelligentia libet paucis investigare.

III. (n) Amalarius doctè, & eleganter rem istam edisserit. Quantò melior, ait, anima corpore, tantò melior est cantus animæ quam corporis. Igitur intendendum est, quæ sit Antiphona animæ. Videtur nobis virtus dilectionis esse, quæ conjungit opera duorum fratrum simul. Psalmi ad opera referuntur, Antiphona ad illam dilectionem, qua unusquisque fratri suo porrigit suum opus. Duobus choris alternatur Antiphona, quoniam non potest minus esse charitas, quam inter duos. Hanc vicissitudinem charitatis significant Cantores, qui alternatim ex utraque parte Antiphonas levant. Hos duos choros designaverunt pennæ animalium invicem porrectæ, quas vidit Ezechiel in figura adventus Christi, & novi testamenti. Conjunctio duarum pennarum Antiphona est, quæ vicem tenet charitatis. Penna enim animalium alterius ad alterum jungitur, ait [o] Gregorius Magnus, quia sanctorum Prædicatorum virtus, atque sapientia vicissim sibi in charitatis atque concordie pace sociatur. Ut autem charitas perfecta sit, necesse est adesse alte-

k Calpurn. Eccl. 4. l Stadius 1. Thebaid. m Homer. Iliad. 1. v. 604. n Amalari. l. 4. c. 7. o Greg. Hom. 3. in Ezech.

rum, cui ejus affectus exhibeatur. Idè Psalmos aeterna modulatione cantamus, quia amor si non sit mutuus, jucundus esse non potest; quandoquidem si desit qui amorem impendat, & qui rependat, amor non est. Ante Psalmum imponitur Antiphona, quia opus bonum, ut sit meritorium, ex charitate procedere debet. Juxta tonum Antiphonæ cantatur Psalmus, quia juxta charitatis mensuram solet manus operari. Frustra accedit ad Psalmum cantandum, qui amoris Antiphonam non intermiscet. Fides per dilectionem operatur, nec potest capere frigidum pectus eloquium Dei ignitum vehementer. Sicut enim, ait (p) Bernardus, Græcè loquentem non intelligit, qui Græcum non novit; nec Latinè loquentem, qui Latinus non est: sic lingua amoris ei qui non amat, barbara erit, erit sicut æs sonans aut cymbalum tinniens. In solemnioribus festis, quia perfectior charitas esse debet, duplicatur Antiphona: in aliis autem initio Psalmi imperfectè inchoatur, & in fine integra dicitur, quia, ut explicat (q) Hugo Victorinus, inchoata in hac vita charitas in fine consummanda est. Cantor solus incipit Antiphonam, quæ ab omnibus deinde completur, tum quia charitas ab uno Christo ad membra diffunditur, tum quia summus Dei amor prævenit nostrum, & ipse prior dilexit nos. Idè post Psalmos cantant omnes communiter Antiphonam, quia commune gaudium à communi oritur dilectione. Tempore Resurrectionis minor est numerus Antiphonarum, quia Clerici, & Sacerdotes Paschalibus gaudiis, & Sacramentis quasi succenso clibano intus æstuantes non indigent externis adminiculis, ut ad amorem incitentur.

IV. Utinam, Domine Jesu, possideat me semper amor tuus, & vera charitatis Antiphona semper resonet in corde meo. Recedat ab anima mea omnis dissonantia, ut te solum diligam, tibi soli placere cupiam

p Bern. Serm. 69. in Cant. q Hugo c. 3. specul.

cui soli debetur amor. Vulnere cor meum potenti jaculo charitatis tuæ, ut amore tuo saucius vivam semper in vulnere tuo. Absconde me in abscondito faciei tuæ à conturbatione hominum, protege me in tabernaculo tuo à contradictione malorum, qui non diligunt te, nec agnoscunt te, & dicunt mihi, Veni, serviamus Diis alienis, & idolis offeramus libamina, cum tu solus sis Deus, quem solum quæro die ac nocte, attrahens ventum amoris mei, & durissimum terræ hujus incolatum detestans à malitia inhabitantium in ea. Fecisti me Domine ad te, & inquietum est cor meum, donec requiescat in te. Sed quando te videbo? Quando apparebo ante faciem tuam? Quando satiabor pulchritudine vultus tui, in quem desiderant Angeli prospicere? Renuit consolari anima mea, nec requiem invenire potest, nisi in te dulcedo mea, & unicum solatium cordis mei. Veniat igitur dies illa, dies inquam æternitatis, dies quæ nescit occasum, in qua te perfruar sine fine, in qua videbo te revelata facie, ad quem nunc de longè suspito.

METRUM XL.

Hei mihi, dulcis Amor, mea qui suspiria solus,
 Et gemitus nosti, cordis & ima vides.
 Hei mihi, te quærens, quæ non loca tristis obivi,
 Nec, mea vita, tamen te reperire queo.
 Non mihi sunt sylvæ, non spinea lustra relicta,
 In via fluctivagi, nec via spreta maris.
 Sed mare dum peragro, dum terras lustro, nec ullat
 Respondent lacrymis compita trita meis:
 Sentio me tantos frustra impendisse labores,
 Perque viam insuetos attenuasse pedes.
 Dicite vos socii, populus genialis amantum,
 Dicite, si nostis, quæ meus ivit Amor.
 Ille meus, vita quem diligo carius ipsa,
 His erit indicium cognitus ille meus.

Pulchrior est rutilo radiantis lumine solis,
 Coelis splendidior cum sine nube nitent.
 Cynthia flammiferis quanto supereminet astris,
 Tantò est Angelicis pulchrior ille choris.
 Cernite odoratis gemmantem floribus hortum,
 Cernite puniceis lilia mixta rosis.
 Cernite florifero vernantes gramine campos,
 Cernite quam lato prata colore vident.
 Omne decus terra, nitor omnis fulget in illo,
 Et coeli supero quicquid in axe micat.
 Nondum opifex rerum coelorum extenderat orbem,
 Nec librata suo pondere stabat humus.
 Non Phœbus nitida lustrabat lampade terras,
 Non pelagi spumans cinxerat unda solum.
 Iamque meus vivebat Amor, flammaque perenni
 In semet refluus fons bonitatis erat.
 Sed licet aeternos sine tempore computet annos,
 Attamen illum omnis parturit usque dies.
 Ardet, & ardenti perfundit lumine Solem,
 Deque ejus radiis sidera lumen habent.
 Iactat ubique faces, terras comburit, & astra,
 Illius & gelidis incubat ardor aquis.
 O superi, ô vigiles, ô vos qui nostis Amorem,
 Dicite quando abiit, quo simulavit iter.
 Dicite vos sancto mihi quondam fœdere juncti,
 An meus, ille meus, perditus usque latet?
 Sed tu dulcis Amor, cur non te ostendis amanti?
 Cur fugis, & sponsam deseris usque tuam?
 Ergone sponse animas ad vulnera cogis amantes,
 Atque venenata cuspide corda feris?
 An fortè hic presens vultum tegis obice nubis,
 Nec sinor ore tuo, nube tegente frui?
 Sic tu nempè soles tacitis illudere votis,
 Sicque meam speras posse probare fidem.
 Ast ego te nunquam, dulcissime sponse, relinquam;
 Nec mea comburet viscera falsus amor.

Spiritus ante meus tenues vanescet in auras,
 Quam mea mens possit non meminisse tui.
 Te mihi non enses, non unda, nec auferet ignis,
 Ipsa licet tristis styx adeunda foret.
 Ergo veni mea lux: cur longa absentia amantem
 Vexat, & infestum pectora vulnus edit?
 Ora notat pallor, totoque in corpore languor,
 Et tetrico in vultu mortis imago sedet.
 Sed quò nunc rapior? quis me novus occupat ardor?
 Quae flamma insolito membra calore cremat?
 An te conspicio mea lux, & amore fatiscens
 Te mihi presentem, sponse, latere puto?
 Ah! presens sponse es: nec se mens credula fallit,
 Intus nam sentit Numen adesse tuum:
 Iam mea divinum spirant praeordia amorem,
 Involo in amplexus jam, mea vita, tuos.
 Iam super astra feror, pedibus sublimia calco
 Culmina caelorum: sordida terra vale.
 Terra vale, & mundi vos impia turba valete,
 Gens infixata solo, turbaque amoris inops.
 Fas mihi nunc tecum, mea spes, mea vita, morari,
 Fas mihi te solo nunc sine teste frui.
 In te suavis Amor, votorum meta meorum,
 Sit mihi certa salus, sit mihi tuta quies.
 Oscula jam liceat per amica silentia tecum,
 Oscula per longas jungere pressa moras.
 Te plenum, vacuumque sui ad te pectus anhelat,
 Et mea vita tuis ignibus usta perit.
 Ignibus usta perit mea vita: ô parce sagittis,
 Parce Amor, ah! tantas comprime, sponse, facos.
 Pone modum flammis, ignem compece furentem:
 Quam jacies ah! misera figit arundo necem.
 En morior, jam victor ovans prædare jacentem,
 Oreque grandiloquo parta trophaea caeco.
 O Amor! ô furor! ô qua me dementia cepit,
 O mors! ô miris perditâ vita modis!

O signa ! ô monstra ! ô sana ludibria mentis !
 O vigilans somnus ! ô sine nocte dies !
 O rutilans nox ! ô sapiens dementia ! flamma
 Ardorem extinguens ! os sine voce loquax !
 O casta ebrietas ! clamosa silentia cordis !
 O ubi sum ? quid ago ? quò furibunda feror ?
 Desipio, tu cogis Amor. Sed nunquid inermis
 Semper ero ? & mortem semper inulta feram ?
 Arma, arma huc ferte, huc fidi properate sodales,
 Ferte enses, gladios, spicula, tela, faces.
 Quid moror ? & cesso jaculum torquere, vel hastam,
 Et non incerta figere tela manu ?
 Sed jam victus Amor proprio comburitur igni,
 Et patitur telis vulnera facta suis.
 Dicite io paan, io plaudite : victor Amoris
 Est Amor, en victas porrigit ille manus.
 Ponite vos socii tumulum, tum cadite saxo
 Hac duo perspicuis carmina scripta notis.
 Hac tenet urna duos alterna cæde peremptos :
 Victus uterque fuit, victor uterque fuit.

§. XI.

DE PSALMIS.

*Psalorum encomia ex Patribus. Psalterium compendium est
 omnium scientiarum. Divisio Psalterii. Psalmus quid sit.
 Usus Psalmorum laudabilis, & antiquissimus.*

I. Ingens argumentum, & non unius operis esset,
 quicquid de Psalmis ab orthodoxis viris præclare
 dictum, & sapienter excogitatum est in unum collige-
 re: superat enim argumenti fœcunditas, vel diligen-
 tissimi scriptoris sedulitatem, ut ex multis pauca se-
 cernere res ardua sit, cuncta verò in pauca congerere
 pompam potius ingenii præ se ferre, quam solidam

legentium utilitatem videatur. Satis igitur erit in tanta rerum copia præcipua quædam non meis, sed sanctorum Patrum verbis carptim adnotasse, quæ Psalmorum præstantiam, vim, & excellentiam sinceris mentibus ostendant. Nulla pars est sacrarum Scripturarum, in qua ornanda, & interpretanda plura sudarint veterum, tum recentiorum ingenia, ut ad eorum labores curiosi lectoris studium omnino remittere debeam circa varias difficultates, quæ de Psalmorum auctore, materia, nomine, divisione, titulis, ordine, & argumento in ipso tractationis limine disputanda forent. His igitur consultò prætermittis excitandus lectoris animus est ad amorem Psalmodiæ ignitis Sanctorum eloquiis, & exhortationibus. Extat in primis admirabilis viri (a) Ephræm Syri præclarum encomium in Psalmos. Cum Deo, inquit, multis, cum hominibus paucis loquere. Psalmus in ore tuo sit assidue. Quoniam Deus cum nominatur dæmones fugat, & psaltem sanctificat. Psalmus tranquillitas est animæ, designator pacis. Psalmus amicitiae conciliator, dissidentium unio, inimicantium inter se fœdus, ac pacificatio. Psalmus Angelorum ad subveniendum inductio, præsidium timoris nocturni, requies à laboribus diurnis, infantium tutela, ornamentum senibus, majorum natu consolatio, mulieribus aptissimum ornamentum. Hic solitudines inhabitat, conciones temperat, rudibus est instructio, proficientibus incrementum, perfectorum firmamentum, & vox Ecclesiæ. Hic festa collustrat, hic dolorem secundum Deum operatur. Etenim Psalmus ex lapideo etiam corde lacrymas excutit. Psalmus Angelorum opus est, cœleste munus, atque administratio, incensum spirituale. Psalmus mentium illuminatio, ac corporum sanctificatio. In hoc, fratres, nunquam exercei desistamus,

a Ephr. Syrus to. 1. pag. mihi 13.

& domi, & extra, in viis, & dormientes, & excitati, loquentes nobismetipsis in Psalmis, & Hymnis, & Canticis spiritualibus. Psalmus piorum gaudium: hic otiosiloquium exterminat, risum reprimit, iudicium suggerit, animam in Dei laudem excitat, cum Angelis choros agit. Hæc Ephræm Syrus, cui Græcorum eloquentissimum adjungo (b) Basilium. Psalmorum liber, ait iste, quidvis ex omnibus in se complectitur, quod usui sit omnibus, futura certissimis præcinit oraculis, historicam continet narrationem, leges sancti vitæ sanctius instituendæ, cuique agenda præscribit, & submonet. Utque semel omnia, liber hic bonæ omnis doctrinæ uberrimum quoddam est, & commune promptuarium. O inventum sanè quam admirabile, ac sapiens Doctoris, qui excogitavit quo pacto una, eademque opera ipsi melicos cantus emodularemur, & doctrinam animæ salutarem condisceremus! Quid porro non hinc possis edoceri? non fortitudinis magnificentiam? non exactam severitatem justitiæ? non temperantiam vel ipso aspectu venerabilem? non absolutam perfectionem prudentiæ? non pœnitentiæ formulam? non modum patientiæ? non denique quicquid dicere possis de genere bonorum? Hæc & alia plura verè magnus Basilius, cui consonat Chrysostramus Homilia 7. de pœnitentia.

II. Latinorum quoque doctissimus Augustinus cum in omnibus scriptis insigni niteat eloquentia, in Psalmis tamen laudandis, & explicandis tanta pollet dicendi facundia, ut seipso major videatur. Quid (c) Ambrosium commemorem? cujus oratio tanto diffluit verborum nectare, ut de illo meritò usurpem Davidicum illud, *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua! super mel ori meo.* Quid dulcius his verbis, quibus Psalmorum explicationi præludit. In libro Psalmorum profectus est omnium, & medicina quædam salutis

b Basil. præf. in ps. ùve hom. in ps. 1. c Ambros. præf. in psal.

humanæ. Quicumque legerit habet quo propriæ vulnera passionis speciali possit curare remedio, Psalmus benedictio populi est, Dei laus, plebis laudatio, plausus omnium, sermo universonum, vox Ecclesiæ, fidei canora confessio, auctoritatis plena devotio, libertatis lætitia, clamor jucunditatis, lætitiæ resultatio. Iracundiam mitigat, solitudinem abdicat, mœrorem allevat. Nocturna arma, diurna magisteria. Scutum in timore, festum in sanctitate. Imago tranquillitatis, pignus pacis, atque concordia, citharæ modo ex diversis & disparibus vocibus unam exprimens cantilenam. Dici ortus Psalmum resultat, Psalmum resonat occasus. Mulieres Apostolus in Ecclesia tacere jubet, Psalmum etiam benè clamant. Hic omni dulcis ætati, hic utrique aptus est sexui. Hunc senes rigore senectutis deposito canunt, hunc veterani tristes in cordis sui jucunditate respondent. Hunc juvenes sine invidia cantant lasciviæ, hunc adolescentes sine lubricæ ætatis periculo, & tentamento concinunt voluptatis. Juvenculæ ipsæ sine dispendio matronalis psallunt pudoris: puellulæ sine prolapione verecundiæ cum sobrietate gravitatis hymnum Deo inflexæ vocis suavitate modulantur. hunc tenere gestit pueritia, hunc meditari gaudet infantia, quæ alia declinat ediscere. Psalmum Reges sine potestatis supercilio resultant. Psalmus cantatur ab Imperatoribus, jubilatur à populis. Certant clamare singuli quod omnibus proficit. Psalmus virtutum organum est, quod sancti Spiritus plectro pangens Propheta venerabilis cœlestis sonitus fecit in terris dulcedinem resultare.

III. Grandiori cothurno attollitur Theologorum vetustissimus (d) Dionysius Areopagita. Sancta, inquit Psalmorum modulatio omnibus Sacerdotalibus mysteriis jungitur, & substantiæ ratione cohæret. Omnis quidem textus sacrae Scripturæ, rerum substantiam, ac distinctionem à Deo conditam prædicat: aut legale

d Dionys: c. 3. Eccl. Hierar.

Sacerdotium, vivendique denunciat modum: aut fortes Dei populo distributas, ac possessiones narrat: aut judicum sanctorum, aut sapientium Regum, aut piorum Sacerdotum sensum, ac prudentiam celebrat: aut veterum hominum inter varios, & multiplices tristium casus mirabilem constantiam, immobilemque Philosophiam eloquitur: sive agendæ vitæ sapientia monita, sive divinorum amorum dulcia carmina, & divinas effigies profert: sive plenas doctrina salutarum futurorum prædictiones enunciat; sive divina Domini Jesu in humano corpore opera loquitur: sive discipulorum ejus mores, atque instituta divinitus tradita, & ad Dei similitudinem imitando ducentia, sanctissimasque doctrinas: sive arcanam illam, ac mysticam omnino visionem dilecti discipuli, divinamque Domini Jesu, & altissimam Theologiam iis, qui Dii fieri merentur, exponit, eosque per mysteria sacra, & divina sustollit, atque confirmat. At divinorum carminum sacrosancta Scriptura, cum id præcipuè intendat, ut omnia Dei eloquia, & operationes concelebret, omnia divina universaliter canit, atque exponit, aptissimum habitum inferens eis, qui eam dignis affectibus promunt. Pergit sanctus Pater ostendere ea omnia, quæ in sacris Scripturis diffusè explicantur brevi Psalmorum compendio contineri. Est igitur Psalterium consummatio totius Theologiæ, ut loquitur (e Radulphus Turgrensis. Est totius Scripturæ summarium; est omnium insuper artium, omniumque scientiarum collectio, & promptuarium. Quicquid literator Grammaticus de congrua disserit oratione, quicquid subtilis Dialecticus de operationibus mentis ratiocinatur, quicquid venustatis facundus promit Rhetoricus, quicquid perspicax Arithmeticus de mystica numerorum ratione philosophatur, quicquid solers Geometra accurata delineat mensuratione, quicquid dulcisonus Musicus

e Radulph. prop. 8.

canoro pangit medulam, quicquid siderum indagator Astrologus in sublimi sphaerarum circulatione speculatur, quicquid gravis, doctusque Philosophus de rerum naturis, & proprietatibus curiosa disputat sedulitate; quicquid denique sacer docet Theologus divinæ lucis fulgore illustratus, id totum tanquam in amplissimo quodam scientiarum omnium thesauro in Davidicis Psalmis reconditum reperitur. Sic varietas ista Psalmorum, ait (f) Cassiodorus, aut pretiosissimo lapidi topazio, aut pulcherrimo pavoni congruè forsitan comparatur, qui toties diversos reddunt colores corporis sui, quoties in eis defixus fuerit oculus intendentis.

METRUM XLI.

Nemo Iessiadis carmina Principis
 Æquo reddere plectro,
 Vel dignis studeat tollere laudibus
 Vana concitus aura.
 Nam præceps liquidum vectus in aëra
 Falsis nititur alis,
 Audet qui temerè culmina scandere
 Non concessa polorum.
 Ut campos tumidi fluminis impetus
 Rupto gurgite inundat,
 Sic mentem rapidis cursibus irrigant
 Magni carmina Vatis.
 Nec tot flammivomis faucibus egerit
 Ardens Æterna favillas,
 Quot flammis populat viscera, quot faces
 Psalmus vibrat amoris.
 Seu Regem superam concinit, & Patrum
 Laudat facta priorum,
 Et castra Isacidum, justaque prælia,
 Et stantes pelagi undas.

Cassiod. in Psal. vii.

K k

Seu seris referat fata nepotibus

Cœli insculpra pyropis.

Evolviturque Patris consilia, & sacros

Scribit Verbi hymeneos.

Sive implorat opem Numinis, & preces

Pronus fundit Olympo.

Divinus fidicen semper amabili

Mulcet carmine cœlum.

IV. Theodorus ille lapsus, ad quem Chrysostomus scripsit ut eum revocaret ad Monasterium, & à quo Nestorius suam hausit impietatem, non amplius quam 18. annos natus, ut testatur (g) Leontius Byzantinus, in Scripturas debacchatus est, non enim nisi debacchationes scripturarum ejus interpretationes vocari possunt, & inter cetera inscriptiones Hymnorum, & Psalmorum, & Canticorum penitus ejecit, & omnes Psalmos ad Zorobabelem, & Ezechiam retulit, tribus tantum ad Dominum rejectis, qui error intolerabilis est. Alii verò in hoc errarunt, quod non omnes Psalmos à S. Rege David fuisse conscriptos existimarent, sed hi tamen ob hanc causam inter Hæreticos numerari non debent, ut censuit S. (h) Philastrius Episcopus Brixienfis. Libet autem Ecclesiasticos homines hic admonere, ut Psalterium non solum verbis tenus memoriter scire, sed ejus quoque mysticam intelligentiam percipere studeant. Notissimum est illud Augustini: vix nomen Sacerdotis mereri qui Psalterium ignoraverit: & (i) Concilium Toletanum sacris Ordinibus eos prohibuit insigniri, qui totum Psalterium, & Cantica usualia nescirent. Magnus item (k) Gregorius eum qui Psalmos ignorabat noluit Episcopum ordinare. Possem paginas latè implere Auctorum nominibus, qui Psalterium præclaris lucubrationibus illustrarunt, sed nolo ego assumpta censoria virga se-

g Leont. lib. 3. adv. Nest. & Eurych. h Philast. de hæresib. num. 79. i Concil. Toletan. 7. c. 10. k Greg. l. 4. Ep. 45.

dere arbiter tot ingeniorum, & critica dicacitate aliorum opera subtilius examinare: puto tamen hominibus mediocri præditiſſis literatura ſufficere poſſe Commentaria Cardinalis Bellarmini, & Paraphraſim Cornelii Janſenii; doctoribus enim hac in re legem præſcribere, ſupercilii eſſet non tolerandi. R. Abraham Aben Hezra Pſalterium dividit in decem Pſalmodiarum genera. Primum eſt *Menatzeach*, quod nos dicere poſſumus carmen triumphale. Secundum *Neqbinah*, cantus cum muſico instrumento. Tertium *Mizmor*, Pſalmus. Quartum *Scir*, Canticum. Quintum *Tehilah*, laus. Sextum *Tephilim*, Orationes. Septimum *Berachot*, Benedictiones. Octavum *Hodoth*, Confefſiones. Nonum *Aſre*, Beatitudines. Decimum *Halleluioth*, quæ ſunt laudes *Iah*, unde Halleluiah. Porro Pſalmus Græca vox eſt, quæ Latinis idem eſt ac cantus à verbo $\Psi\alpha\lambda\lambda\omicron\varsigma$, quod eſt canto, ſive id ore duntaxat fiat, ſive addito muſicali instrumento. Hebræi Pſalmos vocant *Tehilim*, id eſt laudes, ſive Hymnos, quod præcipua eorum pars in cantandis Dei laudibus verſetur. Quam ſit antiquus eorum uſus in Eccleſia, ſuperfluum eſt hic repetere, cum jam probatum ſit ſupra capite primo. Cur verò Eccleſia præ cæteris ſcripturis frequentius utatur Pſalmis, tractant (1) Radulphus de Rivo, & Joannes à Turrecremata Cardinalis, quia videlicet excellentiores ſunt, ut modo ex Patribus oſtenſum eſt, perfectam orandi formam continent, ſuntque magis idonei ad cantum, & vocalem jubilationem. De numero Pſalmodiarum, deque myſticis eorum ſenſibus, & de uſu pſallendi inſignem tractatum ſcripſit Joachimus Abbas in tres libros diſtinctum. De privato uſu Pſalmodiarum quomodo, & qua ratione in diverſis occaſionibus illis uti debeamus, diſſerit Athanaſius in aureo libello de interpretatione Pſalmodiarum ad Marcellinum, qui tractatus & lectu digniſſimus eſt, &

1 Radulph, prop. 8. & 9. Turrecrem. in regul. S. Bened. trac. 75.

Christianis omnibus maximè utilis. Docet (m) Amalarius nos stare solere, quando Psalmos cantamus, ut ex situ corporis affectum mentis demonstramus, paratos videlicet nos esse ad exercitium operis; quod per Psalmos significatur. Parum enim valeret Psalmorum modulatio, ni bonorum operum executio oris cantum sequeretur. Finio hac præclara melliphthongi (n) Doctoris paranesi. *Cibus in ore, Psalmus in corde sapit: tantum illum terere non negligat fidelis, & prudens anima quibusdam dentibus intelligentiæ suæ: ne si fortè integrum glutiat, & non mansum, frustretur palatum sapore desiderabili super mel, & favum. Mel in cera, devotio in litera est. Alioquin litera occidit, si absque spiritus condimento glutieris. Si autem cum Apostolo psallas spiritu, psallas & mente, cognosces & tu de illius veritate sermonis: quem dixit Jesus: Verba que locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Sic delectabitur in crassitudine anima tua, sic holocaustum tuum pingue fiet: sic placabis Regem, sic placebis Principibus, sic denique totam tibi curiam benevolam reddes.*

§. XII.

DE CANTICIS.

Quomodo inter se differant Psalmus, Canticum, Canticum Psalmi, & Psalmus Cantici. Canticum quid sit. De Canticorum usu, numero, materia, & antiquitate. De Cantico Te Deum laudamus. Per alia Cantica proponendum esse ad Cantica Canticorum.

I. **D**E divinis Canticis paucis agendum est, si de tanta re pauca proloqui fas erit. Orthodoxi (a) Patres Cantica à Psalmis distinguunt juxta diversas

m Amalar. l. 4. c. 1. n Bern. serm. 7. in Cant. a Hilarius, Euthymius & Chrysost. in præf. psalm. Basilus in 26. 29.

musicæ artis præscriptiones. Et Psalmus quidem sermo musicus est, qui secundum harmoniæ rationem ad organum pulsari, & simul cantari solet. Canticum verò est, cum cantantium chorus libertate sua utens, nec in consonum organi adstrictus obsequium, solius vocis modulatione exultat. At cum organo præcinente Cantoris vox instrumenti æmulatrix subsequitur, Canticum Psalmi nuncupatur. Cum autem humana voce incipiente organi sonus pari suavitate vocis modulos imitatur, Psalmus Cantici vocari consuevit. His ergo quatuor musicæ artis generibus competentes Cantico- rum inscriptiones prænotantur. (b) Canticum sola voce, Psalmus voce simul, & organo: incipiente organo Canticum Psalmi: instrumentali symphonia vocem subsequente Psalmus Cantici decantatur. Porro Canticum, quod in sacris literis collaudare jubemur, significat apud (c) Hilarium, & Augustinum scientiam spiritualem, & intelligentiam cœlestis arcani, quam quis per cognitionem sapientiæ consequitur. Sive, ut ait (d) Basilus, Canticum est quodcumque contemplatione simplici, ac Theologica comprehenditur. Vel, ut docet (e) Maximus Martyr, Cantica voluptatem significant divinorum bonorum, quæ animas commovent ad sincerum Dei amorem. Non enim semper boni operis exercitium habitam de Deo cognitionem statim subsequitur, sed cognoscens divinæ majestatis miranda secreta in nuda eorum contemplatione aliquando quiescit, sicut scriptum est, (f) *Facate, & videte quoniam ego sum Deus.* Hanc autem animæ voluptatem, hanc animi sublimem contemplationem denotat Canticum, quod, teste (g) Chryso- stomo, animam erigit, & alacram quodammodo efficit, & à terra liberat, & exolvit à vinculis corporis, & amore sapientiæ afficit, & ut res omnes ad hanc vitam

b Eccli. 39. 19. c Hilar. præf. in ps. Aug. in ps. 67. d Basil. in ps. 29. e Má- xim. Martyr. de Eccl. myitagogia c. 11. f psal. 43. g Chryc. in psal. 41.

pertinentes irrideat, perficit. Hac verò dispositione divini Officij series ordinatur, ut non nisi præmissis aliquot Psalmis Canticorum modulatio sublequatur: nam Psalmus exteriores indicat actiones, quarum laboriosa efficientia, ad sublimem contemplationis statum in Canticis symbolicè adumbratum aptatur homo. Et quia solet nonnunquam rerum divinarum adepta cognitio magnarum rerum operationem parturire, ideo post Cantica adhuc Psalmi aliquando cantantur, necessariam actionis, & contemplationis vicissitudinem indicantes. Sed post Cantica ex Evangelio desumpta nullus sequitur Psalmus, quia futuræ vitæ perennem contemplationem significant, quando non erit amplius neque labor, neque dolor. Cæterum Cantica antiquitate temporis Psalmos omnes antecellunt. Nam Moyles ante omnem Psalmorum usum primus omnium cecinisse Canticum narratur, cum subsistentium, & decurrentium aquarum obsequio è durissima servitute liber evasit. Ecclesia è veteri Testamento septem accipit Cantica, quæ septem diebus Hebdomadæ pro matutinis Laudibus assignavit. E novo autem tria dumtaxat quotidie frequentantur, Canticum quidem Zachariæ in matutinis Laudibus, Canticum B. Virginis in vespertina synaxi, Canticum denique Simeonis in postrema Completorii hora. Vides quod hæc tria Cantica singulis diebus, cætera non nisi semel in Hebdomada concinuntur? An hæc sunt nova Cantica, ad quæ Psalmographus (b) toties repetito carmine fideles populos hortatus est dicens, *Cantate Domino Canticum novum, cantate Domino omnis terra?*

II. Rectè (i) Chrysostomus. Vetus Canticum unius populi finibus circumscriptum erat, unoque climate continebatur, neque fas erat populo extra illud clima vetus afferre Canticum; sed novum per omnem terram incedit, quæ sub cælo est, & ab universo

b Psal. 95. i Chryf. Hom. in psal. 95.

decantatur orbe. Rectè item (κ) Augustinus. Prius fuit testamentum vetus, Canticum vetus, homo vetus: nunc autem testamentum novum, Canticum novum, homo novus. Hoc est discrimen inter Canticum novum, & vetus. Veteres interrogati ab alienigenis, ut inter salices Babylonis Canticum Domini psallerent, responderunt: *Quomodo cantabimus Canticum Domini in terra aliena?* At de novis Canticis scriptum est: *Euntes in mundum universum predicate Evangelium omni creatura.* Idèd hæc frequentius, illa parcius decantamus. Quare autem prædicta Cantica certis diebus, & non aliis assignavit Ecclesia, pluribus edisserit (l) Amalarius Fortunatus, cujus allegoricas rationes, cum sint prorsus voluntariæ, consultò prætermitto. Odi enim, ut verum fatear, has ingenii lascivientis fœturas, nec placent allegoriæ, nisi sacrarum literarum auctoritate confirmentur. Utrumque vitiosum est, & omnem spernere allegoriam, & nimiam illis insistere, & facere ingenium suum Ecclesiæ sacramenta, ut loquitur Divus (m) Hieronymus scribens de Origene. Omnia Cantica ad gratias agendas Deo pro insigni aliquo, & speciali beneficio fuisse composita (n) Richardus Victorinus, & Rupertus Abbas affirmant. Alii tamen observant multiplicem esse Canticorum materiam. Est materia gratulatoria, ut in Cantico Moysis post transitum maris rubri; in Cantico Debboræ post interfectum Sisaram; in Cantico Judith post necem Holofernis; & in eo quod tres pueri ab incendio liberati cecinerunt. Est & materia prophetica, ut in Canticis Isaïæ, & Habacuc. Est item investiva, ut in Cantico, quod cecinit Moyses coram filiis Israël, quando invocavit contra ipsos cælum, & terram. Præclarè (o) Ambrosius. Cantavit Moyses, quando in mari rubro ad transitum

k Aug. l. de Cantico novo cap. 1. l Amal. l. 4. à c. 10. usque ad 1° m Hier. p^oolog. l. 7. comm. in Isai. n Richard. lib. 4. in Apoc. cap. 6. g. Rupert. in Prol. Canticor. o Ambros. lib. 6. in Lucam.

Judæorum fluctus obriguit, unda circumstetit, eademque equos Ægyptiorum, ascensoresque refusa demersit. Cantavit Isaias dilecto dilecti vineæ suæ Canticum, significans asperam flagitiis fore plebem, quæ fœcundis prius erat virtutibus fructuosa. Cantaverunt Hebræi, cum vestigia eorum tactu flammæ rorantis humescerent, & intus, extraque ardentibus omnibus solos ignis innoxius lamberet, nec adureret. Habacuc quoque Cantico publicam doctus mulcere mœstitiam, prophetavit dulcem Domini fore fidelibus passionem. Cantaverunt ergo Prophetæ spiritualibus modulis publicæ salutis oracula resultantes. Quamvis autem multa sint Cantica, Ecclesia tamen Romana plura non recipit, quam duo Cantica Moysis, Canticum Annæ, Canticum Isaiæ, Ezechiæ Regis, Habacuc, & trium puerorum, & tria ex novo testamento. At Monachi ex præscripto Regulæ S. Benedicti diebus festis in tertio Nocturno tria Cantica recitant ex Prophetis, & aliis scripturis, quorum rationem suo loco (*p*) explicabo. Hisce Canticis diutinam hujus exilii solitudinem consolamur, donec in cœlesti patria Canticum verè novum immortalitate donati sine ulla doloris admixtione modulemur. Etenim in præsentiarum sicut nulla sine miseriis plena sunt gaudia, ita teste (*q*) Paschasio Rabberto Abbate sine lamentis vix aut nulla inveniuntur Cantica: quoniam solummodo Cantica in cœlesti Sion decent, lamentationes autem in hac nostra peregrinatione: mixtini verò quasi in meditullio jure lamenta carminibus, atque carmina fletibus permiscantur, ubi & mala planguntur, & in spe gaudia cum fide celebrantur. Plura de Canticis mysticè & anagogicè, Joannes Gerson tertia parte suorum operum.

III. Est & aliud canticum, si tamen inter cantica, & non potius inter Hymnos numerandum, ut putat (*r*)

p infra p. 18. *q* Paschas. initio libri 5. in lament. Jeremiae. *r* Rupert. Abb. l. 2. in Reg. S. Bened. cap. 7.

Rupertus Abbas, quod licet in sacris literis non inveniatur, divinitus tamen compositum est, & diebus festis post ultimam Nocturnorum lectionem solemniter decantatur. Hoc est *Te Deum laudamus*; de quo sanctus (f) Dacius Mediolanensis Episcopus sic scribit. A B. Ambrosio cunctis fidelibus urbis adstantibus, & videntibus, in nomine sanctæ & individuæ Trinitatis Augustinus baptizatus & confirmatus est: in quibus fontibus prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis, *Te Deum laudamus* cantantes cunctis qui aderant audientibus, & videntibus ediderunt, quod ab universa Ecclesia Catholica usque hodie tenetur, & religiosè cantatur. Hæc Dacius, ut vulgò citari solet, cujus meminit (t) S. Gregorius in Dialogis. Verùm Hugo (u) Menardus in Notis ad sacramentarium ejusdem S. Gregorii, certum ait non esse S. Dacii illud Chronicon, ex quo præallegata auctoritas desumpta est, quod non redoleat styllum illorum temporum, atque etiam quædam falsa contineat. Sententiæ Menardi subscribit Bartholomæus (x) Gavantus, totumque canticum uni Ambrosio deberi ait, cum careat dialogismo: additque in antiquissimo Breviario M. S. Collegii Aniciani de Urbe isti cantico præferri hunc titulum, Hymnus S. Abundii. Sed quis fuerit iste Abundius incertum est. Ante sanctum (y) Benedictum, & Teridium discipulum sancti Cæsarii Arelatensis Episcopi, qui de hoc in suis Regulis locuti sunt, nullus veterum mentionem illius fecit. In Psalterio M. S. Basilicæ S. Petri in Vaticano inscribitur, Hymnus S. Sifibuti. In Psalterio Latino Gallico, cujus meminit Jacobus Usserius Armachanus in tractatu de Symbolo Romanæ Ecclesiæ, Epistola ad Vossium, S. Niceitio adscribitur. Sed an hic fuerit Trevirensis, aut Lugdunensis Episcopus, non liquet: nec etiam constat quis fuerit ille Sifibutus. Nam Sifibuto Hispaniarum Regi

f Dacius l. 1. Chron. cap. 10. t Greg. 3. Dialog. cap. 4. u Menard. pag. 400.
x Gavant. in Rubr. Brev. scilicet. 5. c. 19. y Bened. Reg. c. 11.

vix puto convenire, cum ratio temporis obstet. Non esse autem recedendum ab antiqua traditione, quæ hoc Canticum sanctis Ambrosio & Augustino tribuit, cum sit ad eum communiter recepta, asserit (z) Lorinus. Ecclesia Romana illud omittit in Adventu, & Quadragesima; at Monachi omni die Dominica ipsum cantant, etiam in ipso tempore Adventus, & Quadragesimæ, de qua re cum incidisset quæstio inter Episcopos, & Abbates in quodam Concilio congregatos, responderunt Abbates se id agere ex B. Benedicti nominatissimi, atque excellentissimi Patris præceptione, cujus Regulam Summus Pontifex Gregorius Magnus approbavit. Quo audito quieverunt Episcopi, ut scribit Radulphus (a) Glaber in Historia.

I V. Notat (b) Origenes nos omnia veteris testamenti Cantica peragrarè debere, antequam dignè possimus ad Canticum Canticorum pervenire. Hoc primum Canticum est, omniumque finis, & scopus, quo Christi, & Ecclesiæ laudes, quo mystici connubii sacramenta, amorisque divini operationes mirabiliter describuntur. Canere prius oportet alia Cantica: nam in exitu nostro de Ægypto, de domo servitutis cantavimus Domino Canticum novum, quia mirabilia fecit. Rursum cum nobis pœnitentibus peccata dimissa sunt, immissa gratia, & promissa gloria, spe gaudentes cantavimus in viis Domini, quoniam magna est gloria Domini. Cum pravæ animæ affectiones Deo juvante repressimus, cum vicimus mundum, & carnis laqueos declinavimus, necessarium fuit psallere Domino Canticum novum, carmen Deo nostro. Cum profligatis vitiis virtutum ornamentis illustrari cœpit anima, tunc exaltatum est cornu nostrum in Deo nostro, & factus est in voce exultationis, & confessionis sonus epulantis. At Canticum Salomonis, Canticum pacifici quando cantabimus? Quando ad eam perveniemus ætatem;

z Lorin. in ps. 27. a Glab. lib. 3. hist. cap. 3. b Origen. Hom. 1. in Cant.

ætatem inquam non dierum, sed meritorum, qua cœlestis sponsi nuptiis idonei Canticum illud excellentissimum psallamus, non labiorum strepitu sed jubilo cordis; non vocum melodia, sed consonantia voluntatum? (c) Philo Carpathiorum Episcopus, Quicumque, ait, omni occasione carnis præcisa, remotisque, atque depulsis illecebris voluptatum, mente tranquilla, corpore castus & animo, temperantiæque viribus vallatus erit, is Cantica Canticorū intrepidè adire potest. O verè Canticum Canticorum, Canticum singulare, Epithalamium amoris, quod omnibus præcellit Canticis, sicut omnibus Sanctis major est ille qui Rex Regum vocatur, & Dominus dominantium! ut scribit (d) Aponius. Verè Canticum Canticorum, quod nemo dicere potest, nisi emptus sit de terra, & transgressus sit universam naturam sensibilem, ac intelligibilem, & ad Sancta Sanctorum pervenerit. Utinam Domine talia psallere possem, qualia servi tui fideles ineffabili exultatione modulantur! O quam libenter in tuas laudes effusus Canticum novum, carmen lætitiæ, Canticum Canticorum infatigabiliter decantarem! Sed quoniam curis carnalibus præpeditus à præsentia vultus tui adhuc longè constitutus ad tantam dignitatem assurgere nequeo, psallam nihilominus quamdiu fuero, & in minoribus Canticis exercebor, donec te promovente tantis increvero virtutum augmentis, ut oris tui osculo dignus inveniar, atque ad eò supremi Cantici valeam modulamine recreari. Doce me interim tu ipse quid & qualiter cantare debeam, quia ut quidam (e) servus tuus scripsit; Nemo tibi cantat digna, nisi qui à te acceperit quod cantet.

c Philo initio Comment. in Cant. d Apon. lib. 1. Com. in Cant. e Aug. præf. in psalm. 34.

§. XIII.

DE VERSIBUS.

Versus unde dicatur. Quid significet. Aliquot versuum explicatio. Cantica Evangelica cur stando psallantur.

I. **V**ersum à vertendo dictum ipsa nominis derivatio indicat. Quando enim versum audimus, faciem illicò vertimus ad altare, ut omnis cogitatio, quæ foras exivit per evagationem, revertatur ad Deum per devotam introversionem. Nam & ipsa mentis intentio in aliam intentionem ducta voluntatem secum trahit de uno in alium affectum, de psalmodia scilicet ad lectionem, de lectione ad orationem. Significat versus boni operis fructum, debetque statum notare vel Officii, vel temporis. Officii status indicatur, cum exempli gratia de Virginibus cantamus, *Diffusa est gratia in labiis tuis*: vel de Confessoribus, *Iustum deduxit Dominus per vias rectas*: aut de Martyribus, *Gloria, & honore coronasti eum*: sive de Apostolis, *In omnem terram exivit sonus eorum*. Status autem Officii in his versibus apparet, quos horis diurnis frequentamus. Primo enim mane Deum precamur, ut virtute brachii sui adjuvet nos ad operandum, & liberet de insidiis, quæ paratæ sunt contra nos, dicentes, *Exurge Domine adjuva nos, & libera nos propter nomen tuum*. Hora tertia dicimus versum, *Adjutor meus esto Deus, ne derelinquas me*; ut qui adjuvit nos usque ad hanc horam, auxilium suum proroget, donec ad meridiem, in quo ipse pascitur perveniamus. Hora sexta cum Sol in auge ferventissimum ardorem diffundit in terram, devotorum hominum perfectio demonstratur, quorum fervor ita divino igni conjunctus est, ut ab ipso pascantur & illustrentur, nihilque eis desit, ut ait Apostolus, *Omnia possum in eo qui me confortat*: idè

canimus, *Dominus regit me, & nihil mihi deerit in loco pascue, ibi me collocavit.* Sed quia hora nona per solis declinationem fervoris diminutio, & tentationes ingruentes designantur, ab illis petimus liberari dicentes, *Ab occultis meis munda me Domine & ab alienis parce servo tuo.* Sic in Vesperis vespertinam orationem commemoramus, & in Completorio custodiam Domini propter timores nocturnos postulamus. Longi operis esset omnium versuum rationem describere, cum id præsertim eleganter præstiterit Amalarius Fortunatus.

II. Dicitur versus clara, & acuta voce, ut eo audito excitentur pigri, & revertantur ad cor. Dicitur noctu ante lectiones, ut qui psallendo laboravit, sedeat jam, & requiescat, & ad lectionum doctrinam vigilantè audiendam elevetur, ne fortè sedenti importuna irrepit dormitatio. Dicitur singulis horis diei ante collectam, sive orationem, quia scriptum est, (a) *Ante orationem prepara animam tuam.* Paucos reperias, qui solliciti sint omni custodia servare cor suum, & conscientiam semper immaculatam exhibere, ideo necesse est maculas diluere subintrantes, quia dicit Psalmus, (b) *Iniquitatem si aspexi in corde meo: non exaudiet Dominus.* Hoc nimirum admonet versus orationi præmissus, ut quicquid minus est fervoris, humilitas suppleat puræ confessionis. Si confiteamur peccata nostra, si miseras exponamus, ignoscet nobis Deus, quia benignus, & misericors est. Idcirco post versum subdunt Monachi *Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison,* nam quid oremus sicut oportet nos nescimus, nisi spiritus qui postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, adjuvet infirmitatem nostram: Electorum mentes, ait (c) Laurentius Justinianus, si quas in se præsentis vitæ cogitationes inveniunt, pœnitentiæ ardore consumunt, nec cogitationes suas extra se dilatari permittunt; sed eo se districtius in seipsos colligunt, quo ferventius assistere

a Eccli. 18. 23. b Psalm. 65. c Laur. Just. ligni vitæ de orat. c. 3.

a
§IO DE SINGULIS PARTIBUS
ante Deum per orationis studium disponunt : quia
revera absque confusione Deo vacare non potest , qui
extra se mente inaniter extiterit dilatatus. Etiam ante
Cantica Evangelica versibus præparamur , quia & mo-
dum orationis habent , & altissimam continent do-
ctrinam , quam nec corde percipere , nec moribus ex-
primere possumus , nisi doceat nos veritas , illa in-
quam veritas quæ dicit , Ego sum via , veritas & vita.
Unde & ipsa Cantica stando cantamus ; quia parati sem-
per esse debemus ad currendam viam mandatorum Dei
per semitas Evangelii , sicut scriptum est , (d) *Paratus
sum , & non sum turbatus , ut custodiam mandata tua.*

§. XIV.

DE LECTIONIBUS.

*Antiquitas , utilitas , & excellentia sacrarum lectionum. Ri-
tus lectionum explicatur. De benedictionibus. Cur Prelatus
Domnus , & non Dominus nuncupetur. Dicta quadam
obiter de hac voce. Sacra Scriptura cur difficilis.*

I. **I**N sacris libris linguaque , & mente frequenter
*Versare : aut etenim donat Deus ista laborum
Præmia , ut absconsa lucis mens sedula quiddam
Conspiciat : vel certè istinc ea commoda carpit ,
Ut per sancta Dei capiat præcepta dolorem :
Aut quod postremum est , animos hæc lectio rebus
Abstrahit à fluxis studia ad meliora vocatos.*

Sic canit (a) Gregorius Nazianzenus. Sacrarum enim
lectionum usus ita interiorem hominem illustrat , ut
meritò Davidicum illud usurpare possit , (b) *Lucerna
pedibus meis verbum tuum , & lumen semitis meis.* Lumen
animæ , inquit (c) Cæsarius Arelatensis , & cibus æ-

d psalm. 118. *a* Greg. Naz. carm. de lib. sac. Scrip. *b* psalm. 118. *c* Cæsari
Hom. 29.

1

DIVINÆ PSALMODIÆ. CAP. XVI. 511

ternus non est aliud nisi verbum Dei, sine quo anima nec videre potest, nec vivere: quia quomodo caro nostra moritur, si non capiat cibum, ita & anima nostra extinguitur, si non accipiat Dei verbum. Quod Sol diei, quod Luna noctibus, quod Stellæ navigantibus, hoc est animæ lectio. Diem statuit pulsa criminum nocte, divini amoris radiis calefacit, errantes in tenebris hujus mundi ad viam revocat, oppressis denique tentationum fluctibus tuta littora, portumque gratissimum designat. In sacris literis legendis, teste (d) Philone Carpathiorum Episcopo, peccatores de propriis erratis admonentur, & quomodo se castigent, corrigant, ac emendent apertissimè docentur, & quicquid homines alter alteri, vel dicere verentur, vel ignorant, hoc sacrae literæ, & sanctissimè audent, & uberrimè noverunt. Scriptura enim sacra, ait Magnus (e) Gregorius, mentis oculis quasi quoddam speculum opponitur, ut interna nostra facies in ipsa videatur. Ibi etenim fœda, ibi pulchra nostra cognoscimus. Ibi sentimus quantum proficimus, ibi à profectu quam longè distamus. Sed verba (f) Chrysoptomi hic omittenda non sunt initio Homiliæ de paradiso, & Scripturis, quam habuit cum Eutropius deprehensus est extra Ecclesiam. Suave quidem est pratum, & hortus, utroque tamen multò suavius spirat lectio divinæ scripturæ. Illic siquidem flores invenire est, sed qui tempore marcescunt: hic autem occurrunt sententiæ in nativo vigore perennantes. Illic aspirat favonius, hic afflat aura Spiritus sancti. Illic spinæ pro muro obsepiunt hortum, hic Dei providentia tutum reddit lectorem. Illic cicadæ stridore suo obstreperæ, hic Prophetæ suavi júbilo personantes. Illic ex ipso aspectu quiddam oblectationis concipitur, hic autem ex ipsa mox lectione plurimum decerpitur utilitatis. Hortus uno quopiam circumscribitur loco: divinæ autem Scripturæ omni lo-

d Philo in cap. 4. Cant. e Greg. lib. 2. mor. cap. 1. f Chryst. tom. 1.

co terræ habitabilis circumferuntur. Hortus pro temporum qualitate servit necessitatibus: scripturæ autem tam hiberno, quam æstivo tempore fructuum pondere degravantur. Nihil verò aptius ad comparationem eorum, qui per ampla Scripturarum studia decurrentes assidua lectione animorum industriam exercent, nihil aptius inquam, quam sedularum apum similitudo. Ista enim, ut tumidis utar verbis sancti viri (g) Aldhelmi Sciriburgensis Episcopi, roscido faceffente crepusculo tripudiantium turmarum exercitus per patentes campos gregatim diffundentes, modò melligeris caltharum frondibus, seu purpureis malvarum floribus incubantes multa nectaris stillicidia guttatim rostro decerpunt: modo flavescentes saliculas, & croceata genistrarum cacumina circumvolantes fertilem prædam numerosis cruribus, & coxarum oneribus advehunt, quibus cerea castra conficiunt: modò teretes hederarum corymbos, & levissimos florentis tiliæ surculos constipantes, multiformem favorum machinam angulosis & opertis cellulis construunt. Eadem verò ratione mens religiosa per florulenta Scripturarum prata latè vagans bibula curiositate decurrit. Nunc divina prisceorum Prophetarum Oracula certis astipulationibus jamdudum Salvatoris adventum vaticinantia enixius investigando: nunc antiquarum arcana legum ab illo mirabiliter digesta, quæ bis quinis Memphitica regna plagarum afflictionibus crudeliter percussisse, & rubicundi tumentes Oceani gurgites sacrosancti tactu viminis ex colubro nuper transfigurati in simulachro maceræ altrinsecus sequestrasse, & post cœleste colloquium cornutis vultibus incredulum fugasse vulgus describunt, sollicita intentione scrutando: nunc quadrifariam Evangelicæ relationis dicta mysticis Catholicorum Patrum commentariis exposita, & quadriformis Ecclesiasticæ traditionis normulis secundum histo-

g Aldhelm. de laud. Virginit. cap. 2.

riam, allegoriam, tropologiam, anagogen digesta, solerter indagando. Apis autem propter peculiaris castimoniam privilegium Ecclesiam speciem portendere dicitur, quæ florentes saltuum cespites ineffabili præda depopulans dulcia natorum pignora, nesciens conjugii illecebrosa consortia, fœtosa quadam suavissimi succi de balsamo concretione producit. Ecclesia verò bis acuto Testamentorum mucrone hominum vitaliter corda transverberans hæreditariam legitimæ æternitatis sobolem casto Verbi semine fœcundat. Hæc carptim ex Aldhelmo.

II. Filiorum ergò profectui sedulo incumbens sancta Mater Ecclesia nocturnæ Psalmorum modulationi sacrarum literarum, sanctorumque Patrum lectiones inferendas esse decrevit, quatenus defessi, & aberrantes eorum animi hoc pabulo reficerentur, hac luce illustrarentur. Parum est, ait (h) unus è primis Ecclesie Patribus, quod Dei plebem classico nostræ vocis erigimus, nisi credentium fidem & dicatam Deo devotamque virtutem divina lectione firmemus. Sic sanctus ille Moyses volumen (i) legis cunctis audientibus legere consuevit, ut rudis populus præceptis Domini disceret obedire. Sic legis (k) Deuteronomium continua lectione commemorari præcipitur, ut discant omnes timere Dominum, & verba ejus custodire. Sic Levitæ, jubente (l) Esdra in libro legis Dei, legebant distinctè, & apertè ad intelligendum rectè legendi modum edocentes. (m) Sic seniores Judææ gentis inter bellorum pressuras, ac innumeras calamitatum angustias se libros sanctos habere pro solatio gloriantur. (n) Sic ipse Christus Redemptor noster intravit secundum consuetudinem die Sabbati in Synagogam, & surrexit legere, & traditus est illi liber Isaïæ Prophetæ. Sic denique in ipso Ecclesie ortu lectiones ex Prophetis,

h Cyprian. præf. libri de exhort. Martyr. i Exod. 24. 7. k Deuter. 31. 11. l 2. Esdræ 8. 8. m 1. Mac. 12. 9 n Luc. 4. 16.

DE SINGULIS PARTIBUS

fuis, aperiatque sensum ad intelligendas Scripturas. Lector vero accepto codice licentiam petit legendi à Prælato, vel Sacerdote dicens, *Iube domne benedicere*; quia, ut dicit (e) Rupertus, Nemo nisi missus, aut permissus officium prædicandi usurpare debet; quomodo enim prædicabunt nisi mittantur? Non tamen petit se à Sacerdote benedici, sed ut jubeat sibi à quocunque alio benedictionem impertiri, cujus rei mysterium edisserit his verbis Petrus (f) Damianus. Lecturus magnæ humilitatis gratia non à Sacerdote, sed ab eo cui Sacerdos jusserit se postulat benedici dicens, *Iube Domne benedicere*. Sacerdos autem, ut tantæ humilitati vicem reddat, non subjecto cuiquam benedicendi delegat officium, non per semetipsum benedictionem dare præsumit, sed potius ut à Deo, qui est super omnia benedictus prærogetur exposcit. Hic ritus benedicendi antiquissimus esse videtur: nam in manuscriptis Græcorum Patrum Homiliis plerumque præfixa reperiuntur hæc verba, εὐλογησον πᾶτερ *Benedic Pater*, quod Jacobus (g) Gretzerus ex antiquo more petendi benedictionem à Prælato; priusquam legere quis inciperet, derivasse arbitratur. Quare & in multis sermonibus Sancti Ephraem hæc eadem verba prænotata videmus, quia ejus scripta publicè in Ecclesia legi solebant, ut testatur D. (h) Hieronymus. Hac autem voce benedicendi antiquos etiam Ethnicos usos fuisse ex multis scriptoribus constat. Cicero pro Sextio: Cui benedixit unquam bono? benedixit? imò quem fortem, & bonum civem non petulantissimè est insectatus? Ovidius. (i)

Scis benè cui dicam positis pro nomine signis.

(k) Plautus in Milite glorioso.

Conserui, conserveque omnes benè valetè, & vivite.

Benè queso dicatis inter vos, & mihi absenti tamen.

Idem in (l) Cassina.

e Rupert. l. 1. c. 12. f p. Damian. lib. de Dom. vobiscum cap. 2. g Gretzer. to. 2. de Cruce in orat. Alexandr. de Crucis Invent. h Hieron. de viris illust. i Ovid. 4. Trist. k Plaut. mil. gl. ac. 4. sc. 8. l Caf. ac. 2. sc. 5.

Benedicite, Deus sum fretus, Deos speravimus.

Et in (m) Aulularia.

----- *Bono animo es, & benedice.*

Et alibi. (n)

Eia benedicite, ite intro, valet.

Extant autem de benedictionibus doctissima lucubrationes prædicti Gretzeri, quibus nihil addi potest. Illud etiam observandum non Dominum vocari Prælatum, sed Dominum ablata literula, quæ appellatio, cum ad Monachos maximè pertineat, aliquanto fufius explicanda est.

V. Joonnes (o) Busæus, & Nicolaus Serarius hæc voci initium dedisse autumant humilem Christianorum modestiam, qui integrum Domini nomen ei soli referant, de quo psallimus, Tu solus Dominus, tu solus altissimus. Unde vulgatus extitit versus.

Cælestem Dominum, terrestrem dicito Dominum.

Sanè (p) Tertullianus eos Imperatores objurgans, qui sublimem divinitatis titulum superbè assumebant, Augusti moderationem commendat, qui ne Dominum quidem dici se volebat: hoc enim, ait, Dei est cognomen. Atque id ipsum de Augusto testatur [q] Suetonius his verbis. Domini appellationem ut maledictum, & opprobrium semper exhorruit, Dominumque se appellari ne à liberis quidem, aut nepotibus suis, vel seris vel joco passus est. Eandem Domini appellationem Alexandrum Severum respuisse scribit in ejus vita Ælius [r] Lampridius. Idem de Tiberio asserit [s] Tacitus. De Justiniano Imperatore, & impia Theodora ejus conjugē hæc notat [t] Procopius Cæsariensis in Historia *ἀνέκδοτα*: Antiquitus etiam qui Cæsarem alloquerentur, Imperatorem compellarunt, conjugemque Imperatricem. At quisquis cum alterutro horum Augusto-

m Aulul. ac. 4. sc. ult. n Asinar. ac. 1. scen. ult. o Busæus in not. ad Epist. 4. Petri Blesen. Serar. lib. 1. de Litanis cap. 13. p Tertull. Apolog. cap. 34. q Sueton. in Aug. cap. 53. r Lamprid. in Alex. cap. 4. s Tacit. 2. Annal. 5. t Procop. in fin. hist. arcana.

Cæsarius, quæ nihil aliud quam flores sunt, qui aqua manante ex latere Christi irrigantur, ejus sanguine tinguntur, totumque mundum suavi odoris fragrantia replent. Primus qui in Italia divinum officium ordinavit distinguendo libros veteris, & novi testamenti, prout hodie leguntur, si vera tradit Hieronimus (u) Rubeus, fuit sanctus Eleucadius Ravennæ Archiepiscopus, qui vivere desiit anno Domini 112. Magnus autem Carolus Imperator, ut tradit (x) Sigibertus in Chronico, per manum Pauli Diaconi sui decerpens optima quæque de scriptis Catholicorum Patrum lectiones unicuique festivitati convenientes per circulum anni in Ecclesia legendas compilari fecit. Jacobus (y) Pamelius lectionum antiquitatem demonstrat in Latinorum Liturgicis, ubi in hanc rem testimonia sanctorum Patrum plurima affert. Quæ verò lectiones ad præscriptum sacrorum Canonum legi debeant, docet (z) Radulphus Tungrensis, ut nulla scilicet apocripha Historia, nulla profana novitas introducatur: verum ut præcepit Monachorum (a) Magister, Codices legantur in vigiliis tam veteris Testamenti, quam novi divinæ auctoritatis, & expositiones eorum, quæ à nominatissimis Doctoribus Orthodoxis, & Catholicis Patribus factæ sunt. Inter errores Agobardi Lugdunensis Episcopi non minimus ille est, quem in opusculis de veteri ritu canendi Psalmos, & de correctione Antiphonarii propugnat, nihil scilicet in divinis Officiis audiri debere, nisi sacram Scripturam, ne inquit ignem alienum offeramus Domino, quasi non sit à Deo omnis sermo verus. Magnus (b) Gregorius cum audisset publicè ad vigiliis legi in Ecclesia Ravenensi sua Commentaria in Job, scripsit de hac re Joanni ejus Ecclesiæ Subdiacono in hæc verba. Illud quod ad me quorundam relatione perlatum est, quia Reverendissimus frater, &

u Rubeus hist. Ravennat. lib. 2. x Sigibert. an. 807. y Pamel. Liturg. 10. z Radulph. prop. 11. a Bened. reg. 6. 9. b Greg. l. 10. Ep. 22.

Coëpiscopus meus Marianus legi commenta B. Job publicè ad vigilias faciat, non gratè suscepi: quia non est illud opus popolare, & rudibus auditoribus impedimentum magis, quam proVectum generat. Sed dic ei ut commenta Psalmorum legi ad vigilias faciat, quæ mentes sæcularium ad bonos mores præcipuè informant. Habendus igitur in lectionibus delectus est, sapientibus enim, & insipientibus debitores sumus.

IV. Non faciliè dixerim, quam convenienter id ab antiquis institutum sit, ut orationi subdatur lectio, rursumque lectionem excipiat oratio: nam cum oramus, cum Deo loquimur; cum legimus, Deus loquitur nobiscum. Per orationem mundamur à peccatis, per lectionem discimus quid facere, quid cavere, quò tendere debeamus. Disertissimè Bernardus libro de modo orandi, seu verius (c) Guigo Carthusiensis hætenus sub Bernardi nomine citatus: Beatæ vitæ dulcedinem lectio inquirat, meditatio invenit, oratio postulat, contemplatio degustat. Unde ipse Dominus dicit, *Quærite, & inveniatis, pulsate & aperietur vobis. Quærite legendo, & inveniatis meditando: pulsate orando, & aperietur vobis contemplando.* Lectio quasi solidum cibum ori apponit, meditatio masticat, & frangit, oratio saporem acquirit: contemplatio est ipsa dulcedo quæ jucundat, & reficit. Denique ingens bonum est lectio, ait (d) Chrysostomus, quæ facit animam optimis moribus præditam, & mentem in cælum transfert. Porrò ritus, quo legi solent lectiones hic est. Post Psalmos dicitur Versus, ut à Psalmodia ad lectiones vertatur intentio. In pluribus Ecclesiis sequitur post versum Absolutio, itemque Oratio Dominicalis: quia enim in malevolam animam non introibit sapientia, mundari cor debet, atque per orationem præparari ad audiendum verbum Dei, quatenus precibus nostris propitiatus is qui dat omnibus affluenter, adaperiat cor nostrum in lege sua, & in præceptis

c Guigo Carthuf. in scala claustralium cap. 1. d Chryf. Hom. 35. in Genes.

& Apostolis in conventu Christianorum legi solebant; ut Paulus in fine Epistolæ ad Colossenses, & Justinus Martyr Apologetico secundo pro Christianis testes insuperabiles ostendunt. Hic vero usus œcumenica sanctione in (o) Concilio Laodicensi stabilitus fuit, ordinemque lectionum per anni circulum legendarum Gelasius Papa digessit, cujus Ordinis accuratam rationem Rupertus Abbas Tuitiensis in fine librorum de divinis Officiis secundum datam sibi sapientiam explicavit. Nam Historia Regum, quæ statim post Pentecosten ponitur, primis duobus libris mysticè assimilatur primis Christianitatis temporibus, quando paulatim crescente fide vetus idololatria decidit, sicut post regnum Saül successit David vir secundum cor Dei. Duobus autem sequentibus libris in divisione regni à domo David, tempora significantur Hæreticorum, à quibus Ecclesia scissa est. Sequuntur libri Salomonis, quia post certamina Hæreticorum sapientia enituit Doctorum Ecclesiæ, quos illorum contentiones excitarunt. Legitur deinde Job, quia in pace Ecclesiæ non desunt fidelibus tentationes ad probationem, & exercitium virtutis. Mense verò Septembri libri quatuor percurrunt, videlicet Tobias, Judith, Esther & Esdras, per quos quatuor virtutes cardinales indicantur: Tobias enim prudentiæ typum gessit, Judith fortitudinis, Esther temperantiæ, Esdras justitiæ. Quia verò dum in hoc mundo peregrinamur à Domino, inter virtutum exercitia vitiorum ingruunt bella, quatuor jam dictos libros prælia Machabæorum aptè sequi consueverunt. Reliquo tempore usque ad Nativitatem Domini Prophetarum personant scripta, ut inter tenebras & conflictus sæculi usque ad reditum Christi scripturæ nos illuminent, & consolentur. Hæc ferè Rupertus. A die verò Nativitatis Christi usque ad Septuagesimam no-

o Concil. Laodic. cap. 59. Dist. 15. C. sancta Romana Ecclesia. Rupert. l. 12. c. 24. & 25.

vum legitur Testamentum, magnusque Præco Evangelii Paulus auditur, ut discamus in novitate vitæ ambulare. A Septuagesima autem usque ad Pascha, diebus nimirum luctus, & pœnitentiæ, veteris miseriæ narrantur Historiæ, à qua Christi sanguine redempti sumus. Demum Paschali fulgente gaudio Apocalypsis B. Joannis Apostoli nobis proponitur, post quam sequuntur Epistolæ Canonice, ut de fine mundi sanctis revelationibus admoniti Apostolicis doctrinis, & documentis nos diligenter ad finem nostrum præparemus.

III. Concilium Carthaginense, sive illud tertium fuerit, ut in collectionibus Conciliorum prænotatur, sive sextum, ut mavult (p) Baronius, etiam passiones Martyrum legi in Ecclesia permisit, cum anniversarii dies eorum celebrantur. (q) Gelasius Papa in Decreto habito cum 70. Episcopis, post sacras Scripturas, sanctasque Synodos universales, & opuscula omnium Patrum orthodoxorum, atque Epistolas decretales summorum Pontificum, recipi item jubet gesta sanctorum Martyrum. Sed idèd, inquit, secundum antiquam consuetudinem singulari cautela in sancta Romana Ecclesia non leguntur, quia eorum qui conscribere nomina penitus ignorantur. De eadem re (r) Adrianus Papa in Epistola, qua refellit objectiones adversus septimam Synodum, hæc habet: Vitæ Patrum sine probabilibus auctoribus minimè in Ecclesia leguntur: nam ab orthodoxis titulata & suscipiuntur, & leguntur. Magis enim passiones sanctorum Martyrum sacri Canones censuerunt ut liceat eas in Ecclesia legi, cum Anniversarii dies eorum celebrantur. Paratæ sunt igitur lectiones, ut in Sanctorum festivitibus eos qui divinis laudibus vacant loqui faciat sermo qui tacet, ut eleganter ait (s) Berengosius Abbas. Paratæ sunt scripta sanctorum, Patrum, ut loquitur in Dialogis de fide (t)

p Baron. ann. 419. num. 95. q In Epistol. sum. Pont. tom. 1. par. 2. r Adr. Epist. 3. pag. mihi 749. s Berengosius, 1. de Martyr. t Cæsar. dial. 1. inter. 1.

520

2
316

DE SINGULIS PARTIBUS

rum sermones misceret, Imperatoremve, aut Imperatricem non Dominum, Dominamque nominasset, is verò rudior, ac procax habebatur, & quasi scdissimè lapsus abigebatur. Sed & teste (u) Seneca, olim Dominum Patrem familias appellaverunt, idque modestiæ, ac humanitatis causa. Solebant quidem Romani obvios quosque Dominos salutare, sed hoc dumtaxat, cum nomen proprium nescirent, vel statim memoriæ non occurreret. Constat ex Seneca initio Epistolæ tertiæ, & ex [x] Martiali his versibus.

*Cum te non nossem, Dominum regemque vocabam:
Cum benè te novi, jam mihi Priscus eris.*

Item.

*Cum voco te Dominum, noli tibi Cinna placere,
Sæpè etiam servum sic resaluto meum,*

Observant (y) Baronius, & Ludovicus de la Cerda clarissimis olim viris, & sceminis, præsertim Ecclesiasticis, atque ipsis quoque sanctis hoc Domni, & Domnæ prænomen attributum fuisse. Sanctus (z) Odo Cluniacensis Abbas sanctum Martinum Domnum vocat. (a) Apud Baronium in notis ad Romanum Martyrologium extat Epitaphium S. Anathalonis primi post S. Barnabam Mediolanensis Episcopi à S. Mirocle conscriptum ante annos mille, & multò amplius, cujus primus versus hic est.

Petri hospes, sancteque Anathalon, Domne probate.

Apud (b) Brissonium legitur testamentum Hadoindi Episcopi Cenomanensis, in quo sancti Martyres, & Apostoli, sicut & viri illustres semper Domni appellantur. In fine Historiæ Apostolicæ Aratoris Subdiaconi hæc inscriptio reperitur ex antiquissimo Codice manuscripto. Beato Domino Petro adjuvante oblatu hujusmodi Codex ab Aratore excomite domesticorum, ex-

u Senec. Ep. 57. x Martial. lib. 1. Epig. 113. Id. lib. 2. Ep. 68. & lib. 5. Epig. 18. y Baron. an. 416 num 23. Cerda adversar. cap. 77. z Odo ser. de combust. Basilicæ sancti Martini. a Baron ad diem 25. Sept. b Brisson. lib. 7 de formul.

72

526

327

DE SINGULIS PARTIBUS

namque agimus Domino, quod panem suae doctrinae nobis frangere dignatus sit, & animas esurientes sapientiae pabulo recrearit. Haec autem vox *Deo gratias* antiquissima est, eaque olim utebantur Monachi, cum sibi invicem occurrerent. Testis est (b) Augustinus Donatistas redarguens, qui nostrum *Deo gratias* irridebant: ut scias recentiores haereticos omnem errorum luem jam à Patribus damnatam ab inferis revocasse.

§. XV.

DE RESPONSORIIS.

Responsoria quid significant. Cur prolixius cantentur. Quis eorum auctor. Quo ritu dicantur.

I. **Q**ui aurum, & argentum, in quo confidunt homines, ingentive pretii splendidissimas gemmas reperit, non publice hominum avaritiae diripiendas prostituit, sed in incanis penetralium recessibus centum clavibus servandas abscondit. Eadem prorsus ratione qui verbum Dei fidele, immaculatum, convertens animas, desiderabile super aurum, & lapidem pretiosum auribus corporis, & cordis percepit, servare illud, & custodire debet, non auditor obliviosus factus, sed memor semper mandatorum Dei ad faciendum ea. Sicut qui thesauros effodiunt, inquit (i) Chrysostomus, non solum in superficie fodiunt, sed in profundum descendunt, & penitiores terrae sinus scrutantur: ita nos pari diligentia spirituales thesauros in verbis reconditum inquirere debemus. Diripi autem spiritualis thesaurus nequit, & ubi in promptuaria mentis nostrae reconditus fuerit, ab omnibus insidiis est securus: modo per ignaviam locum non demus ei, qui illum nobis auferre cupit. *Fili mi,*

b Aug. in ps. 132. i Chryf. hom. 8. in Genes. 14, ibid. hom. 5.

DIVINÆ PSALMODIÆ CAP. XVI. 327

ait [κ] Sapiens, custodi sermones meos, & precepta mea reconde tibi. Beati sunt qui audiunt verbum Dei, sed si custodiunt illud: si hæc sciris, dicit (l) Dominus, beati eritis si feceritis ea. Hoc significant ex antiqua sapientum traditione Responsoria, quæ lectiones subsequi, eisque consonare solent. Quid enim habet emolumentum virtutem cognoscere, si meliora videntes, & probantes sequamur deteriora? Divinorum quippe sermonum meditatio, ac lectionis auscultatio, ait rursus (m) Chrysostomus, in bona opera desinere debet. Et quidam (n) profanus: Hic fructus legendi est, æmulari ea quæ in aliis probes, & quæ maximè inter aliorum dicta mireris in aliquem usum tuum opportuna derivatione convertere. Item [o] Gregorius Magnus: In nobismetipsis debemus transformare quod legimus, ut cum per auditum se animus excitat, ad operandum quod audierat, vita concurrat. Idè, juxta sententiam (p) Epicteti, in nostris lectionibus non proficimus, quia dumtaxat ea intentione legimus, ut sciamus: nec studium nostrum ad actionem, & morum compositionem dirigimus. Amicitiam suam non audientibus legem, sed facientibus quod præcipit lex, legis & mandatorum auctor pollicetur. Vos, (q) inquit, amici mei eritis, si feceritis qua ego præcipio vobis. Sicut igitur unamquamque lectionem congruum, & consonum excipit Responsorium; ita divinorum sermonum auscultatio in copiosam desinat bonorum operum fructificationem. Pulcherrimus ordo hic est, ut ex cœlestium mandatorum auditu sanctarum operationum usus inoleseat.

II. Ipse cantus, quo Responsorium cantatur, laborem activæ vitæ subindicat: creberrimè enim sub eadem syllaba plurium notarum excursions, vocum iti-

k Prov. 7. 1. l Joan 11. 17. m Chryst. in ps. 118. v. 48 n Macrob. lib. 5. Saturn. cap. 1. o Greg. lib. 1. mor. cap. 10. p Epictet. apud Arianum lib. 4. c. 4. q Joau. 15. 14.

324

520

DE SINGULIS PARTIBUS

cupare, sicut scribit (x) quidam vir pius, Sanctorum gesta & scripta legendotranscurrere, nisi ea etiam ma-
ficando, & ruminando succum eliciamus, & trans-
glutiendo usque ad cordis intima transmittamus, ut ex
his diligenter consideremus statum nostrum, & studea-
mus eorum opera agere, quorum facta cupimus lecti-
tare? Optimè de hac re S. (y) Antiochus: Qui opus
tractat spirituale, dum divinas legit Scripturas, qua-
cunque occurrunt universa in seipsum debet tacita
cogitatione reflectere, & non in alterum. Item [z]
Marcus Eremita: Legens verba sanctæ Scripturæ, ope-
re ipsa exequaris, & ne glorieris de nuda ejus cogni-
tione.

VII. Cum verò audituri sumus sacrarum Scriptu-
rarum lectionem, orare cum Propheta (a) debemus,
& dicere, *Revela oculos meos, & considerabo mirabilia de
lege tua.* Tanta est enim earum profunditas, tanta
obscuritas, ut illarum penetrare mysteria nemo valeat,
nisi sensum aperiat ad intelligendum ille qui aperit,
& nemo claudit. (b) *Tenebrosa est aqua in nubibus aëris,*
inquit Gregorius Magnus, quia obscura est scientia
in Prophetis. Et Augustinus ad Volusianum scribens,
Tanta est, ait, Christianarum profunditas literarum,
ut in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte
pueritia usque ad decrepitam senectutem maximo otio,
summo studio, meliore ingenio conarer addiscere. Ori-
tur hæc obscuritas, seu difficultas ex multiplici capite.
Primò quidem ex Hebraïco idiomate, quo ferè omnes
conscriptæ sunt, ut observat [c] Euthymius. Hæc
autem lingua à cæteris omnibus aliena cum nullis Eu-
ropæ communicat: unde factum est, ut de Judæis
fileant Græci, & Latini Historici, nec nisi quædam
mendacia scribant ore tenus accepta à finitimis genti-

x Guigo Carthus. in scala claustral. cap. 11. y Antioch. ho. 70. z Marc. Erem.
lib. de lege spirituali c. 87. a Psal. 118. b Psalm. 17. Greg. hom. 6. in Ezech.
Aug. Epist. 3. c Euthym. præf. in psalm.

bus, quæ semper Hebræis fuerunt infensæ, qualia sunt ea, quæ Trogus, & Tacitus mentiuntur: Deinde sacræ literæ tropis abundant, & sensibus mysticis, pro quorum intelligentia sancti Patres plures regulas, & canones tradiderunt, multumque laborarunt, nec tamen omnia sunt assecuti, & sæpè dissentiunt inter se in unius sententiæ expositione, ut docet (d) Fulgentius lib. 2. ad Monimum. His accedit mysteriorum altitudo, quibus plenæ sunt omnes paginæ utriusque Testamenti. Denique, teste (e) Augustino, divinitus provisum est, ut multa in Scripturis obscurè dicta contineantur, quæ densissimam caliginem obducunt, ad edomandam labore superbiam, & intellectum à fastidio revocandum, cui facilè investigata plerumque vilescunt. Cum ergo leguntur Scripturæ magno studio eis attendamus, facientes quod ait (f) Psalmographus, *In corde meo abscondi eloquia tua ut non peccem tibi.* Tunc enim bona sunt verba Domini, inquit (g) Remigius Altisiodorensis, si opere impleantur, si cor labiis consentiat. Post lectionem vertitur lector ad Dominum dicens, *Tu autem Domine miserere nobis*: quia ipsum legendi munus sine aliqua culpa peragi nequit. Si rectè legit, animum tentat elatio: si malè, vana sequitur confusio. Semper idèò misericordia Dei indiget qui legit, ne opus per se bonum vel superbiæ contamine vitium, vel damnabilis verecundiæ pudor inficiat. Olim lectiones admodum prolixæ legebantur ex Codicibus sacræ scripturæ & sanctorum Patrum, nec finis à legente imponebatur, nisi Superior præciperet dicens *Tu autem*, cui parens Lector statim dicebat, *Domine miserere nobis.* Ad hunc ritum alludit Petrus Cellensis Epist. 20. lib. 6. ubi loquens de charitate ait, *Lectio ista sine Tu autem* continuetur. Succinit chorus *Deo gratias*, quod ad totam lectionem refertur: gratias

d Fulg. l. 2. ad Mon. cap. 14. e Aug. lib. 2. de doctrin. Christ. c. 6. f Psalm. 118. g Remig. in Mich. cap. 2.

potiori ratione ab universis Monasticis Congregationibus sancitum videtur, ut à Mendicantium Ordinibus ipsa nuncupatione secernerentur. Abiit nunc in dissuetudinem Nonni, & Domni discrimen, quod tamen non rei, sed vocis fuisse ex veterum monumentis conjicio. Ut enim Domnos viros præstantissimos honoris, ac reverentiæ gratia vocitamus; ita per Nonnum intelligi paternam reverentiam S. Benedictus asseverat. Illi etiam qui sanctitatis titulo insignes erant, Domni dicebantur, quos item Nonnos dici reperio apud [b] Arnobium. Terrenæ mentes, ait, interficiuntur hoc ordine: si ille qui sanctus, & Nonnus vocatur, sic agit; ego quis, aut quotus sum, ut non agam? Eandem vocem adulationis notam fuisse, testatur (i) Hieronymus: Quæ in adulationem tui sanctum, Nonnumque coram te vocat. Ubi malè in quibusdam codicibus irrepsit, sanctum nonnunquam. [k] Xiphilinus auctor Græcus virgines Nonnas vocat: Quæ vox frequentius pro sanctimoniali usurpatur. In Pœnitentiali S. Fulberti, si quis Nonnam corruerit, septem annis pœniteat. Rursum (l) Hieronymus: Quia maritorum expertæ dominatum viduitatis præferunt libertatem, castæ vocantur, & Nonnæ. Dictæ sunt etiam Nonnanes, & Nonnanæ, ut ostendit Rosuveidus, in Onomastico. Esse autem hanc vocem reverentiæ, & quæ propriè majoribus natu, ac senioribus olim tributa fuerit, docet Hugo Menardus ad cap. 70. Concordiæ Regularum. At de Domni, Nonnique appellatione hæc notasse sufficiat. Jam ad ritum lectionum regredior.

VI. Cum legitur lectio sedere solemus exemplo Christi sedentis inter Doctores, ut eos audiret, nam sessio propter quietem attentioni maximè servit: &, ut docet (m) Aristoteles, sedendo, & quiescendo animus fit sapiens. Nec vacat sessio, ait (n) Bernardus,

b. Arnob. in Ps. 105. i. Hieron. Ep. 47. k. Xiphilin. in Domitiano. l. Hieron. Epist. 22. m. Aristot. 7. physic. n. Bern. de consid. lib. 5. cap. 4.

tranquillitatis insigne est. Altum verò silentium servandum est, dum leguntur lectiones. Nam, ut loquitur (o) Chrysoströmus, si cum regis leguntur literæ ubique est silentium, abestque strepitus & tumultus, omnibus astantibus, & aures arrigentibus, ut sciant quæ regis litteris manifestentur: & quisquis vel parum tumultuatus fuerit, & quæ leguntur interruperit, in magno periculo est: multò magis cum leguntur divinæ lectiones cum magno timore, & tremore astandum est, & altum habendum silentium, & pellendæ cogitationes turbulentæ, ut quæ dicuntur intelligere possitis. An non creditis quod hæc quæ leguntur sunt à Deo? Sunt Epistolæ ad nos è cælo missæ: cum timore igitur audiamus quæ dicuntur. Ethnicis quoque solemne erat in templis proclamare, *Favete linguis*, nimirum ut sacra cum debita veneratione perficerentur, nulla voce non mala solum, ut inquit (p) Seneca, sed ne bona quidem obstrepente. Quod & illud quoque indicabat ex (q) Brissonio, *σιγα, πᾶς ἐστὶ λῆσι, Tace, omnis esto mutus*. Sanè in Gentilium templis nefas fuisse expuere, aut nasum emungere scribit (r) Arianus. Quem morem commendans (s) Quintilianus, ait: In templo verbis parcimus, animos componimus, tacitam mentem velut in solitudine, velut in secreto quodam custodimus. Sunt autem multi, qui cum leguntur lectiones, tamen si lingua taceant, mente tamen distrahuntur, de quibus audeo dicere cum (t) Origeno, quia cum legitur Moyses, jam non velamen super cor eorum, sed paries quidam, & murus positus est. Quoties ergo Dominica nobis panduntur eloquia, mens evigilet, ut ait (u) Chrysologus, animus intendat, ut possit intellectus scientiæ cælestis intrare secretum. Quid enim prodest lectione continua tempus oc-

o Chryf. hom. 14. in Gen. id. hom. 3. in 2. ad Theff. p Senec. cap. 26. de vita beata. q Briffon. lib. 1. de formul. r Arian. Epiſt. lib. 4. cap. 12. s Quin- til. declam. 36. t Origen. Hom. 12. in Exod. u Chryſol. ſer. 139.

528

4. 5.

DE SINGULIS PARTIBUS

dem difficiles saltus, sublimes elationes, infime depressiones, frequentes ac subitæ mutationes, indicia sunt multiplicium laborum, quos in mandatorum celestium executione subire debemus. Docet Stephanus [r] Eduensis Episcopus, cui consentit Hugo Victorinus, Responsorium significare assensum, quem auditores lectioni, ejusque monitis præbuerunt: atque ideo dicitur Responsorium, quia responsio secundum voluntatem interrogantium assensus est, vel concessio: sive, ut (f) Rupertus docet, Responsorialia dicuntur, quia respondent lectionibus, tristia tristibus, læta lætis: vel quia choro respondente cantantur. Quomodo verò, & à quibus Romanis Pontificibus mutatus sit cantus in Responsorialibus, ostendit Amalarius initio libri de ordine Antiphonarii. Afferit (t) Isidorus Responsorialia ab Italis inventa fuisse. At Sozomenus auctor est S. Joannem Chrysoctomum responsorialia cantiones instituisse ad æmulationem Arianorum, qui in cætus distributi alternatim, & ad modum Responsoriorum canebant, & Corollaria adjiciebant in sectæ suæ gratiam composita. Responsorialia versus ab uno solo cantantur, per quod singularitas operationum designatur. Chorus autem repetit post versum partem Responsorialii, ut id ipsum dicamus omnes, & non sint schismata in nobis: quia autem opera nostra imperfecta sunt, ideo ex parte tantum repetitur. Additur in quibusdam *Gloria Patri* in gratiarum actionem ei, qui dedit nobis velle, & perficere: & in confessionem fidei, sine qua impossibile est placere Deo. Hæc est autem discretio, inquit [u] Concilium Toletanum, ut in lætis sequatur *Gloria*, in tristibus Responsorialii principium repetatur. Post Capitula, quæ breves lectiones sunt, breviora sequuntur Responsorialia, ut præcedenti doctrinæ subsequens ope-

r Steph. Eduen. lib. de fact. altaris cap. 12. Hugo in spec. c. 7. f Rupertus
 l. 1. c. 15. r Isidor. de Eccles. off. lib. 1. cap. 8. Soz. lib. 8. c. 8. u Concil. Tolet.
 4. cap. 15.

ratio

ratio conveniat. Nocturno tempore longiores, diurno breviores recitantur lectiones, quia nox ad contemplandum, dies ad agendum tributa videtur; contemplatio autem longior, actio brevior esse debet, quia qui minoratur actu percipiet sapientiam. Tempore Paschali in fine Responsorii adjungitur *Alleluia*, quod lætitiæ additamentum & gloriam Dominicæ Resurrectionis respicit, & ferventius benè operandi studium sacris illis diebus ostendit.

§. XVI.

DE CAPITULIS

Capitulum quid sit. Quare singulis horis, & quo ritu recitetur.

I. **B**REVIS quædam lectio è divinis libris deprompta, quam in singulis Officiis recitamus, à (a) nonnullis antiquioribus collectio, lectiuncula, & versiculus dicebatur, à D. autem (b) Benedicto lectio, ab omnibus communiter Capitulum nuncupatur. Hujus nominis ratio est, quia Capitula ut plurimum breviter capita sunt Epistolarum, quæ in Missa leguntur. Est autem Capitulum, teste S. (c) Anselmo, brevis multorum complexio, sic dicta quia breviter capit totam summam. Nam per hoc quod diminutivum est Capitulum, designatur brevis: & per hoc quod venit à capite, vel à capio, intelligitur quod magnum sensum capiat, & sit breve caput multorum, quæ latè differuntur. Notat Baronius ad diem 12. Novembris antiquissime nomen Capitulorum in Ecclesiasticis Officiis, alterius tamen significationis ab ea qua nunc accipi solent. Erant enim preces quædam prolixiores in ho-

a Conc. Agarense cap. 30. b Benedictus in Reg. cap. 13, & 17. c Anselm. scilicet qui quis est auctor in c. 3. ad Hebr.

norem Sanctorum vel solemnitatum, ut constat ex Epistola Vigilii Papæ ad Eucharium. Capitula secundum alios breves quædam partitiones sunt, & in solo Evangelio Marci erant olim 235. A Joanne (d) Chrysofomo ἀνακεφαλαιώσις sive Capitulum reductio in summam dicitur, cum quæ prolixè dicta sunt compendiosè dicuntur. (e) Xenophon totius rei summarium κεφάλαιον id est Capitulum vocat. (f) Plato eadem voce utitur pro eo quod in aliqua re summum, & præcipuum est. Notat Ven. (g) Beda exemplo gentis Israël. quæ tempore Esdræ legebat in volumine legis quater in die, hunc morem in Ecclesia inoluisse, ut per singulas diurnæ Psalmidiæ horas lectio una de veteri, sive de novo testamento cunctis audientibus ex corde dicatur: & sic Apostolicis, sive Propheticis verbis confirmati ad instantiam orationis genua flectant. Horis nocturnis plures lectiones, & longiores dicuntur, quia tunc à laboribus operum cessantes liberiores aures divinis auscultationibus accommodamus. Stamus ad diurnas, quia breviores. Non præmittitur benedictio, quia à Prælato, vel Sacerdote dicuntur, cujus est aliis benè precari. In fine non dicitur, *Tu autem Domine*, quia in brevi lectione facilius est culpam evitare, cum præsertim à viro perfectiori recitetur. Sine titulo leguntur, quia Sacerdotes docti esse debent in divinis Scripturis. Sermonibus autem sanctorum Patrum titulus præfigi solet, quia multiplicem eorum doctrinam non omnes Ecclesiastici viri, vel scire possunt, vel eius meminisse si sciant. Post Capitulum respondemus *Deo gratias*, ut pro singulis gratiæ donis gratias agentes locum gratiæ faciamus in nobis, & cum gratiarum actione petitiones nostræ innotescant apud Deum.

d Chryf. ad Ephes. Hom. 1. e Xenoph. libro 6. Cyripæd. f Plato 1. de legib.
g Bedæ lib. 3. expof. in Esdr. c. 28. 2. Esdr. 9. 3.

§. XVII.

DE COLLECTIS.

Collecta nomen equivocum. Collectarum primi auctores. D. Benedictus benedictionis nomine Collectam indicat. De salutatione Dominus vobiscum, quæ collectis præmittitur. Notantur quedam de ultima collectarum clausula, & de hac voce Amen.

I. **I**Nter minores Officii divini partes locum potissimum tenent breviusculæ orationes, quas Collectas nuncupamus, vel quia Collectæ sunt ex auctoritate divinarum scripturarum: vel quia Sacerdos, ut notat [a] Innocentius Papa, totius populi preces colligit, & refert ad Deum: vel quia hujusmodi preces populo in unum collecto fieri solent, idque Pamelius observat ad ea verba (b) Tertulliani, Quomodo colligemus, quomodo Dominica solemnia celebrabimus? Atque hoc sensu phrasis est antiquis Patribus, & historicis Ecclesiasticis valdè usitata Collectas agere, convenire ad Collectam, pro eo quod communiter dicimus Ecclesiam aliquam orationis gratia adire. Etiam in (c) veteri Testamento cætus fidelium, diesque solemnes Collecta dicebantur. Eadem voce pro conventu, & congregatione fratrum ad orationem simul convenientium utitur passim S. (d) Pachomius in Regula, quam Angelo dictante conscripsit. Paulus (e) Apostolus Collectarum voce utitur pro eleemosynis, quæ ad alendos pauperes colligebantur: *De Collectis autem, quæ fiunt in sanctos, sicut ordinavi Ecclesiis Galatiæ, ita & vos facite: ut non cum venero tunc Collecta*

a Innoc. 3. lib. 2. de myster. Missæ cap. 27. b Tert. l. de fuga in persec. cap. ult. c Levitic. 23. 36. Deuter. 16. 8. 2. 1. ai. 7. 9. d Pachom. reg. n. 2. 3. & 10. e 1. Cor. 16. 1.

fiat. Scribit (f) Cassianus Sacerdotem post Psalmos collegisse omnium preces, unde usus Collectarum. Uranius in vita S. Paulini narrans obitum S. Joannis Episcopi Neapolitani, Ad Ecclesiam, inquit, processit, & populum ex more salutavit, resalutatusque à populo orationem dedit, & collecta oratione spiritum exhalavit. Breves autem fuerunt instituta Collectæ, quia brevis & pura debet esse oratio. Usum earum antiquissimum esse colligunt quidam ex Liturgiis Sanctorum Jacobi, & Marci. (g) Berno Augiensis, & Sigibertus præcipuum earum auctorem faciunt S. Gelasium Papam. Sed Magnus Gregorius meliores, & emendatiores in ordinem redegit, & ex iis librum composuit, quem Sacramentarium inscripsit. Hic mihi primarius Collectarum Auctor fuisse videtur: nam ante ipsum rarior earum mentio apud Scriptores Ecclesiasticos reperitur. Refert (h) Jonas Abbas in vita S. Eustachii Luxoviensis Abbatis quemdam Schismaticum Regulam S. Columbani inter cætera accusasse, quod plures Collectas in divinis officiis multiplicari juberet: quod tamen rationabiliter institutum S. Abbas ostendit in Synodo Matisconensi. De Collectis earumque in Ecclesia Latina origine, antiquitate, auctoribus, seu inventoribus, ratione, atque usu, extat insignis Commentarius Claudii Espencei Theologi Parisiensis.

II. Illud autem hoc loco obiter notandum, quod facit ad intelligentiam cujusdam monasticæ sanctionis. Sanctus enim Pater (i) Benedictus nocturnarum vigiliaum ordinem disponens Dominicis diebus post duodecimum Responsorium dicto Hymno *Te Deum laudamus*, præcipit ut Abbas legat Evangelium: lecto autem Evangelio, & data, inquit, benedictione incipiant Matutinos. Dubitavi sæpius, fateor, quidnam intel-

f Cass. l. 2. de Inst. cen. c. 7. & 10. g Berno de Missa cap. 1. Sigibert. an. 487. h Jonas Abb. c. 3. i Bened. reg. c. 11.

figeret beatus Pater per benedictionem, quam dari vult, antequam Laudes incipiantur. Nam omnes Monachi Collectam officii currentis legunt, post quam immediatè subsequuntur Laudes. Sed inveni tandem, qui nodum solveret (k) Amalarium Fortunatum. Episcopus, inquit, vel Sacerdos dicit *Oremus*, ac deinde sequitur benedictio. Utroque nomine benedictionis, & orationis vocatur oratio Sacerdotis. De benedictione dicit Apostolus, (l) *Si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicit Amen super tuam benedictionem, quia nescit quid dicas?* Hanc benedictionem vocat Ambr. orationem dicens: Imperitus audiens, quod non intelligit, nescit finem orationis, & non respondet *Amen*, idest verum, ut confirmetur benedictio. Hactenus Amalarius. Sed sententia, quam tribuit Ambrosio, Hilarii Diaconi est, cujus sunt Commentaria in Paulum Ambrosio adscripta. Hujus Hilarii meminit (m) Augustinus, cum Sanctum vocans ex usu temporum, citatque locum ex his Commentariis in caput 5. epistolæ ad Romanos. D. quoque Hieronymus ejusdem mentionem facit in Dialogo adversus Luciferianos, ipsumque appellat orbis Deucalionem ob inductum anabaptismum. Quod verò benedictio pro Collecta accipi soleat, probatur etiam ex (n) Augustino his verbis. An quis Sacerdotem super fideles Dominum invocantem, si quando dixit, Da illis Domine in te perseverare usque in finem, non solum voce ausus est, sed saltem cogitatione reprehendere, ac non potius super ejus talem benedictionem, & corde credente, & ore confitente respondit *Amen*? Cæterum S. Benedictus nullam in reliquis horis Collectæ mentionem facit, ut vel inde discas præcipuam earum institutionem ad Magnum Gregorium pertinere. Notat autem sancta Hildegardis præclarissimi ingenii fœmina, in explicatione regulæ

k Amalar. l. 2. c. 9. l. 1. Cor. 14. 16. m Aug. adv. duas epist. Pelag. lib. 4. cap. 4. n Aug. de dono persever. cap. 23.

nullam Collectam designari à sancto Patre, nisi tantùm post Evangelium, quia Dominica oratione nullam pretiosiore invenit, per quam divinum Officium terminaretur. Præclarè de Collectis, earumque materia (o) Gennadius Massiliensis. Cum sanctarum plebium præfules mandata sibi in legatione fungantur apud divinam clementiam, humani generis agunt causam, & tota secum Ecclesia congemiscente postulant, & precantur, ut infidelibus donetur fides, ut idololatræ ab impietatis suæ liberentur erroribus, ut Judæis ablatò cordis velamine lux veritatis appareat, & hæretici Catholicæ Fidei perceptione resipiscant, ut Schismatici spiritum redivivæ charitatis accipiant, ut lapsis poenitentia remedia conferantur, ut denique Catechumenis ad regenerationis Sacramenta perductis cœlestis misericordiae aula referretur.

III. At verò Sacerdos, priusquam orationem incipiat, divinissimam salutationem, ut verbis utar (p) Dionysii Areopagitæ, præmittit dicens, *Dominus vobiscum*. De qua salutatione extat Canon (q) Concilii primi Bracarensis ejus antiquitatem ostendens his verbis. Placuit ut non aliter Episcopi, & aliter Presbyteri populum, sed uno modo salutent dicentes: *Dominus sit vobiscum*, sicut in libro Ruth legitur, & ut respondeatur à populo, *Et cum spiritu tuo* sicut & ab ipsis Apostolis traditum omnis retinet Oriens, & non sicut Priscilliana pravitas permutavit. Eadem utitur sanctus Martyr Ignatius in fine epistolæ ad Tharsenses. (r) Maximus quoque Martyr de ea sic scribit in Ecclesiastica mystagogia. Spiritus saluatio, quæ Latinis est *Dominus vobiscum*, Græcis *Εἰρήνη πάντων*, Pax omnibus, honorum omnium consensum, & concordiam, & rationalem quodammodo identitatem per fidem, & dilectionem præfiguratur. Respondet populus, *Et cum spiritu*

o Gennad. lib. de Eccl. dogm. c. 30. p Dionysii. lib. de Eccl. Hierarch. c. 21. r Maxim. Martyr. cap. 47.

tuo, quæ verba, teste (f) Chrysoſtomo, nihil aliud significant, quam communem eſſe orationem plebis, & Sacerdotis; Unum enim corpus ſumus. Nihil autem melius invenit Eccleſia, ut obſervat (r) Florus Magiſter, quod optaret Sacerdoti, niſi quod Sacerdos optat Eccleſiæ, ut idem Dominus, qui dignatur eſſe cum Eccleſia, dignetur etiam eſſe cum ſpiritu Sacerdotis. Et benè Dominus cum ſpiritu hominis eſſe optatur, quia in ſpiritu, & mente rationali creatus eſt homo ad imaginem, & ſimilitudinem Dei. Aliter explicat hanc reſponſionem (u) Iſidorus Peluſiota. Illud autem quod à plebe reſponderetur, *Et cum ſpiritu tuo*, hanc habet ſententiam: Pacem quidem nobis præbuiſti Domine, hoc eſt mutuam inter nos concordiam. Pacem autem nobis da, hoc eſt huiusmodi tecum conjunctionem, quæ nullo modo divelli poſſit, ut cum ſpiritu tuo pacati, quem nobis in creationis initio indidiſti, à tua charitate diſtrahi nequeamus. Scripſit verò de hac ſalutatione elegantiffimum opusculum Petrus Damianus, quod omnino legendum eſt à ſtudioſo rerum Eccleſiaſticarum Lectore. Ego pauca delibo, & in guſtum de hoc neſtare propino. Id quod dicitur *Dominus vobiscum*, Sacerdotis, inquit, ad populum eſt Salutationis. Orat enim, ut Dominus ſit cum eis, ſicut dignatur dicere per Prophetam. *Inhabitabo in illis*: & Salvator diſcipulis ſuis, cunctiſque fidelibus, *Ecce*, inquit, *ego vobiscum ſum*. Qui nimirum ſalutationis ſermo non moderno humanæ adinventionis arbitrio conſtitutus, ſed ex antiqua ſacri eloquii auctoritate probatur aſſumptus. Ubi ſi diligenter inquiritur, ſæpius ſingulariter, & pluraliter appoſitus invenitur. Singulariter ſicut ad B. Dei Genitricem Angelus dicit, *Ave gratia plena, Dominus tecum*. Ad Gedeonem quoque ait, ſalutando. *Dominus tecum virorum fortiffime*. Pluraliter autem ut in

f Chryſoſt. homil. 18. in 2. ad Cor. r Florus in ex. miſſæ. u Iſidor. lib. 16. Ep. 122.

libro Ruth Booz salutando messoribus suis ait, *Dominus vobiscum*. Et sicut Propheta à Deo missus invenitur salutasse Aza Regem Judæ cum exercitu suo victorem de prælio revertentem dicendo, *Dominus vobiscum, quia fuistis cum eo*. Ecclesia ergo salubri salutatione accepta Sacerdotis, & ipsa resalutando orat, & orando resalutat postulans, ut sicut ille Dominum esse cum ipsis optavit, ita & cum eo esse dignetur dicens, *Et cum spiritu tuo*, id est cum anima tua sit, ut eum dignè pro nostra salute possis orare. Et notandum quod non dicit tecum, sed cum spiritu tuo, ut totum quod in Officiis Ecclesiasticis geritur, spiritualiter fieri perpendatur. Eadem ferè verba in expositione Missæ Remigii Antistiodorensis reperiuntur, qui Petro Damiano antiquior est. Porro Sacerdos Collectam dicturus tam se, quàm alios ad orandum hortatur dicens, *Oremus*, idque ex antiqua Ecclesiæ consuetudine, ut patet in Liturgiis Sanctorum Jacobi, Marci, Basilii, & aliorum. Meminit hujus ritus S. (x) Augustinus. Nam populus post indictam à Sacerdote orationem aliquantulum orabat sub silentio, & deinde Sacerdos communes populi preces colligebat, & offerebat Deo. (y) Stephanus Eduensis; Exclamat, inquit, Sacerdos, *Oremus* monens se, & alios orare, quia Dominus oravit, & discipulos ad orandum excitavit. Et inter Græcos non contemendus auctor, sed Schismaticus, (z) Nicolaus Cabasila; Hortatur, ait, ad orationem Sacerdos, ut qui ad orandum sit ordinatus, & sit populi præpositus, intercessor, & mediator.

IV. Tandem Collecta hac celeberrima clausula concluditur, *Per Dominum nostrum Iesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit, & regnat in unitate Spiritus sancti Deus per omnia secula seculorum*. Ad Patrem enim dirigitur oratio, ut Concilium Carthaginense tertium

x Aug. epist. 107. y Steph. Eduen. de sac. alt. cap. 12. z Nic. Cabal. expof. Liturg. cap. 12.

decrevit, & per Filium terminatur, ut ipse olim præceperat, *Quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* Ipse itaque est, qui interpellat pro nobis, ipse frater, & caro nostra, ipse mediator Dei, & hominum Deus, & homo Christus Jesus. De hoc mysterio B. (a) Fulgentius Ruspensis Episcopus libellum scripsit ad Trasimundum Regem Arianum, eleganter ostendens, qualiter oportuerit mediatorem Dei & hominum, verum Deum & verum hominem esse, ut per ipsum omnia nobis necessaria ab æterno Patre concederentur. Ad eundem Fulgentium epistolam scripsit Ferrandus Diaconus Carthaginensis quinque quæstionum solutionem ab eo postulans. Harum quarta hæc est. Unum, inquit, regnum Patris, & Filii, & Spiritus sancti credimus, & fatemur, simul eos dominari creaturis omnibus sentientes. Quare ergo in orationibus Sacerdotum *Per Iesum Christum Filium tuum Dominum nostrum, qui tecum vivit & regnat in unitate Spiritus sancti,* per universas penè Africae regiones Catholica dicere consuevit Ecclesia, tanquam solus Filius cum Patre possideat regnum, in unitate scilicet Spiritus sancti, ut regnantes adunare, non simul regnare Spiritus sanctus intimeretur? Respondet elegantissimè ad hanc dubitationem (b) Fulgentius. Ipsum consulat cui libet, nam responsio longior est, quam ut hic debeat integra transcribi. Afferit autem nos per Iesum concludere orationem, quod ille mediator sit. Tum ex doctrina B. [c] Augustini concludit idè nos unitatem Spiritus sancti cum Patre, & Filio prædicare, ut ex ipso unitatis nomine una essentia, & ex hoc unum regnum, & in eodem uno regno una Trinitatis potestas, unaque majestas à fidelibus agnoscat: ne putetur aut Filius, aut Spiritus sanctus secundum divinam naturam ita cum Patre regnare, quemadmodum

^a Fulgent. lib. 1. ad Trasimund. ^b Fulg. ep. ad Ferrand. de v. quæstionib.
^c Aug. lib. 6. de Trinit.

cum potiore regnat inferior, sed illa unitas Spiritus sancti, quæ est communio Patris & Filii, dum in illo regno unitatem Divinitatis monstrat, unam esse regnandi æternitatem, unam potestatem, unam majestatem, unamque dominationem summæ Trinitatis edoceat. Nullum autem præjudicium Filio, vel sancto Spiritui comparatur, ut idem (d) Fulgentius alibi scribit, dum ad Patris personam precatio ab offerente dirigitur, cujus consummatio, dum Filii, & Spiritus sancti complectitur nomen, ostendit nullum esse in Trinitate discrimen: quia dum ad solius Patris personam honoris sermo dirigitur, benè credentis fide tota Trinitas honoratur; & cum ad Patrem litantis destinatur intentio, sacrificii munus omni Trinitati uno eodemque offertur litantis officio. Collectæ autem ferè omnes diriguntur ad Patrem, paucæ ad Filium, nulla ad Spiritum sanctum, quia cum procedat ut donum, proprium ejus est dari potius quam dare. Cum verò de extrema Collectæ clausula agimus, non parergon fortasse fuerit admonuisse, quod nos dicimus *Per omnia secula seculorum*, Græcè dici *εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων*; idque notasse non piget, ut hujus clausule antiquitas dignoscatur. Sanctus enim (e) Irenæus Episcopus & Martyr, S. Polycarpi discipulus redarguens Valentini Hæresiarchæ portentosum commentum de triginta Æonibus variisque Æonum generationibus, refert discipulos Valentini conatos fuisse illius erroris Catholicos participes facere, quod in Orationibus dicerent æonas æonum, id est sæcula sæculorum. Quid sit autem sæculorum sæculum his qui altiori doctrina digni sunt, ostendit apex Theologorum (f) Dionysius in libro de divinis nominibus.

V. Post precationem, & collectam totus cætus accinit *Amen*, cujus responsionis antiquitas manifesta

d Fulg. l. 2. ad Monimum cap. 5. e Iren. lib. 1. c. 1. & ex eo Epiphani. lib. 41. c. 2. hæresi 31. f Dionys. de div. nom. cap. 5.

est, tum ex Apostolo, tum ex Patribus (g) Justino, Tertulliano, & aliis. *Amen* vox Hebraïca est, qua utuntur sacræ literæ ad aliquid confirmandum. Latine idem sonat ac *verè, fideliter, sic est, ita fiat*. In alienum idioma ab Interpretibus translata non fuit propter sui excellentiam, & ne, Grecè vel Latine reddita, vim amitteret. Oraculum Zoroastris Magorum Principis, est, nunquam mutanda esse in sacris nomina barbara. Verba item antiqua in divinis sacrificiis efficaciora esse Platonici, & Cabalistsæ (quos in multis convenire (h) Leo Hebræus eleganter ostendit) ea ratione asserunt, quia antiquum æternitati, quæ Deus est, proximè accedit. Hanc verò doctrinam Psellus in Scholiis Zoroastris quamvis non omnino probet, asserit tamen singulas gentes habere quædam nomina divinitus data, quæ incredibilem vim habent in sacris, ut *Seraphim, Cherubim, Michaël, Gabriël*. Hujusmodi est vox *Amen*. Ecclesia eam adhibet tanquam sigillum confirmans, & consignans præcedentes preces. Nam, ut ait B. Yvo Carnotensis Episcopus libro de convenientia veteris, & novi sacrificii, hac voce participem se facit populus omnium charismatum, quæ Sacerdos multiplici Sacramentorum diversitate studuit impetrare. Idè (i) Augustinus libro de catechizandis rudibus monet Antistites, ut distinctè orent, quatenus populus ad id quod intelligit dicat *Amen*. Notat (k) Urbanus Quartus Pontifex maximus tres significationes habere hoc vocabulum, nam quandoque accipitur nominaliter, & significat nomen Dei, *Hæc dicit Amen testis fidelis*. Aliquando sumitur adverbialiter, ut passim in Evangeliiis. *Amen, Amen dico vobis*, & significat, *verè, infallibiliter, ita est sicut dico vobis*. Tandem accipi solet verbaliter, & idem est ac fiat. Hoc sensu in fine

g Justin. Apolog. ad Anton. Tertull. de spect. cap. 25. Athanas. Apolog. ad Constan. h Leo Hebr. dial. 3. de Amore. i Aug. de cat. rud. cap. 9. k Urbane in fine metaphras. in Ps. 50.

Orationum ponitur : & Psalmista in fine quorundam Psalmorum ad prædictorum confirmationem hanc vocem ingeminat, quia ubi nos legimus *fiat, fiat*, in Hebraico habetur *Amen, Amen*. Alias affert hujus vocis significationes S. (1) Ambrosius, ut aliquando sit imperantis, interdum precantis, interdum verò confirmantis. Idem asserit B. Ogerius Abbas Locedii Ordinis Cisterciensis serm. 7. de Cœna Domini inter opera D. Bernardi. Baptista (m) Vernacia magni spiritus, & cœlestis doctrinæ sanctimonialis, libro de unione cum Deo triplex *Amen* distinguit: divinum, Angelicum, & viatorum. Deus dicit *Amen*, quia est prima, & summa veritas: Angeli dicunt *Amen*, ut in Apocalypsi, gaudentes Deum esse id quod est: Viatores dicunt *Amen*, desiderantes ad eum pervenire, qui est veritas æterna. In Thalmudicis Massecheth Berachet apud Angelum (n) Caninium in locis novi Testamenti, dum audientium oscitantia reprehenditur, triplex malum, & illegitimum *Amen* describitur. Nam cum ille qui respondet *Amen* non intellexit quod dictum est, *Amen pupillum* appellatur: cum autem *Amen* pronuncietur, antequam perfecta sit oratio, *surreptitium* dicitur, ex oratione nondum absoluta aliquid surripiens: At verò cum aliud agens respondet *Amen*, *sectile* nuncupatur, quasi dissectum in duas partes. Plura de hac voce Archangelus Bargonovensius in dogmatibus Cabalisticis conclusione ultima, cujus hanc unicam observationem notatu dignissimam præterire nequeo, quam à (o) Joachimo Abbate accepit. Hoc verbo, inquit, utitur Dominus in Evangelio, sed & nos cum aliquid affirmare volumus, respondere solemus *Amen*. Hoc tamen distat, quia Deus in principio, nos autem in fine orationis uti consuevimus verbo isto, ut ipsum

1 Ambros. in Ps. 40. 2 Bap. Vernac. lib. de unione cum Deo c. 115. & 116
 3 Canin. cap. 5. 4 Joach. Ab b. in c. 1. Apoc.

esse auctorem veri, nos autem veritatis discipulos, dum
 ei, & in eum credimus demonstramus.

§. XVIII.

DE SYMBOLO ATHANASII.

*Quando Symbolum scripserit Athanasius. Cur die Dominica
 recitetur. Notantur obiter hujus diei prerogative.*

I. **A**thanasius Archiepiscopus Alexandrinus ma-
 gnum illud Christiani orbis prodigium,
 omniumque virtutum sacrarium sub Constantino Au-
 gusto florere cœpit, & sub Valente vivere mundo desit,
 ut viveret Deo. Hic, teste (a) Baronio, cum esset
 Romæ anno quarto Julii Summi Pontificis, Symbolum
 scripsit suæ fidei memorabile documentum, quod La-
 tino idiomate coram Pontifice recitavit. In hoc autem
 Symbolo sive componendo, sive è Græco in Latinum
 traducendo adjutorem fuisse Athanasio Eusebium Ver-
 cellensem Episcopum refert Guillelmus Baldesanus in
 Historia Pedemontana, quæ manuscripta Taurini asser-
 vatur in Bibliotheca Ducis Sabaudia, ex tabulario
 Vercellensis Ecclesiæ. Imò solum Eusebium ejus Au-
 ctorem agnoscunt aliqui, ut testatur Vossius in fine
 dissert. 2. de tribus Symbolis, qui etiam ait Latinè
 primum scriptum fuisse, & ex Latino Græcè redditum;
 nam Latinus contextus unus est, Græca autem
 exemplaria plurimum variant. Jam supra dictum est,
 quid per Symbolum intelligamus, & quam multæ sint
 hujus vocis significationes, quas omnes eleganti carmi-
 ne explicavit in Symbolicis quæstionibus (b) Achilles
 Bocchius Bononiensis. Est autem hoc Symbolum tessera
 Orthodoxorum Apostolicæ fidei fusioem continens ex-

a Baron. anno. 340. num. 11. b Achil. Bocch. initio lib. 1. qq. Symboli-
 erium.

plicationem. Olim quotidie ad Primam cantabatur, ut
 (c) Honorius scribit: nunc diebus tantum Dominicis
 congregata in unum majori frequentia populi recitatur,
 ut sanctæ fidei confessio ea die apertius celebretur, qua
 Dominus noster præcipua ejusdem fidei mysteria opera-
 ri dignatus est. Hac enim die ut sancti Patres observant,
 novæ lucis primordia mundi originem illustraverunt.
 Hac die (d) Patres nostri mare rubrum sicco vestigio
 transierunt. Hac eadem die panem de cælo omne de-
 lectamentum in se habentem acceperunt. Initio ejus-
 dem diei natus de Virgine Christus, dictaque die post-
 modum baptizatus aquâ in vinum mutata recreavit con-
 vivas, & de quinque panibus multiplicatis quinque mil-
 lia hominum satiavit. Hac die resurrexit à mortuis, &
 januis clausis ingressus ad discipulos dedit eis Spiritum
 sanctum, & potestatem remittendi peccata. Hac die
 Spiritus sancti gratia discipulorum corda divinis charis-
 matibus replevit. Hac die Joannes mirandam illam vi-
 sionem vidit, cujus plura sunt Sacramenta quam verba.
 Demum hac die futura creditur generalis resurrectio,
 & totius mundi renovatio, quando qui bona fecerunt
 ibunt in vitam æternam, qui verò mala in ignem æter-
 num. Meminit hujus symboli Gregorius (e) Nazianze-
 nus, & de illo post sanctam Hildegardem, post Bruno-
 nem Herbipolensem, & Richardum Pamopolitanum
 insignè scripsit opusculum Nicolaus Serarius. Agit item
 de illo Genebrardus lib. 3. de Trinitate. Diem verò Do-
 minicam, qua hoc symbolum recitamus, vocat (f)
 Sophronius Hierosolymorum Archiepiscopus dierum
 dominam: Theodorus Studita diem pacis: (g) Chry-
 sostomus diem panis, & lucis, Quædam Ecclesiæ reci-
 tant post symbolum collectam de sanctissima Trinitate,

e Honorius in Gemma animæ lib. 2. cap. 19. d Leo. Magn. Ep. 8. ad
 Dioscorum. August. ser. 154. & 251. de temp. Origen. hom. 7. in Ex od. Pall.
 hom. 2. exam. Beda lib. de æquinoc. vern. apud Baron. ann. 158. num 4. e Na-
 zianz. orat. 21. Serar. to. 2. opusc. f Sophr. or. de Nat. Theod. Stud. cat. 11
 g Chryf. hom. 5. de resurrect.

ut qui dedit nobis veræ fidei Sacramenta cognoscere, gratiæ quoque præsidia conferat, quatenus fidem nostram animet actio, probet charitas. Illa enim dumtaxat fides in pretio habenda est, quæ per dilectionem operatur.

§. XIX.

DE LECTIONE MARTYROLOGII.

Exemplorum quanta sit vis. De cruciatibus sanctorum Martyrum. De usu & ritu legendi Martyrologium.

I. **R**ectè à quodam dictum est, longum iter per præcepta, breve per exempla esse. Ideò veterum Sanctorum vitas literarum monumentis mandari voluit Spiritus sanctus, ut quam quisque vivendi rationem elegit, eam ex propriis exemplis exploret, & dirigat ad veritatem, ut sanctus (b) Nilus scribit. Et ut docet (c) Symmachus Papa, illa monita discipulorum conscientiam erudiunt, quæ probantur exemplo. (d) Sine pudore invitat ad innocentiam, qui illam fuerit ipse sectatus. Nescio quo pacto tenacius hæret doctrina operum, quam verborum, atque illi verè docent, qui cum dixerint, quid faciendum sit, probant faciendo: quos magis admireris cum videris, quam cum audieris. Magnus. (e) Basilius pietatis studiosos ad Sanctorum exempla consideranda eleganter hortatur, quia sicut pictores, inquit, cum imaginem ex imagine pingunt, exemplar identidem respectantes lineamenta ejus transferre conantur magno studio ad suum opificium: ita qui sese meditatatur omnibus numeris virtutis absolutum reddere, velut simulachra quædam spirantia & actiosa Sanctorum vitas respicere oportet, probaque opera illorum sua imitando facere. Non ignoravit Ecclesia

a Senec. Epist. 6. b Nilus in lib. ascetico. c Symmach. Ep. 2. d Seneca, Ep. 53. e Basil. Epist. 1. ad Gregor.

544 DE SINGULIS PARTIBUS
sancti Spiritus magisterio edocta hoc saluberrimum be-
nè vivendi documentum, ideoque præcepit, ut quo-
tidie in divinis Officiis Sanctorum memoria è Martyro-
logio recitaretur, ut audientes beatorum Martyrum,
aliorumque piorum hominum invicta certamina, ad
patientiam & fortitudinem excitaremur. Ecce enim
pugiles Christi Tyrannorum rabiem experti, secti sunt,
tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt. Alii fustibus
cæsi, sagittis confixi, unguis ac pectinibus excarnifica-
ti, torcularibus pressi, ignibus consumpti fuerunt. Alii
stipitibus affixi, ferarum dentibus discerpti, ponderi-
bus gravati, altero brachio vel summis pollicibus ap-
penfi, trochleis elevati, testaceis fragmentis dilaniati.
Alii pugnis contusi, veribus transfixi, ardentibus
laminis facibusque combusti, ad metalla damnati, in
mare demersi, capillis suspensi, lapidibus obruti, in
equuleo extensi, melleque peruncti sub ardentissimo
solis æstu vesparum moribus objecti. Quid sanctas
Virgines memorem, quibus evulsi dentes, excisa lin-
gua, amputata mammilla? Quid universam illam ty-
rannicæ crudelitatis supellectilem numerem, nervos,
pedicas, numellas, manicas, fustes, catenas, vincu-
la, lora, virgas, scorpiones, sartagines, tauros æneos,
craticulas, lebetes, galeas ignitas, tela, gladios, exi-
lium, carcerem, & mortem denique ipsam, quæ sola
mitis fuisse inter tot supplicia videtur? Omitto san-
ctorum Confessorum prolixum, & incruentum marty-
rium, eorumque omnium, qui Deo placuerunt, an-
gustias, afflictiones, vigilias, jejunia, silentium, nū-
ditatem, & innumeras tribulationes. Hæc utique co-
gitatio omnem nobis torporem ex animo excutiet, acer-
rimosque ad virtutem stimulos admovebit. Quid enim
dicturi sumus, ait sanctissimus (f) Ephræm, in die illa
horrenda extremi iudicii cum beatissimi Christi Marty-
res juxta solium gloriæ astantes ostendent vulnere suo,

f Ephr. ser. de laudib. sanct. Mart.

rum,

rum, atrociumque cruciatuum, ac verberum cicatrices in suis corporibus relucentes? Nos, inquam, charissimi fratres, quid obsecro tunc ibi ostensuri sumus? quas illic virtutes proferemus? Num charitatem erga Deum, & proximum? num integram, inviolabilemque fidem? num voluntariam paupertatem, ac terrenorum omnium nuditatem? num fortè quietem, & tranquillitatem? num eleemosynas? num commiserationis affectum? numquid spiritum mansuetudinis? numquid orationes mundas? numquid compunctiōnem salutarem? num vigiliis, lacrymas, & veram pœnitentiam? Felix profectò, atque beatus erit, quem ista ibi comitabuntur. Tunc sociabitur Sanctorum choris, qui eorum vestigia sequutus fuerit. Tunc participes passionum, erunt quoque præmii & coronæ consortes. Martyres enim, ut eleganter scribit [*g*] Salvianus, ad cœlestis regię januas gradibus pœnarum suarum ascendentes scalas sibi quodammodo de equuleis, catastisque fecerunt.

METRUM XLII.

Felices anima, quas nec mors dira, nec Orci
 Furor cruentus terruit,
 Non mundi vis tanta fuit, stygiique Tyranni,
 Ut corda eorum frangeret,
 Sed pœnis nutritur amor, vitæque periclis,
 Et sanguinis dispendio.
 Ut pelagi rupes, circum latrante procella,
 Crebris resistit fluctibus,
 Sic devota cohors, soboles generosa Tonantis,
 Immota cunctis ictibus,
 Horrenda genus omne necis, vitæque cadentis
 Annos fugaces despicit.

^g Salvian. lib. 3. de provid.

Membra secet ferro, salientia viscera rostris
 Ferox satelles extrahat.
 Pectora dilaniet rigidis moribunda flagellis,
 Discerpat unguis genas,
 Congerat in ventrem liquefacti pondera plumbi,
 Tundatque terga fustibus,
 Torreat ignitis facibus, corrupta veneno
 Propinet ori pocula,
 Pectinibus carnem laceret, nexuque rotarum,
 Et bestiarum dentibus,
 Lumina deripiat, dentes evellat, & artus
 In frustra cunctos amputet:
 Attamen invictum patienti in pectore robur,
 Viresque servat integras,
 Statque animo constans Martyr, seivique laceffit
 Licetoris ad poenas manus.
 Heu quantum fremuit scelerata potentia Regum,
 Ut Christi amantes perderet!
 Quanta seges mortis, quam multa reperta supellex,
 Quae rumperet lethi moras!
 Ille suis pascit flammaram incendia membris,
 Sed crescit in flammis amor.
 Hic trabe suspensus caput inter sidera condit,
 Terram perosus impiam.
 Detracta cute regales ostentat honores
 Amictus ille murice.
 Quid memorem fumo extinctos, tetroque vapore,
 Taurisque clausos aneis?
 Quid pice perfusos? media quid in urbe protervus
 Ludibrio plebis datos?
 O nimium dilecta Deo, pars magna polorum
 Phalanx beata Martyrum:
 Non ego (si faciles superi mea vota secudent,
 Mihique dent pati, & mori)
 Non ego praestra vestra fortunam optavero regum,
 Vestrae coronae particeps.

*Hoc nempe ad superos iter est. Iam claudite cœli
Viam, pœta, lacteam.*

*Sanguineam docuit Christus, Christumque sequuti
Quotquot fuerunt Martyres.*

II Hic finis, & scopus est, ob quem Ecclesia singulis diebus post Primam legi voluit Martyrologium, ut eorum facta imitemur, quorum exitus admiramur. Præclarè (b) Augustinus: Solemnitates Martyrum exhortationes Martyriorum sunt: ut imitari non pigeat quod celebrare delectat. Illorum autem nomina anticipata lectione recitantur, quorum memoria sequenti die recolitur, quatenus venturæ festivitatis celebrationem digniori apparatu præveniamus. Post lectionem sequitur versus, quo pretiosam in conspectu Domini Sanctorum mortem commemoramus, qui pretio sanguinis emerunt immortalitatem. Tum ipsos exoramus, ut Dei clementiam nostris inclinent necessitatibus, quò vitæ hujus momento æternitatem acquirere valeamus. Ter deinde divinum imploramus adjutorium, ut in nomine sanctissimæ Trinitatis adversus diabolum, mundum, & carnem armati peccata præterita defleamus, præsentia detestemur, futura caveamus. Additur versus *Respice Domine in servos tuos*, quo omnes cogitationes, & operationes nostras ad finem dirigimus sempiternum. Post actum directionis solent Monachi longam audire lectionem ex regula S. Benedicti, quem usum commendat (i) Amalarius. Pro hac in Breviariis brevis lectio posita est ad Capituli absolutionem. Tandem omnium fratrum, familiarium, & benefactorum in pace quiescentium memoriam agimus, recitatis more antiquo eorum nominibus, qui ea die obierunt. In quem usum in antiquis Cœnobiis Necrologia sunt, in quibus fratrum, & benefactorum obitus describuntur. Hac ratione inchoata dies non nisi optimum finem for-

b Aug. ser. 47. de Sanctis, i Amalar. lib. 4. c. 1.

tiri poterit, quam à Sanctorum intercessionibus, & pia mortuorum recordatione auspiciati sumus. Primi qui scripserunt Martyrologium, fuerunt Notarii Romane Ecclesiæ tempore S. Clementis Papæ; non autem Eusebius, ut quidam perperam existimarunt, de qua re, & de variis Martyrologiis legendus Baronius in Præfatione, & Annotationibus Romani Martyrologii. S. (x) Cyprianus præcipit notari diem mortis cuiusque Martyris, ut eorum inquit commemorationes celebrare possimus. Magnus item (l) Gregorius scribit Eulogio Episcopo Alexandrino, qui petierat sibi transmitti Martyrum gesta ab Eusebio Cæsariensi collecta, dicens non extare Romæ huiusmodi librum: deinde addit: Nos autem penè omnium Martyrum distinctis per dies singulos passionibus collecta in uno codice nomina habemus, atque quotidianis diebus in eorum veneratione Missarum solemnia agimus. Non tamen in eodem volumine quis qualiter sit passus indicatur, sed tantummodò nomen, locus, & dies passionis ponitur. Unde fit ut multi ex diversis terris atque Provinciis per dies, ut prædixi, singulos, cognoscantur martyrio coronati. Porrò ritum legendi in Ecclesia Martyrologium antiquissimum esse constat ex regula Canonico-rum Grodegandi Metensis Episcopi cap. 18. ex vita quoque S. Bernardi Episcopi Hildesheimensis apud Brouverum in Sideribus Germaniæ. Hugo autem Menardus in notis ad Sacrament. S. Gregorii putat non fuisse in usu ante tempora Ludovici Pii.

x Cyprian. Epist. 37. l Greg. lib. 7. Ep. 29.

§. XX.

DE PRECIBUS, ET SUFFRAGIIS,

ATQUE DE FINE OFFICII.

Cur ad Primam & Completorium quadam preces certis diebus recitentur. Cur etiam in Laudibus, & Vesperis commemorationes Sanctorum fiant, itemque sanctæ Crucis & deprecatio pro pace. De versu Benedicamus Domino. De Oratione ad B. Virginem, quæ dicitur in fine cujusque horæ. Quis Antiphonam Salve Regina composuerit.

I. **I**am spatium confecimus prolixi discursus, quo singulas divinarum laudum particulas, Deo favente, explicavimus. Restant adhuc leviora quædam fragmenta, quæ omnino, ne pereant, colligenda sunt. Quidam enim versus, ac breves aliquot Orationes certis diebus, & horis ex præscripto Ecclesiastici Canonis recitantur, ut, sicut dicit Apostolus, (a) *Fiant obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus qui in sublimitate sunt, ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate, & castitate.* Hæ preces ad Primam, & Completorium frequentari solent, quibus horis generalis quoque confessio recitatur, ut quicquid in nocte vel die quocunque modo deliquimus, pœnitentiæ lavacro mundemus, sicut scriptum est. (b) *Dixi: Confitebor adversum me injustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.* In Laudibus item ac Vesperis unaquæque Ecclesia juxta proprii ritus consuetudinem Beatæ Mariæ Virginis, Sanctorumque suffragia eorundem solemnem commemorationem implorat, ut quos solemnem venerationem prosequimur, etiam simili conversatione sequamur: quos beatissimos prædicamus, ad

a 1. Tim. 2. b Psal. 31.

eorum beatitudinem tota aviditate curramus : quorum delectamur præconiis , eorum patrociniis sublevemur. Hi sunt qui assiduè orant pro nobis , quorum intercessione humana juvatur infirmitas , excitatur negligentia , ignorantia eruditur. Confirmate igitur amicitias cum sanctis Angelis , ait B. (c) Leo Papa , intrate in civitatem Dei , cujus nobis spondetur habitatio : & Patriarchis , Prophetis , Apostolis , Martyribusque sociamini. Unde & illi gaudent , gaudete. Horum divitias concupiscite , & per bonam æmulationem ipsorum ambite suffragia. Cum quibus enim fuerit vobis consortium devotionis , erit & communio dignitatis. Et (d) Theofridus Abbas , Digni sunt , inquit , apud homines honore , qui quotidie interpellant pro hominum salute. Memor humanæ fragilitatis hoc gratiæ nobis clementia Salvatoris contulit , ut quod peccatores per nostra non possumus merita , per Sanctorum impetremus patrocina. Jam securi de sua , solliciti sunt pro nostra salute. Offeramus ergo illis laudis sacrificium , ut pro nobis fumus incensorum ascendat de oratione Sanctorum , qui per manum Angeli divino præsentatur conspectui : vestigia sequamur eorum , quibus ipsi sequuti sunt Dominum. Inspiciamus perfectam eorum vitam , emendemus nostram , quæ minus composita est , ut nostri sint adjutores in precibus , quorum sumus imitatores in actibus. Relinquamus cum Apostolis omnia , ut liberè sequamur Domini vestigia. Martyribus associemur in passione , ut eisdem participemus in consolatione. Ne fur domum nostram perfodiat , Confessorum vigiliis mens nostra custodiat. Ornemus lampades cum Virginibus , ut intremus cum eis ad nuptias , quando venerit Sponsus. Memoriam item facimus sanctissimæ Crucis , ut ascendentes in palmam apprehendamus fructus ejus , quoniam ejus virtute fugantur dæmones ,

c Leo serm. 5. de Epiphania. d Theofrid. Abbas serm. de venerat. Sanctorum.

roboretur virtus, vitia propellantur. Sequitur pro pace deprecatio, magnum etenim est pacis bonum, per quod solum ad vocabulum filii Dei feliciter pervenitur. *Beati pacifici*, dicit Dominus, *quoniam filii Dei vocabuntur*. Pax serenitas mentis est, ut loquitur [e] Augustinus, tranquillitas animæ, simplicitas cordis, amoris vinculum, consortium charitatis. Hæc est quæ simultates tollit, bella compescit, comprimit iras, superbos calcet, humiles elevat, discordes sedat, inimicos concordat, cunctis est placita, non querit alienum, nihil deputat suum, docet amare quæ odisse non novit, nescit extolli, nescit inflari.

II. Cæterum in fine horarum post ultimam Collectam Sacerdos repetita salutatione Domini præsentiam populis adesse precatur, ut quemadmodum est pollicitus, maneat nobiscum usque ad consummationem seculi. Tum pia plebs ad benedicendum Dominum invitatur, ut cujus beneficio vivit, in ejus semper laudibus perseveret. Respondet illa *Deo gratias*, ut in gratiarum actionem desinat divinarum laudum celebratio. Quia vero B. Virgo prima post Deum humani generis sospitatrix semper mortales materno protegit affectu: ideo in fine cujusque officii salutatio quædam, & deprecatio ad eandem Deiparam Virginem effundi solet, ut si quid in tremèdo Dei cultu humana fragilitate erratum est, matris interventu propitiatus Dominus nobis non imputet ad culpam. Ipsa cunctos qui confidunt in ea depulsis vitæ procellis munifico fovet amplexu. Ipsa periclitantibus in hoc damnabili mūdo salutarem porrigit dexteram. Hæc noxios hostium conatus coercet. Sine aliquo ejus beneficio nullus dies, nulla hora, ac ne tenue quidem momentum transcurrit. hanc colunt superi, observāt inferi, mundus adorat: ejus majestatem supremi Spiritus perhorrescunt. Ejus nutu regitur orbis, splendent sidera, micat sol, spirant venti, vernant horti, crescunt

e Aug. serm. 167. de Temp.

sylvæ, redeunt tempora, serviunt elementa. Decus morum, nitorem operum, meritorum gloriam de Maria gratia suscipimus, cum eam colimus, & veneramur. Novit Ecclesia quanti sit periculi ab indulgentissimæ matris cura exules filios elongari, ac propterea saluberrimo consilio decrevit, ut ad ejus protectionem frequenti obsequio confugerent, non solum speciali Officio de ea instituto; sed etiam in fine singularum horarum variis pro ratione temporum adhibitis orationibus. Harum præcipua ea noscitur esse, quæ incipit *Salve Regina*, quam Ecclesia Romana certis tantum diebus quidam verò Regulares quotidie post Completorium solemniter modulatione recitare consueverunt. Ejus auctor fuisse dicitur Hermannus Contractus Monachus S. Benedicti anno 1059. qui cum omnis politioris literaturæ expertus omnino esset, B. Virginis intercessione in virum alterum mutatus tanta deinceps doctrinæ laude resplenduit, ut nulli suo tempore secundus haberetur. Hoc Canticum jam solemne factum cum Spirenses Clerici decantarent, Bernardus Abbas Claravallis tunc ad Germanos Apostolicus legatus, ut refert in Chronico Spirensi Guillelmus [f] Eifengrenius, postrema illa verba ter genua flectens adjunxit, *ô clemens, ô pia, ô dulcis virgo Maria*. At ego libenter huic longo capiti in dulcissimæ Virginis Mariæ commemoratione finem impono. Impar equidem sum, & ingenio exilis ejus laudibus referendis, nec mei sermonis penuria sufficit ad ea exprimendâ; quæ de tanta majestate concipio, cujus exiguam partem nec ora mille, totidemque linguæ, aut indefessæ vocis æterna series vix attingere possent. Curabo tamen, ut sanctissimum ejus numen, & nomen intra pectoris mei secreta perpetuo cultu custodiat, quod ut omnes item Christiani efficiant summopere cupio, & exhortor.

f Eifengren lib. 12. ann. 1147.